

Yhteisölliset työmenetelmät laitosympäristössä

Helsingin Diakonissalaitoksen
yhteisötyön sovelluksia
Windhoekin slummeista Helsingin lähiöihin

Kristiina Elenius (toim.)

ISBN 978-952-9854-10-3 (nid.)
ISBN 978-952-9854-11-0 (PDF)

ISSN 2323-5837 (painettu)
ISSN 2342-7396 (verkkajulkaisu)

Hanke on saanut tukea Työsuojelurahastosta.
Tekijät ovat yksin vastuussa julkaisussa esitetyistä näkemyksistä.

©Helsingin Diakonissalaitos
Kuvat: Antti Elenius (s. 24, 30), Markku Niskanen (4, 8, 42, 54, 56, 58), Marja Olli (32)
Taitto: Hipateos
Painopaikka: Grano Oy

Yhteisölliset työmenetelmät laitosympäristössä

Helsingin Diakonissalaitoksen
yhteisötyön sovelluksia
Windhoekin slummeista Helsingin lähiöihin

Kristiina Elenius (toim.)

“Yhteisövalmennuksen perimmäinen idea on oppiminen – oppiminen jostakin pois ja johonkin.”

Sisällys

Johdanto	5
<i>Kristiina Elenius</i>	
Mitä on CABLE yhteistoiminnallisena oppimisena?	9
<i>Jouni Kylmälä</i>	
O'KAABELI – Kaapeli Namibiassa	25
<i>Antti Elenius</i>	
Yhteisökehittämisen kokemuksia Botswanasta	33
<i>Maija Hyle</i>	
Kokija ja tekijä	43
<i>Kirsti Rinta-Panttila</i>	
Ossin tarina	55
<i>Kirsti Rinta-Panttila</i>	
RE - VIIRIT	57
<i>Marianne Förström, Pekka Kiuru, Tiina Nurmenniemi, Kaijus Varjonen</i>	
Yhteenveto: Yhteisölliset menetelmät suomalaisen työelämän kehittämisessä	59
<i>Jouni Kylmälä</i>	
Tekijät	

Helsingin Diakonissalaitos tuottaa uusia kansalaistoiminnan sisältöjä ja malleja yhdessä palvelunkäyttäjien ja ennakkoluulottomien kaupunkilaisten kanssa. Luontevaa arjen yhteisöllisyyttä on syntynyt muun muassa yhdessä Kallio-liikkeen kanssa järjestetyillä kirpputoreilla Diakonissalaitoksen korttelissa.

Johdanto

Kristiina Elenius

Helsingin Diakonissalaitos on jo vuosikymmenen ajan kehittänyt muutokseen tähtäävää aikuispedagogista yhteisövalmennusta. Valmennuksen avulla rakennetaan yhteisöjä – olivatpa ne sitten työ- tai asiakasyhteisöjä – joissa ihmisten on parempi olla.

Kehittämistyön taustalla on eurooppalaisena yhteishankkeena kehitetty aikuispedagogiikan menetelmä *Community Action Based Learning for Empowerment (CABLE)*, jonka rantautuminen Suomeen on kuvattu teoksessa Porkka ym. (2013). Helsingin Diakonissalaitos oli alusta alkaen mukana kehittämistyössä, mutta kiinnostavaa on se, että Helsingin Diakonissalaitoksen ensimmäiset CABLE-sovellukset toteutuivat kehitysyhteistyökontekstissa eteläisessä Afrikassa. Päämääränä kehitysyhteistyöhankkeissa oli, ja on edelleen, yhteisöjen voimaannuttaminen osallistavin keinoin. Hankkeita suunniteltaessa, 2000-luvun alussa, puhuttiin kehittämisestä, osallistavasta sosiaalityöstä ja osallistavasta diakoniasta. CABLE-verkosto oli jo olemassa ja Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikössä oli kehitelty suomalaisen suuhun sopivaa yhteistä terminologiaa. Hankkeiden lähestymistapaa kutsuttiin partisipatoriseksi, osallistavaksi, ja vaikutelmien synnyttäminen vaeltelemalla yhteisöissä oli valottumista, *exposure*-harjoitus. Koska menetelmä osoittautui toimivaksi ja innostavaksi, päätettiin yhteistyön sovellettavuutta kokeilla myös Helsingissä.

Helsingin Diakonissalaitoksella aloitettiin vuonna 2009 työntekijöiden yhteisövalmennukset, joiden tarkoituksena oli synnyttää uudenlaista ammatillista orientaatiota. Pian henkilöstövalmennusten aloittamisen jälkeen päätettiin kokeilla valmennuksen soveltamista palvelunkäyttäjien voimavaraistamiseen, aluksi Kansalaistoiminta-areenalla, joka on taidetta, kulttuuria ja yhteisöllisyyttä kävijöilleen

tarjoava matalan kynnyksen erityispäiväkeskus. Vähitellen valmennusprosessia alettiin kutsua kotoisesti Kaapeliksi. Sujuvuuden nimissä Helsingin Diakonissalaitoksella omaksutuista yhteisömenetelmistä käytetään tässä julkaisussa nimitystä *Kaapeli*, vaikka voikin olla hieman epähistoriallista nimittää Kaapeliksi asioita, jotka tapahtuivat vuosia ennen Kaapelinimityksen olemassaoloa.

Vuodesta 2011 alkaen CABLE-juuriset sovellukset alkoivat levitä jatkuvasti uusiutuvin muotoina Helsingin Diakonissalaitoksen eri kehittämishankkeisiin. Vuosina 2011–13 *Roottori*-hankkeessa kehitettiin kaapelisovellus lähiötyön kontekstiin. *Aktiiviseen asumiseen!* -hankkeessa 2012–14 luotiin Kaapelisovellus pääkaupunkiseudun kodittomien asumispalveluihin. Uraauurtavaa oli se, että valmennuksiin osallistuivat pääkaupunkiseudun kuntien ja Helsingin Diakonissalaitoksen työntekijöiden rinnalla myös asumispalveluyksiköiden asukkaat. Työntekijät ja asukkaat muodostivat dynaamisen ryhmän, joka työskenteli yhteisen tavoitteen eteen. Vuonna 2013 käynnistyneen *TyöKaapeli*-hankkeen Kaapelisovellus hyödyntää yhteistoiminnallisen oppimisen prosessia välityömarkkinoilla olevien ihmisten ryhmissä sekä työttömien yhdistyksissä.

Hankeistetun kehittämistoiminnan rinnalla Helsingin Diakonissalaitos on jatkanut sisäisesti sekä työntekijöidensä että palvelunkäyttäjiensä kaapelivalmennuksia, esimerkiksi korvaushoitoyhteisöissä. Kaapelisovelluksia on kehitetty edelleen myös eteläisessä Afrikassa, ja etelän ja pohjoisen välille on rakennettu vuoropuhelua, jossa yhteistyön osaajat vaihtavat kokemuksia ja parhaita käytäntöjä. Jotta yhteisöllinen ajattelutapa juurrutettaisiin myös toisen asteen ammatillisen koulutuksen kautta sosiaali- ja terveysalalle hakeutuville opiskelijoille, Helsingin

Diakonissalaitoksen omistamassa Helsingin Diakoniaopistossa on luotu yhteisö- ja kansalaistoiminnan opintokokonaisuus, joka oli ensi kertaa tarjolla opiskelijoille lukuvuonna 2011–12. Vuonna 2014 käynnistettiin lähihoitajaopiskelijoiden ja opettajien yhteisövalmennukset, ja tulevaisuudessa yhteisövalmennus sisältyy kaikkien lähihoitajaopiskelijoiden opetussuunnitelmaan.

Tähän julkaisuun on koottu näkökulmia Helsingin Diakonissalaitoksen soveltaman Kaapeli-menetelmän alkutaipaleelta. Julkaisu kertoo miten Helsingin Diakonissalaitos käytti Kaapeli-menetelmää eteläisessä Afrikassa ja miten se muuntui juurtuessaan suomalaiseen laitosympäristöön pääkaupunkiseudulla. Laitos ei ole luonnollinen ympäristö kuten perhe, asuinalue tai harrastusryhmä, ja se väistämättä jarruttaa yhteisöprosessin etenemistä.

Yhteisövalmennusprosessi toimii kuin avoin koodi: se muovautuu ja kehittyy osallistujien mukana alusta lähtien. Kyse ei siis ole standardoidusta menetelmästä eikä instrumentista. Yhteisövalmentajien työ on vaativaa: he tekevät jatkuvaa, oppivaa arviointia työskentelyn edetessä.

Kaapeli-valmennus tähtää aina yksilön ja yhteisön muutokseen ja siinä piilee paitsi menetelmän voima, myös sen haaste. Työntekijöitä valmennettaessa on varauduttava siihen, että henkilöstö haastaa paitsi vallitsevat työ- ja toimintatavat, myös ajattelutavat ja johtamisen. Vastaavasti palvelunkäyttäjää valmennettaessa on varauduttava siihen, että he alkavat vaatia omia oikeuksiaan ja nousevat barrikadeille vaatimaan yhteiskunnallista muutosta. Tämä julkaisu kertoo myös ihmisistä, joille Kaapeli-valmennus on avannut uusia näköaloja omaan itseensä ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Artikkelikokoelman aluksi kysytään mitä on CABLE yhteistoiminnallisena oppimisena? Kysy-

mykseen vastaa **Jouni Kylmälä**, joka tuntee Kaapeli-menetelmän perin pohjin sekä teorian että käytännön kautta. Hänen artikkelinsa lähtee liikkeelle CABLEn asemoinnista sosiaalipedagogisena prosessina ja piirtää kuvaa CABLEn eri sovellusten kehittymisestä Helsingin Diakonissalaitoksella. Kylmälä käy yksityiskohtaisesti läpi CABLE-prosessin neljä vaihetta sitoen ne asiantuntevasti eri sosiologiisiin näkökulmiin. Kylmälän teoreettinen näkökulma on tehnyt Kaapeli-valmennuksista erityisen nautittavia Helsingin Diakonissalaitoksen työntekijöille. He kertovat, että Kylmälä ei aliarvioi sosiaali-, terveys- ja koulutusalan ammattilaisia, vaan antaa heille haastavaa ja innostavaa pohdittavaa.

Artikkelinsa lopuksi Jouni Kylmälä hakee vastausta siihen miksi CABLE kaikessa innostavuudessaan tuntuu välillä antavan enemmän lupauksia kuin vastauksia. Miksi CABLE on niin hidas lähestymistapa juurtumaan laitosympäristöön? Kylmälä päätyy etsimään syitä ”saksalaisen idealismin ja brittiläisen liberalismien ristiaallokosta suomalaisen yhteiskunnan perusvireenä”. Ensi kuulemalta suomalaisen yhteiskuntapoliittisen keskustelun juurien etsiminen saksalaisesta ja anglosaksisesta perinteestä saattaa kuulostaa kaukaa haetulta, mutta Kylmälä tietää mistä puhuu. Sitäkin kummallisemmalla saattaa tuntua ajatus tämän keskustelun jatkamisesta Helsingin Diakonissalaitoksen namibialaisten kumppaneiden kanssa. Namibialaiset ovat kuitenkin tämän kysymyksen suhteen näköalapaikalla, sillä he ovat nähneet kahden erilaisen siirtomaavallan, brittien ja saksalaisten, kasvot ja ymmärtävät ehkä suomalaisiakin paremmin liberalismien ja valtiokeskeisyyden välisen suhteen. Afrikassa toteutettavat Kaapeli-hankkeet ovatkin kiinteässä vuoropuhelussa Suomessa toteutettavien, samaa yhteisöllistä juurta olevien hankkeiden kanssa.

Helsingin Diakonissalaitos on tehnyt Suomen ulkoasiainministeriön rahoittamaa kehitysyhteistyötä eteläisessä ja itäisessä Afrikassa 1990-luvulta alkaen. Teema-alueina ovat olleet kirkkojen rooli hivin vas-taisessa työssä, ihmiskaupassa ja köyhien yhteisöjen hyvinvoinnissa. Antti Elenius, joka toimi Namibiassa vuosina 2007–2009 Helsingin Diakonissalaitoksen *Diakonia in the City (DIC)* -hankkeen (2005–2012) ohjelmakoordinaattorina, kertoo O’Kaabeli-nimi-sessä artikkelissaan miten Kaapeli-menetelmä voi johtaa ennalta arvaamattomiin lopputuloksiin.

Namibiasta kaapelivalmennukset levisivät Botswanaan. Maija Hyle kertoo artikkelissaan Botswanassa vuosina 2008–2014 toteutetusta *Lutheran Diakonia in Botswana (LUDIBO)* -hankkeesta, jonka ohjel-makoordinaattorina Botswanassa hän toimi vuosina 2009–2012. Sekä Namibiassa että Botswanassa toteutetut hankkeet vahvistivat ja ajanmukaistivat paikallisen Luterilaisen kirkon kykyä vastata sosiaali-siin haasteisiin. Namibiassa työskentelyalueena oli urbaani ympäristö pääkaupungissa Windhoekissa ja pohjoisessa Oshakatissa. Botswanassa oli myös kyse kaupungistumisen synnyttämistä haasteista, mutta näkökulma oli pääkaupungin Gaboronen köyhtyvien lähikylien ihmisten.

Afrikasta palataan Suomeen ja pääkaupunki-seudulle. Kirsti Rinta-Panttila, joka on Kaapeli-valmentanut vuosien varrella satoja työntekijöitä ja palvelunkäyttäjiiä, kertoo artikkelissaan *Kokija ja tekijä* miten luovat menetelmät ja yhteisölliset menetelmät johtavat samaan päämäärään: ihmisen voimavaraistumiseen. Erityisesti palvelunkäyttäjien Kaapeli-valmentaminen on lähellä Rinta-Panttilan sydäntä. Hän on saanut todistaa aitiopaikalta kuinka valmennuksen ansiosta palvelunkäyttäjien vertais-toiminta on kehittynyt, asukkaiden ja asiakkaiden osallisuus ja vastuunotto ovat lisääntyneet, sekä

yhteisötaide ja toiminnallisuus vahvistuneet. Yhteisövalmennuksen ansiosta Helsingin Diako-nissalaitoksen toiminnan tavoitteet ovat entistä enemmän palvelunkäyttäjien itsensä määrittelemiä ja heidän tarpeistaan lähteviä – ei henkilökunnan. Työntekijöiden asenne ja tahtotila ovat kuitenkin ratkaisevassa roolissa toiminnallisuuteen kannusta-misessa ja käytännön tilanteiden onnistumisessa.

Kirsti Rinta-Panttila on myös haastatellut Hel-singin Diakonissalaitoksen palvelunkäyttäjää Ossia (nimi muutettu), joka on osallistunut Kaapeli-val-mennukseen. Ossin tarinan lisäksi saamme tutustua niin ikään valmennukseen osallistuneen ryhmän runoon nimeltä *RE – VIIRIT*.

Julkaisun lopuksi Jouni Kylmä tekee yhteenev-don artikkeleista ja kertoo miten yhteisömenetelmät voivat hyödyttää suomalaisen työelämän kehittä-mistä.

Julkaisussa mainittuja Helsingin Diakonissalai-toksen kehittämishankkeita ovat rahoittaneet Raha-automaattiyhdistys, ulkoasiainministeriö, Euroopan sosiaalirahasto, Työelämän kehittämisohjelma TYKES ja Helsingin Diakonissalaitos. Tämän julkai-sun ovat rahoittaneet Työsuojelurahasto ja Helsingin Diakonissalaitos.

.....
Lähde

Porkka, Jouko & Jarmo Kökkö & Marja Pentikäinen (2013) Johdanto, teoksessa Porkka, Jouko & Marja Pentikäinen (toim.) *Community of the future: challenges and new approaches to community based social work and diaconia from the CABLE approach*, Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, B Raportteja, s. 13–34.
.....

Kaapeli-proessin ensimmäinen askel on altistuminen omalle sisäiselle todellisuudelle, joka valmennuksessa toteutetaan yleensä laatimalla omaelämäkerta tai rakentamalla arvosukupuu. Molemmissa lähestytään samoja kysymyksiä: Mikä meitä kantaa elämässämme? Mistä meitä kantavat arvot ja tärkeät asiat periytyvät?

Mitä on CABLE yhteistoiminnallisena oppimisena?

Jouni Kylmälä

Helsingin Diakonissalaitoksella kokouksissa ja käytävillä on useiden vuosien ajan puhuttu CABLEsta – yleensä vielä lausuttuna suomalaisittain ”kaple”. Sillä on viitattu henkilöstö- ja asiakasvalmennuksiin ja kehittämisprosesseihin, joita laitoksella on toteutettu vuodesta 2009 lähtien. Sanaan on liitetty merkityksiä jostakin toisenlaisesta tai peräti uudenlaisesta ammatillisesta otteesta laitoksen palveluissa. Tämä artikkeli pyrkii kertomaan millaisesta novumista, uutuudesta on kyse.

CABLE on lyhenne sanoista *Community Action Based Learning for Empowerment*. Se on yhteistoiminnallisen oppimisen lähestymistapa, joka on elänyt monessa valmennus-, koulutus- ja kehittämishankkeessa, niin Manner-Euroopassa kuin Suomessakin, Brittein saarista puhumattakaan. CABLE-prosessi on osa laajempaa sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan kentällä viime vuosikymmeninä kehittynyttä etnografisperäistä liikettä, jonka puitteissa on kehitetty yhteistoiminnalliseen oppimiseen perustuvaa sosiaalisen työn (olipa sitten kyseessä kansalaisten vapaasti muotoutuva yhteistoiminta tai ammatillinen työ kuten yhdyskuntatyö, aikuis-sosiaalityö tai vaikkapa lastensuojelu) kehittämisen orientaatiota tai lähestymistapaa. Lähestymistapa tarjoaa lähtökohdat prosessille, jossa ryhmä yhteisen tekemisen ja toiminnan (*learning by doing*) kautta luo toimintansa päämäärät ja kohteet; ne eivät tule annettuina strategioista ja ohjelmista.

CABLEn juuret ovat 1990-luvun brittiläisessä ja hollantilaisessa yhdyskuntatyössä, joka oli jotain aivan muuta kuin suomalainen tai pohjoismainen tuon ajan yhdyskuntatyö. Suomessa yhdyskuntatyö oli keskittynyt alueelliseen viranomaisyhteistyöhön ja kaupunkisuunnitteluun, kun englantilaisen ajattelun lähtökohdana oli kansalaisten yhteisöllinen toimin-

ta. Hollannissa puolestaan kehitettiin yhteisöllisen työn jalkautuneita malleja. 1990-luvun loppupuolella kuitenkin myös suomalaisten yhteiskunnallisten ja ideologisten avainsanojen joukkoon rantautuivat ”yhteisöllisyys” ja ”ihmisten arki”. Diakoniaa ja sen koulutusta alettiin kehittää yhteisöllisen oppimisen suuntaan. Malleja haettiin niin Rotterdamista kuin Manchesteristakin, ja ne juurtuivat moneen maahan. Kontekstuaalinen ”arjen teologia” oli myös keskeinen keskustelualusta. Englannissa elettiin thatcherismin aikaa ja Suomessakin uusliberalismi ja sen kritiikki olivat paljon esillä: kuinka tukea markkinoiden marginalisoimien ihmisten arkea ja yhteiskunnallista vaikuttamista?

CABLEn kehittymisen historia on kuvattu seikkaperäisesti teoksessa *Community of Future* (Porkka ym. 2013). Helsingin Diakonissalaitos on erilaisten henkilö- ja hankeyhteyksien kautta ollut alusta asti mukana tuossa kehityksessä.

CABLE sosiaalipedagogisena prosessina

CABLE-orientaatiossa on kyse osallistavasta oppimistavasta, jota voidaan jäsentää hermeneuttis-fenomenologisesta lähestymistavasta käsin (Valve 2005). Itse asiassa olisi parempi kääntää nuo kaksi tietoteoreettista ja vaikeaa käsitettä toiseen järjestykseen, ja puhua fenomenologis-hermeneuttisesta lähestymistavasta. CABLEssa fenomenologinen kokemukse-lisuuden tietomuoto tulee metodisesti ensin. Tämä tarkoittaa ilmiöiden käsittelemistä ensin kokemukse-lisuudesta käsin. Tämä toimii eräänlaisena kehikkona toimintaympäristön ilmiöiden tulkinnalle. Kyse on Erwing Goffmannin kehysanalyysin (frame analysis) muunnelmasta (1974/1986).

Ammattilaisen, asiakkaan ja kansalaisen kokemusmaailmat yhdistyvät, vaihtuvat ja ovat eri tavoin dialogissa keskenään.

Toimijoiden elämänhistoriallisten kokemusten jakaminen luo aineistoa yhteisyyksien ja eroavuuksien kokoamiseen. Tämä toimii eräänlaisena kehikkona toimintaympäristön ilmiöiden tulkinnalle ja analyysille, hermeneutiikalle. Tulkintojen kehiksenä ovat toimijoiden elämänhistorialliset kokemukset, joista käsin esimerkiksi ammatillista työtä, asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutusta ja omaa palvelujen käyttöhistoriaa voidaan tulkita. CABLEssa edetään kokemusten keräämisen ja järjestämisen kautta merkityksiin ja tulkintoihin, hermeneuttisiin prosesseihin. Anssi Peräkylyn tunnetussa analyysissä – mistä löytyy myös hyvä kuvaus Goffmannin kehysanalyysistä – hoitotyöstä sairaalan terminaaliolosuhteilla (1989) taas ammatillisuuden ”valmiit” tulkinnat ja tilanneroolit – siis hermeuttisesti tuotetut kontekstit – toimivat tulkintakehikkona sille mitä osastolla tapahtuu.

CABLE-prosessissa tieto muuntuu havaitusta kokemuksesta (perception) jäsenytyneeksi havainnoinniksi (observation) ja sitten analyysiksi, tulkintoiksi, ja lopulta uudelleen toiminnaksi. Menetelmän alkukohtana on oman elämänsä reflektio, itseymmärrys omasta persoonasta: kysymme eri tavoin, mistä olemme tulleet, keitä olemme itsellemme, toisillemme. Sen jälkeen ymmärrämme paremmin miksi koemme maailmamme, sen sosiaaliset kontekstit, niin kuin koemme: tunnistamme ensin sen minkä olemme jo kokeneet. Käytännöistä pyritään tunnistamaan paitsi tuttuja ilmiöitä ja asioita, myös analysoimaan ja olemaan tietoisia siitä, mikä on meille vierasta, ja miksi.

Lähestymistavassa on kyse oppimisen ja työn kehittämisen mallista, joka on sovellettavissa sekä työntekijöiden osaamisen että kansalaistoiminnan, esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitoksen palvelun-

käyttäjien omatoimisuuden ja autonomian vahvistamiseen. Ammattilaisen, asiakkaan ja kansalaisen kokemusmaailmat yhdistyvät, vaihtuvat ja ovat eri tavoin dialogissa keskenään. Esimerkiksi vaikean elämänsä kriisin, elämäntilanteen tai sairauden voittanut voi astua auttajan ja asiantuntijan rooliin oman kokemuksensa perustalta (haavoittunut auttaja). Ammattilainen puolestaan voi oppia ja omaksua kokemustietoa vaikeita kriisejä ja sairauksia kokeneilta ihmisiltä. Ammatillinen työ sosiaali- ja terveysalalla edellyttää kykyä olla avoimessa ja vastaanottavassa vuorovaikutuksessa kokemusasiantuntemusta omaavien toimijoiden kanssa. Terapiasta ei kuitenkaan ole kyse.

Tiedon intressiltään CABLE on kriittis-emansipatorinen – erotuksena teknis-rationaalisesta – prosessi ja sopii siksi välineeksi radikaalin diakonian kehittämisessä. Kriittis-emansipatorinen tiedonintressi painottaa kokemusten ja merkitysten luomisen tärkeyttä maailman tiedollis-toiminnallisessa hallitun ottamisessa. Usein tätä kutsutaan laadulliseksi, kvalitatiiviseksi asenteeksi maailmaan. Se on jollakin tavalla vastakkainen teknis-rationaalille tavalle todeta maailma tosiasioina, usein mitattavina faktoina. CABLE-prosessissa siis tutkitaan kolmea maailman hahmottamisen tapaa ja niiden suhteita: kuinka kokeminen, merkitys ja fakta esiintyvät todellisuuk-sissamme.

CABLEsta Kaapeliksi

Helsingin Diakonissalaitoksen CABLE-valmennuksissa voidaan nähdä jonkinlaista historiallista siirtymää. Ensimmäisissä valmennuksissa ajatuksena oli tutkia ja kehittää ammattilaisten työtä. Laitos oli

kuulu huippuammattilaisuudesta, professionalismistaan ja pelottomuudesta tarjota palveluja kaikkein vaikeimmassa asemassa oleville asiakkaille. CABLE nähtiin mahdollisuutena pyrkiä pois tiukasta professionalismista, instrumentaalista, funktionaalista ja organisaatiokeskeisestä työotteesta kohti asiakaslähtöistä, reflektiivistä, osallistavaa ja yhtäaikaista sekä asiakasta että työntekijää voimaannuttavaa palvelukulttuuria. Tämä siirtymä vaati uudenmäärittelyjä niin sosiaalisen työn tavoitteiden, työvälineiden kuin toimijoidenkin suhteen.

Varsin pian huomattiin että uudenlaiseen ammattilaisuuteen on vaikea pyrkiä, jos toinen osapuoli, asiakkaat, palvelujen käyttäjät eivät osallistu valmennusprosessiin. Niinpä Helsingin Diakonissalaitoksen asumispalveluiden asukkailla kehitettiin ns. asukasvalmennus: asukkaat kävivät läpi periaatteessa saman prosessin kuin työntekijät toisaalla. Seuraava looginen askel oli työntekijöiden ja palvelunkäyttäjien yhteinen valmennus, joka ensi kerran toteutettiin Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa *Aktiiviseen asumiseen!* -hankkeessa Helsingin Diakonissalaitoksen sekä Helsingin, Espoon ja Vantaan asumispalveluiden yhteishankkeena. Etenkin kaupunkien asumispalvelujen asukkaat ovat olleet aktiivisia toimijoita valmennuksissa.

Helsingin Diakonissalaitoksen toteuttama ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama *Roottori*-hanke piti yllä CABLEn alkuperäisintä perinnettä, nimittäin paikallisyhteisön kehittämisen näkökulmaa. Kyse oli asuinyhteisöjen ja alueiden kontekstissa tapahtuvasta kansalaisten voimaannuttamisesta. Roottori toimi Helsingin Kivikossa ja Kontulassa sekä Vantaan Hakunilassa kooten alueen asukkaita sekä sosiaalitoimen ja seurakuntien toimijoita yhteen.

Helsingin Diakonissalaitos on ottanut CABLEn keskeiseksi palvelujen kehittämis- ja aktivointivälineeksi strategisista syistä. Se sopii erityisistä, ja alempana esitellyistä aatehistoriallisista syistä kansalaislähtöisyyden ja demokratian fasilitointiin. Helsingin Diakonissalaitoksella CABLE on taipunut moneksi ja se on kotoutunut kieleen kankeasti sopivasta ”kaplanta” tuttavalliseksi *Kaapeliksi*.

Yhteisövalmennuksen askeleet

Kaapeli-valmennus sisältää neljä päävaihetta: omaelämäkerran laatimisen ja jakamisen eri tavoin, havainnoinnin sekä sosiaalisen analyysin. Ne yhdessä johdattavat toimintasuunnitelmaan, työ- ja asiakasyhteisön tai asuinalueen kehittämistehtävään. (Ks. myös Valve 2005)

Toimijoiden – joiksi tässä on katsottu työntekijä ja palvelunkäyttäjä sekä palveluja tuottava instituutio – kokemuksellinen tutkiminen ja uudelleenmäärittely alkavat prosessilla, jota kutsumme *exposure*-prosessiksi. Exposure viittaa valokuvaustermiin valottua ja se tarkoittaa myös altistumista: tämän työskentelyn aikana valmennettavat altistavat itsensä omalle todellisuudelleen, sekä sisäiselle että ulkoiselle, ja tarkastelevat mitä tuo altistaminen tuo esiin. ’Valottuminen’ tapahtuu kahdessa prosessissa, jotka valmennuksessa liitetään toisiinsa: ensin tarkastellaan omaa elämäkerrtaa, jonka jälkeen siirrytään ympäristön tarkasteluun. Prosessi alkaa eräänlaisella sisäänhengityksellä (kukaminä olen) ja jatkuu uloshengityksellä (missä ympäristössä toimin).

Omaelämäkerran jakaminen johdattaa osallistujat pohtimaan asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus-tilanteen perimmäistä sosiaalista luonnetta.

Omaelämäkerta (autobiografia)

CABLE-prosessin ensimmäinen askel on altistuminen omalle sisäiselle todellisuudelle, joka valmennuksessa toteutetaan yleensä laatimalla omaelämäkerta. Käytännössä valmennettavat kirjoittavat etukäteistehtävänä lyhyen omaelämäkertansa. Osallistujia pyydetään keskittymään oman elämänsä kulttuurisiin, sosiaalisiin, poliittisiin, paikallisiin, etnisiin ja uskonnollisiin juuriin, elämäkatsomuksellisiin arvoihin ja asenteisiin sekä oman elämän käännekohtiin. Peruskysymyksenä on, ”mistä minä tulen ja mikä minua kannattelee”. Palvelunkäyttäjien valmennuksessa omaelämäkerta saatetaan tuottaa jollain muulla luovalla menetelmällä kuin kirjoittaminen, esimerkiksi piirtämällä, maalaamalla, muovailamalla.

Osalle valmennettavista omaelämäkerran kirjoittaminen ja sen jakaminen pienryhmässä toisten valmennettavien kanssa merkitsi haastetta, sillä kyse on eräänlaisesta identiteettityöstä, jossa eletty elämä muuttuu kerrotuksi. Omaelämäkerrallisessa identiteettityössä minää muokataan sosiaalisesti haluttavaan muotoon, jossa jokainen muistelu muuttaa seuraavaa muistelua ja samalla koko tarinaa. Nykyhetki rakentaa mennyttä ja sieltä esiin nousevaa koherenttia, yhtenäistä subjekta. Lopputuloksena on tarina siitä, kuinka minusta tuli se minä, joka olen juuri tällä hetkellä.

Itseensä meneminen ja sen jakaminen on monelle osallistujalle vaativa tehtävä: pelätään traumojen ja intimitietin paljastumista. Pienryhmätilanteissa nämä pelot ovat osoittautuneet kuitenkin turhiksi: kyse ei ole terapiasta. Päinvastoin on ollut vapauttava huomata, kuinka mieluista on kertoa itsestään, huomata kuinka paljon yhteistä meillä on. Näin

toisen kertoma tulee osaksi omaa tarinaani. Tässä vuorovaikutuksessa syntyy luottamusrakenne, joka myöhemmässä työskentelyssä ilmenee yhteisenä sosiaalisena pääomana.

Työntekijöiden ensimmäinen kriittinen aha-elämys suhteessa sosiaaliseen työhön syntyy yleensä tässä vaiheessa: me – sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset – pyydämme toistuvasti asiakkaitamme kertomaan itsestään, tilanteestaan, elämänsä historiastaan tehdessämme alkukartoituksia ja muita arvioita. Miltä heistä tuntuu jakaa elämäänsä tarkoituksiin, joista heillä ei ole tarkkaa tietoa? Millaista koherenttia minä-esitystä asiakas kulloinkin joutuu tavoittelemaan? Omaelämäkerran jakaminen johdattaa osallistujat pohtimaan asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus-tilanteen perimmäistä sosiaalista luonnetta. Voinko antaa omasta tarinastani jotakin, jotta toisen tarina voi edetä? Voiko tällainen jakaminen toimia voimaantumisen momenttina? Mahtuuko se ammatillisuuden rajoihin?

Tässä yhteydessä olemme pysähtyneet lyhyesti kysymykseen anonymiteetistä ja intimitteetistä. Ne vangitsevat asiakkaan tiettyyn näkymättömyyteen, samoin kuin työntekijänkin: se mistä asiakas voisi puhua, eli omasta elämästään, joudutaan usein pakotamaan tiettyyn anonymiteettiin, tyytelyksi ja luokitelluksi tapaukseksi, jota sen kantaja ei välttämättä enää edes tunnista omakseen. Mutta myös työntekijä joutuu rajaamaan oman elämänsä pois.

Omaelämäkerrallinen työskentely selkiyttää työntekijän omia taustoja ja oman työn motivaatiota. Motiivimme ja niiden taustalla olevat arvositojumme ovat syntyneet omissa elämäkulussamme, ja ovat vain sen avaamisen kautta tehtävissä näkyviksi, tietoisiksi. Näin valmennuksessa päästään työstämään

oman työn päämääriä ja sen mieltä. Olenko ehkä auttaja, pelastaja, käännättäjä, puurtaja, uhrautuja, moralisti, myötäeläjä? Myös palvelun käyttäjän ymmärrys itsestään laajenee: en ole ainoastaan asiakas, vaan holistinen ihminen ja kansalainen.

Palvelunkäyttäjien omaelämäkerrallinen työskentely on organisoitu hieman toisin kuin työntekijöiden kanssa tehtävässä työskentelyssä. Ns. arvosukupuu-työskentelyn avulla on lähestytty samoja kysymyksiä kuin omaelämäkertatyöskentelyssä: mikä meitä kantaa elämässämme? Mistä meitä kantavat arvot ja tärkeät asiat periytyvät? Minä-kertomuksen muoto on vapaampi kuin omaelämäkerrassa.

Modernin ammatillisuuden, professionalismin puitteissa ei ole nähty mahdolliseksi sitä, että ammatillaiset ja asiakkaat jakaisivat yhdessä elämäkokemuksiaan. Tätä on perusteltu mm. turvallisuusnäkökohdilla ja ammattietiikalla. Auki on jäänyt kysymys, kuinka intiimiä tai anonyymiä persoonallisuudella työskentely voi tai saa olla. Viimeisimmät kokemukset valmennuksista puoltavat dialogisemman suhteen luomista asiakkaiden ja työntekijöiden välille.

Sukupolvityöskentely

Omaelämäkerrallista työskentelyä seuraa nk. sukupolvityöskentely. Ajatus sukupolviyhteisöstä ja sukupolvea yhdistävästä sukupolvikokemuksesta on peräsin elämäkertatutkimuksen suomalaiselta uranuurtajalta, professori J. P. Roosilta. Sosialisaaionsa tiettyssä, ”maailmaan astumisen” vaiheessa (vrt. Erikson 1982, psykososiaalinen kehitysteorian vaihe 6) yksilö liittyy laajempaan sosiaaliseen ympäristöön. Tämä tapahtuu varhaisaikuisuuden vaiheessa. Tuolloin ihminen kokee paljon sellaista yhteiskunnal-

lisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti merkittävää mikä antaa leimansa hänen koko myöhemmälle elämälleen. Tuo kokemus yhdistää samanikäistä väestöä, kohorttia, liittäen sen sukupolviyhteisöksi. Sukupolvikokemuksen kautta ikäluokka tunnistaa toisensa myöhemmissä elämänvaiheissaan. Tältä pohjalta Roos kuvasi suomalaisen yhteiskunnan sukupolvia yleisesti tunnetulla tavalla. Suomalaisessa kontekstissa keskeisiä kokemuksia Roosin mukaan ovat olleet pula, sota, jälleenrakennus, 1960- ja 1970-lukujen muutto maalta kaupunkiin, ja lähiöasuminen. (Roos 1987) Myöhemmässä tutkimuksessa on eroteltu X-, Y- ja Z-sukupolvet: niiden avainkokemukset liittyvät yhtäältä työelämän nopeaan murrokseen (pätkätyöt, kokonaisten tuotantoalojen häviäminen, lamat), toisaalta informaatioyhteiskunnan ja virtuaalisten todellisuuksien (sosiaalinen media) laajenemiseen ja elämäntavan individualisoitumiseen.

Valmennuksissa on toistunut seuraava kuva suomalaisista sukupolviyhteisöistä: 1950-luvulla työelämään nuorina aikuisina astuneet ja sitä kautta sukupolvikokemuksensa saaneet työntekijät korostivat työhön sitoutumista. Työpaikka huolehti koulutuksesta ja se koettiin kokonaisvaltaisena osana elämää. Työpaikalla vallitsi seniorien ja juniorien, mestarien ja kisällien hierarkia. Työstä ei kilpailtu vaan sinne hakeuduttiin tai sinne kutsuttiin. Tämä loi sosiaalista turvallisuutta, mikä myöhemmin saattoi kriisiytyä työelämän muuttuessa.

1960-luvulla työelämään astuneet korostivat turvallisuuden kokemusta, joka syntyi uskosta siihen, että edessä on yksi työ ja ura, joka mahdollistaa vaurastumisen ja sen tuloksena oman asunnon, auton ja mahdollisuuden matkailulla. Yhteinen puheen- ja huolenaihe oli työvaatimusten lisääntyminen. Suku-

Sukupolvityöskentelyn merkitys on siinä, että sen kautta osallistujat tulevat määritellyiksi itselleen osana suomalaista yhteiskuntaa, sen historiaa.

polvikokemusta leimasi myös maaseudun ja kaupungin vastakkaisuus: työelämä maalla ja kaupungissa koettiin erilaiseksi.

1970-luvulla ja sen jälkeen työelämään tulneiden kokemusta leimasi epävarmuuden ilmaantuminen työelämään. Pitkä, tasainen kasvun kausi oli takana ja edessä kaksi lamaa. Haavoittuvuus, häpeä pärjäämättömyydestä, työttömyyden uhka, velat, unettomuus olivat tyypillisiä kokemuksia. Kuva on yhdennäköinen Matti Kortteisen *Kunnian kenttä* -tutkimuksen (1992) tulosten kanssa.

1990- ja 2000-luvuilla aikuistuneiden sukupolvi-kokemukset perustuvat ennen kaikkea tietoyhteiskunnan, työmarkkinoiden epävakauden, pätkätöiden ja moniosaamisen vaatimuksen kokemuksiin. Työelämän 'varmuuden kurjuus' on muuttunut 'kurjuuden varmuudeksi' siinä mielessä, että perspektiivi pitkästä ja omistautuvasta työurasta on vaihtunut eräänlaiseksi tässä-ja-nyt -asenteeksi: teen nyt tätä työtä aikani; muutaman kuukauden päästä voin olla jo kokonaan muualla. Toisaalta osallistujat ovat raportoineet – aivan kansainvälisen tutkimuksen suuntaisesti – siitä, että he myös kysyvät ja vaativat, mitä työpaikalla on annettavaa heille. Jos paikka ei tyydytä, se on helppo vaihtaa seuraavaan pätkätyöpaikkaan.

Sukupolvityöskentelyn merkitys on siinä, että sen kautta osallistujat tulevat määritellyiksi itselleen osana suomalaista yhteiskuntaa, sen historiaa. Erityisen kiinnostavaa on ollut pohtia juuri työn ja työelämän merkitysten syntyä eri aikakausina. Näyttää siltä että työkeskeisen yhtenäiskulttuurin kausi alkaa hajota vuosittuhannen taitteessa työelämään tulneiden kokemuksissa.

Sukupolvityöskentelyn yhteydessä valmennettavien kanssa on tutkittu myös muita sukupolviteorioita, joita valmennettavat saattoivat myöhemmässä työskentelyssä hyödyntää. Roosin sukupolviyhteisöajatus pohjautuu Thomasin ja Znanieckin tutkimukseen *The Polish Peasant In America*. Sen mukaisesti sukupolviyhteisökokemus rakentuu yhden keskeiskokemuksen varaan, kuten puolalaisilla Amerikkaan muuttajilla juuri tuo muutto.

Kuuluisin sukupolviteoria lienee kuitenkin saksalaisen Karl Mannheimin luoma (1928). Siinä yhden kohortin kokemus jakautuu kahtia. Historiallis-kulttuuris-sosiaaliseen tapahtumiseen voidaan ottaa kaksi kantaa, konservatiivinen ja radikaali. Tämä on tärkeä erottelu ajatellen myös ammatillista orientaatiota.

Kolmantena mallina voidaan tarkastella eräänlaista postfreudilaista kehittelmää siitä, kuinka yksi sukupolvi voi jakautua kolmeksi erilaiseksi ja keskenään resonoivaksi orientaatioksi. Freudilaisperäisen transaktioanalyysin minätila-luonnehdinnat sopivat välineeksi tarkastella myös sukupolvikokemuksen jäsentymistä. Voidaan ajatella, että superegon, egon ja idin virittämät vanhemman (*parent*), aikuisen ja lapsen minätilat voisivat kuvata myös sosiaalisten ryhmien, vaikkapa ammattilaisten tai palvelujen käyttäjien orientaatioita: vanhemman (*superego*) tila edustaa kontrolloivaa, konservatiivista ja traditionaalista otetta maailmaan, aikuinen (*ego*) on taas rationaali puntaroija ja päättävä, ja lopulta lapsi (*id*) huikenteleva ja hedonistinen tässä-ja-nyt -eläjä. Malli saa selitysvoimaa, kun siihen palataan tuonnempana modernisaatiokysymyksen yhteydessä.

Havainnointi

Omaelämäkertatyöskentely toi ymmärrystä siihen, millaisista omiin juuriin ja henkilökohtaisiin elämäkokemuksiin liittyvistä lähtökohdista ihmiset tarkastelevat ympäröivää maailmaa. Seuraavassa ”valottumisen” vaiheessa osallistujat puolestaan asetautuivat alttiiksi ulkoiselle todellisuudelle. Tämä on yhä hyvin fenomenologisesti orientoitunut valmennuksen vaihe.

Valmennettavat heittäytyvät ulos maailmaan (*Dasein*¹) tutkaillen sen jälkeen miltä kokemus tuntui ja mitä ajatuksia se heissä herätti.

Valmennettaville annetaan tehtäväksi lähteä kaduille – kaupungin julkiseen tilaan – avoimin mielin ja sydämin tarkkailemaan ja havainnoimaan mitä siellä tapahtuu. Ainoat kysymykset mitkä todellisuudelle esitetään ovat: mitä näen, mitä kuulen, mitä haistan, maistan, tunnen, ja mitä ajattelen kaikesta siitä? Pohjimmitaan kyse on fenomenologisen sulkeistamisen ideasta: maailmaa pyritään lähestymään kokemuksellisinä havaintoina ilman oletuksia, käsitteitä ja teorioita siitä kuinka tulkita sitä. Mitä näen kun tapaan kadulla miehen viinapullo kädessään? Näen miehen viinapullo kädessään, en alkoholistia, lestinheittäjää enkä pulloja keräävää köyhää.

Tätä harjoitusta voidaan arvioida siinä katsannossa, kuinka tärkeää sosiaalisessa työssä on tarkastella myös asiakkaan maailmaa ilman oletuksia, olivatpa ne sitten ammatillisia tai muita oletuksia. Kyse on siis eräänlaisesta poisoppimisharjoituksesta. Työntekijöiden valmennuksissa havainnointitehtävää

on fokusoitu siten, että valmennettavia ohjataan havainnoimaan sellaisissa julkisissa tiloissa, joissa heidän omien asiakkaiden voitiin olettaa liikkuvan (kaupunginosat, kadut, ostoskeskukset, virastot, laitokset). Tehtävä suoritetaan yksilötehtävänä, ja kukin osallistuja pitää havainnoistaan kenttäpäiväkirjaa.

Eräaseen valmennusryhmään osallistunut valmennettava havainnoi Helsingin rautatieaseman vilinää monta tuntia. Pian hän huomasi, että asemahallissa oleskelee joukko ihmisiä pysyvästi. Kaikki eivät olekaan läpikulkumatkalla. Vähitellen valmennettava alkoi tervehtiä tämän vakiojoukon jäseniä, ja lopulta hän oli heidän juttusillaan kuullen kiinnostavia episodeja ja tarinoita ihmisten elämästä. Toinen valmennettava puolestaan sai sisäpiirivinkkejä ja etikettiohjeita kuinka käyttäytyä leipäjonossa Kalliossa. Eräässä päiväkeskuksessa havainnointia tehnyt sai tarkkoja ohjeita siitä, mihin päiväkeskukseen kannattaa mennä saadakseen parempaa ruokaa: ”siellä on paksummat juustot leivällä”. Havainnointi siis tarjoaa etnografisen mahdollisuuden lähestyä ihmisiä, mahdollisuuden alkaa ymmärtää heidän todellisuuksiaan.

Havainnointivaiheelle saatiin uutta sisältöä sen jälkeen kun palvelunkäyttäjät tulivat mukaan valmennukseen, ensin omina asukasvalmennusryhminään Helsingin Diakonissalaitoksen asumispalveluissa ja sitten myös työntekijöiden kanssa yhdessä Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupunkien asumispalveluissa. Yhteisten arvosukupuu-työskentelyjen jälkeen siirryttiin osin sellaisiin havainnointitapoihin, jossa asumispalvelujen käyttäjät toimineet oppaina työntekijöille esitellen omaa kaupunkiaan. Nämä tilanteet

1 Heideggerin (1927/2000) käsite, joka paljastaa olemisen ensisijaisen luonteen.

Omaelämäkerta ja havainnointi tuottavat kokemuksellista ainesta, jota työstetään pienryhmissä sosiaalisiksi analyysiksi.

ovat olleet hyvin innostavia: on syntynyt idea ja pilotti asunnottomien kaupunkiopestoiminnasta hieman samalla tavalla kuin esimerkiksi Kööpenhaminassa tai Lontoossa asunnottomat järjestävät kaupunkikävelyjä. Nämä kävelyt voivat sisältää syvällistäkin omaelämäkerrallista jakamista.

Sosiaalinen analyysi

Omaelämäkerta ja havainnointi tuottavat kokemuksellista ainesta, jota työstetään pienryhmissä sosiaalisiksi analyysiksi. Työskentelyä on ohjannut kaksi lyhyttä sosiologista avautusta: kokemukset ja havainnot pyritään sijoittamaan ensiksi yhteiskunnallisen modernisaation tarinaan, ja sitten modernin yhteiskunnan konstituutioon, perusrakenteeseen, siis kahteen todella suureen kuvaan.

Sosiologian esitys modernin yhteiskunnan kehityksestä erottelee kolme yhteiskunnallisuuden tilaa, jotka voidaan nähdä eräänlaisena historiallisena, mutta myös metodologisena esityksenä länsimaisten yhteiskuntien kehityksestä ja tiloista. Kun sosiologia modernin yhteiskunnan ”omana” tieteenä 1800-luvun loppupuolelta ryhtyi tutkimaan uuden, syntyneen ja kehittymässä olevan yhteiskuntamuodostuman olemusta ja omalakisuuutta, haki se eräänlaista legitimitteettiä tälle uuden kuvaukselle luomalla kuvan ”esimodernista”, traditionaalisesta yhteiskunnasta. Tämä esimoderni eroaa laadullisesti syntyvästä uudesta.

Sosiologien ja antropologien klassiset kuvaukset ”alkuperäisen”, paikallisen yhteisön rapautumisesta modernin paineissa korostavat sitä, että pohjimmiltaan on kyse moraalisen yhteisön korvautumisesta rationaaleilla sosiaalisilla suhteilla. Nykyisen yhteis-

ökeskustelun kannalta on hyvä tietää, että alkuperäisen yhteisö on noissa klassisissa kuvauksissa luonteeltaan moraalinen. Yhteisö kokoontuu yhteisen moraalisen ideansa ympärille, idean joka on annettu ”taivaista”. Sen perusta on siis luonteeltaan transsendentaalinen, tuonpuoleinen, yleensä uskonnollinen. Traditionaalinen yhteisö on luonteeltaan hyvin sidottu ja hierarkkinen. Se sitoo yhteisön jokaisen jäsenen omalle paikalleen perinnäisyyteen vedoten. Ihminen puolestaan perii paikkansa noudattamalla tradition hänelle antamaa säädyllisyyttä, hierarkian osoittamaa säätyisyyttä. Tällainen yhteisö on luonteeltaan myös syrjäyttävä: rikkomalla säädyllisyyden moraalisia koodeja yksilö tai ryhmä joutuu yhteisönsä ulkopuolelle, eräänlaiseen barbariaan, synnin ja säädyttömyyden maailmaan. Vain parannus, katumus ja uusi sitoutuminen yhteisöön palauttaa yhteisön jäsenyyden.

Ajatus esimodernin moraalista luonteesta on siinä mielessä yhä tärkeä, että modernisaatioajattelussa myös vanhojen tai historiallisesti väistyvien ”ajanhenkien” katsotaan kuitenkin aina jossakin muodossa olevan läsnä nykyhetkessä. Kannamme joitakin piirteitä siitä yhä ajattelussamme, asenteissamme. Olemme omaksuneet niitä esikuviltamme ja kasvattajiltamme, ja kannamme niitä perhe- ja sukuyhteisöissä. Mutta traditionaalinen voi olla läsnä myös ”poliittisesti”. Ajatelkaamme esimerkiksi ”kokokylä kasvattaa” -projekteja. Niitä voidaan tulkita eräänlaisena traditionaalisen paluuna: paikallinen yhteisö kokoontuu yksimielisenä yhteisten velvoitusten, hyveiden ympärille.

Traditionaalisen ideaa on hyvä pohtia myös instituutiohistoriallisessa mielessä: Helsingin Diakonissalaitoksen synty 1860-luvulla ja sen jälkeinen kasvu ja

kehitys tapahtui vahvan moraalisen ja uskonnollisen auttamisajatuksen ympärillä. Aikakautta leimasi hierarkkinen hyväntekeväisyyden ja filantropian eetos ja paatos. Löydämmekö laitoksen rakenteista ja käytännöistä vielä tätä viritystä, kutsumusta, joksi traditionaalista ammatillisuutta voidaan kutsua?

Modernin yhteiskunnallisuuden kantava ajatus on järkipärisyys, rationaalisuus. Rationalismin merkitys on siinä, että se ”hälventää lumouksen”, jonka vallassa traditionaalinen vielä on. Sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen järjestys perustuvat nyt, moraalisen koodin sijasta, funktionaalisuuteen, tarkoituksenmukaisuuteen. Ja se mikä ei ole tarkoituksenmukaista, on dysfunktionaalista ja häiritsee yhteiskunnallisen järjestyksen ylläpitoa. Näitä järjestyksen ylläpitotehtäviä hoitamaan kehittyi modernissa suuri joukko ammatteja ja diagnooseja, joilla häiriötiloja ennakoidaan, tutkitaan ja poistetaan. Sosiaalinen työ kaikki neen on yksi niistä.

Moderni maailma tutkii maailmaansa positivistisen tarkastelunäkökulman varassa: maailma, myös sosiaalinen, on olemassa ja sitä voidaan tarkastella ja ennen kaikkea mitata määrällisin mittarein. Kun kaikki on mitattavuuden kautta haltuun otettavissa, syntyy myös tilastollinen normaali. Sosiaalinen häiriö, vaikkapa juoppous, ei enää ole moraalinen, vaan normaaliin liittyvä kysymys. Kuinka paljon liikaa juoppo juo? Tässä normaali ei siis viittaa moraaliseen normiin vaan mittaukseen. Normaali tuottaa oman ei-normaalinsa, poikkeavuuden.

Moderni yhteiskunta on kuin jatkuvasti monimutkaistuva, orgaaninen kone, joka koko ajan tarkkailee itseään ja korjaa omia häiriötilojaan. Tämä kyky – sanovat modernia käsitelleet sosiologian klassikot – perustuu yhteiskunnan jatkuvaan työnjaolliseen

erilaistumiseen, differentiaatioon. Tästä puolestaan kasvaa sen optimisismi, että lopulta kaikki yhteiskunnalliset ongelmat on määriteltävissä ja sitä kautta poistettavissa, sillä aina syntyy uusia korjaavia työnjaollisia funktioita.

Modernissa syntynyt ammatillisuus tarkastelee maailmaa edellä mainitusta näkökulmasta. Amatit perustuvat nyt rationaaliisiin tieteisiin, pyrkivät olemaan tarkasteluissaan tieteellisiä ja määrittelemään kohteensa tarkasti. Kärjitetysti voi sanoa, että modernille ei ole olemassa mitään, mitä se ei voi nähdä, tarkastella omasta perspektiivistään. Näyttö olemassa olevasta on mittauksen ongelma, kunnes tästä *evidence based* -ajattelusta tulee modernin ongelma.

Valmennuksissa olemme tutkineet kuinka kunkin oma ammatillisuus on sidoksissa modernin projektiin. Onhan suurin osa sosiaali- ja terveydenhuollon alan ammattiteista ja kvalifikaatioista saanut professionaalisen asemansa viime vuosikymmeninä, jolloin myös me itse olemme kasvaneet ammatteihimme. Hanke on siis asettanut meille kriittisen tehtävän nykyisestä ammatillisuudesta poisoppimiseen: kuinka siirtyä ”millimetrisoamisesta” (vrt. Virtanen et al. 2011) laajempaan, osallistuvampaan työorientaatioon.

Modernin edellä mainittu omnipotentti kyky mitata ja diagnostisoida johtaa lopulta modernin kritiikkiin, kritiikkiin sen ”suuren tarinan” ehtymisestä, jopa loppumisesta. On nimittäin ilmeistä, että modernin projekti ei ole kokonaan onnistunut tehtävässään: muutenhan meillä ei olisi erilaista pahoinvointia, ympäristökatastrofeja, sosiaalisesti ilkeitä, vaikeasti määriteltäviä ongelmia (*wicked problems*). Arvattavasti maailma on toisenlainen kuin positivistiseen filosofiaan perustuva moderni sitä hahmottaa. Avain tähän löytyy siitä, että moderni

Jälkimodernin ajatus uudesta sosiaalisesta tilasta lähtee siitä, että sekä traditionaalisen että nyt myös modernin, sosiaalista järjestystä koskevat periaatteet rapautuvat.

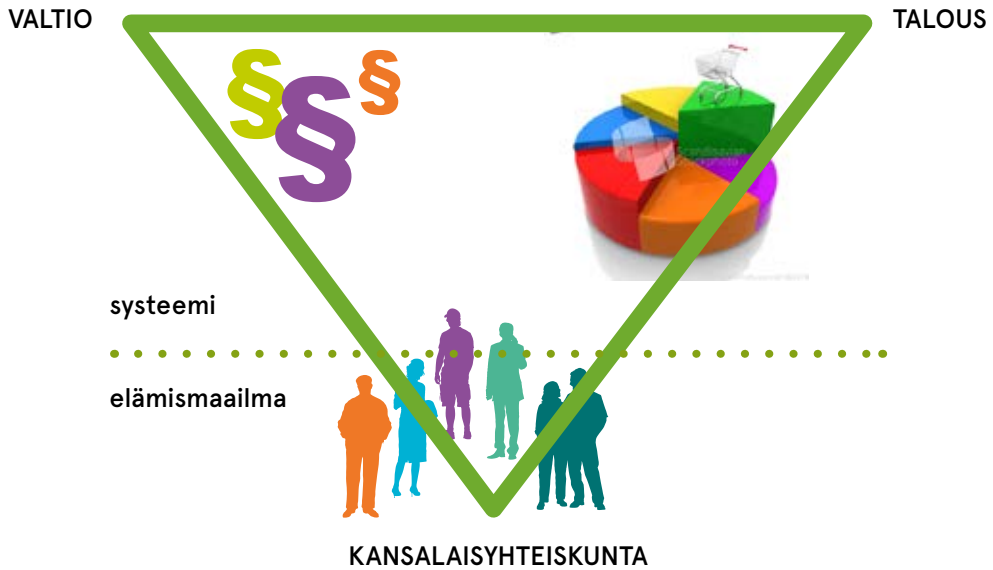
tarkastelee maailmaa pohjimmiltaan kuin luonnontieteet luontoa. Millaisia uusia tarkastelunäkökulmia ihmisluonto ja sosiaalinen maailma vaativat? Siitä pyrkii keskustelemaan ns. jälkimoderni, usein post-moderniksi kutsuttu diskurssien kirjo.

Jälkimodernin ajatus uudesta sosiaalisesta tilasta lähtee siitä, että sekä traditionaalisen että nyt myös modernin, sosiaalista järjestystä koskevat periaatteet rapautuvat. Keskiöön nousee itseään toteuttava subjekti, yksilö *an sich*. Yksilö itseään tässä-ja-nyt toteuttavana subjektina ei sijoita itseään traditioiden jatkumoon, eikä tarkoituksenmukaisen, funktionaalisen toiminnan puitteisiin, vaan individualistiseen, itseään toteuttavaan tilaan. Kyse on nyt yksilön identiteetin itseilmaisusta. Tämä muuttaa kokonaan esimerkiksi sosiaalisen ongelman paikkaa: se mikä aiemmin oli moraalinen ongelma (vaikkapa syntiä) tai häiriö (kuten sairaus), muuttuu nyt itsetoteutuksen muodoksi. Ongelma, häiriö, sosiaalinen epäjärjestys nähdään osana yksilön identiteettityötä. Tämä muuttaa perusteellisesti ymmärrystä sosiaalisesta ongelmasta. Se mikä modernissa oli ongelma ja ulkoistettavissa, on nyt subjektin konstruktiivinen, sisäinen elementti. Tämä muuttaa ymmärrystä sosiaalialan ammatillisuudesta: sosiaalinen työ on mukana tässä identiteettiprosessissa. Tehtäväksi tulee etsiä asiakkaan kanssa ratkaisuja, joissa hän voi elää ongelman kanssa mahdollisimman vähin riskein. Erilaiset haittoja vähentävät (*harm reduction*) ohjelmat ovat osoitus tästä siirroksista.

Valmennuksen aikana kysyimme missä määrin tällaista sosiaalista tilaa esiintyy palvelujenkäyttäjien keskuudessa. Huomasimme, että esimerkiksi huumeidenkäyttäjien alakulttuureissa sellaista on havaittavissa. Jälkimodernin piirteen tai tilan ilmaantuminen sosiaaliseen korostaa asiakaslähtöisyyden haastetta sosiaalisessa työssä.

Toinen sosiaalisen analyysin väline on esitys modernin yhteiskunnan konstituutiosta, perusrakenteesta. Puhe yhteiskunnasta on usein epämääräistä ja useimmiten sillä viitataan valtion ja julkiseen valtaan. Tässä tarkastelussa hahmotellaan ensin modernin yhteiskunnan koostuvan kolmesta klassisesta elementistä: a) julkisen, poliittisen sfääristä (valtio), b) talouden, tuotannon ja markkinoiden sfääristä sekä c) ns. kansalaisyhteiskunnasta.

Jürgen Habermasin tunnetun esityksen mukaan modernia yhteiskuntaa voidaan tarkastella *systemin maailman* ja *elämismaailman* kahtalaisuutena: poliittinen (valtio) ja taloudellinen (tuotanto, markkinat) muodostavat ns. systemin, ja kansalaisyhteiskuntaan sijoittuu elämismaailma, kansalaisten arki kaikkineen. Systeemi ja elämismaailma toimivat kahtena erilaisena, omalakisena maailmana. Systeemi on rationaali, funktionaalinen ja se edustaa modernin ydintä. Sinne sijoittuvat myös modernin ammatillisuudet. Elämismaailma puolestaan jäsentyy arjen ja kokemuksellisuuden varassa. (Gronow 1982)

Kuva 1. Systeemin ja elämismaailman kahtalaisuus

Habermas esitti näkemyksensä hyvinvointi- ja sosiaalivaltion voimakkaan kasvun kaudella 1970- ja 1980-luvuilla ja päätyi teesiin siitä, että systeeminen maailma ikään kuin valloittaa elämismaailmalta sosiaalisen alueita piiriinsä. Elämismaailma tulee ”kolonisoiduksi”. 2000-luvun sosiaalipoliittisiin keskusteluihin viitaten voidaan ajatella, että nyt elämismaailma pyrkii ottamaan tilaansa takaisin: asiakas oman elämänsä asiantuntijana, osallistava ja voimaannuttamiseen pyrkivä sosiaalinen työ, osallistavat menetelmät tai Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisötyövalmennus ovat kaikki todisteita ”dekolonisaatiosta”.

Habermasin jaottelua hyväksi käyttäen pohdimme valmennuksessa asiakkaan ja työntekijän

suhdetta. Tässä työskentelyssä hahmottui prosessi, jossa palvelunkäyttäjä tulee omasta arjestaan omine tarpeineen ja ongelmineen systeemisen maailman puolelle ammattiauttamisen piiriin. Ensin moderni rationaalisuus vaatii, että asiakkaan ongelmat muokataan muotoon, jossa moderni systeemi voi niitä käsitellä. Vähitellen syntyy ajatus asiakkaasta oman elämänsä asiantuntijana, jolloin asiakkaan ja työntekijän suhde muuttuu tasa-arvoisemmaksi, mutta se on yhä systeemisen piirissä. Tavoitteena on, että palvelujen käyttäjä lopulta voisi palata ja elää omassa arjessaan vertaistuen ja sellaisen ammattiauttamisen varassa, joka on jalkautunut elämismaailman puolelle ja sopeutunut palvelunkäyttäjän tilanteisiin.

Kehittämistehtävien juurruttamisen vaikeudesta

Kolmivaiheisen (omaelämäkerta, havainnointi, sosiaalinen analyysi) valmennuksen jälkeen vuorossa on toiminta eli osallistujien yhteisöjen kehittämistehtävien luominen ja toteutus. Niillä on tavoiteltu erilaisia yhteisöllisyyden mahdollisuuksia. Jotkut hankkeet ovat pyrkineet luomaan uusia rakenteita (foorumia, kokoontumispaikkoja), jotkut uusia toimintoja ja tapauksia. On siis avattu sekä rakenteita että toimintoja. Useimmiten valmennukset ovat poikineet uusia moderneja suhteita palveluyhteisöihin: on kehitetty kokouksia, luotu uusia työnjakoja ja niin edelleen.

Helsingin Diakonissalaitoksen valmennuksissa, sekä henkilöstövalmennuksissa että henkilöstön ja palvelunkäyttäjien yhteisvalmennuksissa, on toistuvasti valitettu kuinka vaikeaa on saada sinänsä järkeviä kehittämishankkeita juurrutettua laitoksen rakenteisiin. On kiinnitetty huomiota siihen kuinka vähän hankkeet ovat muuttaneet laitoksen ”isoa kuvaa”. Palvelunkäyttäjien matka täyteen kansalaisuuteen on toteutunut vain pienessä mittakaavassa ja yksittäisinä tapauksina.

Seuraavassa yritetään mennä CABLE-valmennuksen idean ”taakse” tai ”sisään” ja etsiä selitystä sille miksi CABLEn kaltainen lähestymistavan on vaikea juurtua Helsingin Diakonissalaitoksen kaltaiseen maisemaan. Antaisiko saksalaisen idealismin ja brittiläisen liberalismien ristiaallokko suomalaisen yhteiskunnan perusvireenä jotakin ymmärrystä tämän ongelman selittämisessä? Vaikka tässä keskustelussa joudumme menemään aina Snellmanin aikaan, on asialla myös ajankohtaisuutensa: brittikeskustelu suuresta yhteiskunnasta (big society) tuo vanhat saksalais-brittiläiset kiistat ajankohtaisina esiin. Teemaan johdattaa Tuija Pulkkinen klassinen teksti ”Kansalaisyhteiskunta ja valtio – kaksi perinnettä poliittisen julkisuuden muotoutuessa” teoksessa *Kansa liikkeessä* (1987).

1800-luvulta lähtien on suomalaisessa valtiota ja yhteiskuntaa koskevassa keskustelussa korostunut kaksi traditiota: anglosaksinen liberaali traditio ja saksalainen idealismi ja erityisesti hegeliläisyys. Niiden tavat määrittää subjektia, valtiota ja kansalaisyhteiskuntaa eroavat, ja siksi niiden keskinäinen keskustelu yhteiskuntapolitiikasta on usein keskinäisten väärinymmärrysten kaaos. Tällä huomiolla voisi olla merkitystä ymmärtää myös sitä sekavuutta, mitä viimeaikaiset suuret yhteiskuntapolitiiset uudistukset (kuten Kaste-ohjelma, Sote-uudistus) ovat saaneet poliittisessa keskustelussa aikaan. Mutta myös pienempien sosiaalisten innovaatioiden (kuten CABLE) juurruttamisvaikeudet saattavat saada selitystä noiden kahden perinteen kommunikoinnin haasteellisuudesta. Liikutaan kahdessa ideologisesti ja maailmankuvallisesti erilaisessa maailmassa ja niiden rajalla.

Liberalismin perinne (Locke, Smith) painottaa subjektin vapautta jostakin (negatiivinen vapauskäsitelmä). Liberalistisen ajattelun keskiössä on vapaus haluta ja toimia ilman esteitä, olla vapaa niistä. Tämä ei kuitenkaan johda yhteiskunnalliseen ”promiskuiteettiin”, koska vapaat halut toimivat markkinoilla sekä kehittyneessä työnjaollisessa järjestelmässä, siis modernissa yhteiskunnassa, jota on kuvattu aiemmin. Markkinoiden näkymätön käsi pitää järjestystä, ja yksityiset halut ja intressit muuttuvat yhteiseksi hyväksi. Kansalaisyhteiskunta nähdään tässä perinteessä kansalaisten vapaana poliittisena yhteenliittymänä tai yhteenliittymien kenttänä, *res publicana*, keskinäisenä yhteiskuntasopimuksena. Kansalaiset liittyvät yhteen ”horisontaalisesti”. Kyse ei ole hallittujen ja hallitsijan välisestä, ”vertikaalisesta” sopimuksesta. Näin valtio ja kansalaiset asettuvat vastakkain: valtio on aina mahdollinen vapauden este. Jopa sosiaalityö valtion edustajana saattaa vertautua poliisiin, kontrolliin ja pakotteisiin. Liberalistinen näkemys edellyttää subjektilta, esimerkiksi yksilöltä, tarkkaa käsitystä

omista tarpeistaan ja haluistaan, mutta myös täyttää informaatiota markkinoista, esimerkiksi palveluista, ja kykyä toimia siellä markkinarationaalisesti.

Saksalainen idealismi (Kant, Hegel, Snellman) taas korostaa vapautta johonkin (positiivinen vapauskäsitys). Saksalaisen idealismin pohjalta hahmottuu tilanne, jossa subjektilla on hallussaan idea, universaali, moraalinen laki, mitä kohti pyrkii. Korkein tällainen idea on toimia valtiokansalaisena, joka järkeään käyttämällä asettaa omalle toiminnalleen rajat, säätää itselleen moraalilait. Lain itsemääräämisen mahdollisuus tuottaa autonomian ja vapauden. Valtio on Hegelille normiyhteisö, joka tuottaa ja tukee kaikille ”yleistä elämää”. Kansalaisyhteiskunta on Hegelille valtion yksi ulottuvuus, sille alisteinen. Kun tähän vielä lisätään myöhemmän saksalaisen idealistin, Max Weberin analyysi modernin yhteiskunnan rakenteista ja sen byrokraattis-legaaleista rationaliteeteista, alkaa hahmottua kuva universaalista valtiosta, joka voi käsitellä ”yleisen elämän” kaikkia ulottuvuuksia. Valtio on siis enemmän kuin hallinnan ”apparaatti” (Lenin otti vain tämän puolen modernista), se on legitiimi, universaali, eettinen sosiaalinen tila. Sosiaalityö, esimerkiksi, on tämän eettisyyden kantaja, yhteisen hyvän edustaja, mutta juuri tuolla byrokraattis-legaalilla tavalla. Subjektin paikka tässä asetelmassa perustuu luottamukseen moraalilakeja kohtaan, legitimizeettiin. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta lepää paljolti tällaisen legitimizeetin varassa.

Liberalismin ja idealismin kaksi ideologista perinnettä kohtaavat jossakin mielessä CABLEssa, sen toteutuksessa Helsingin Diakonissalaitoksella. CABLEn juuret ovat brittiläisessä liberalismissa siinä mielessä, että uskotaan kansalaisten vapaan yhteenkokoontumisen luovan emansipaatiota, vapautta. CABLE:n erityisyys on siinä, että yhteen kokoontuminen tapahtuu sosiaalipedagogisessa prosessissa. Tavoitteena on luoda sellaisia yhteistoiminnallisen

oppimisen tapoja, joita käyttämällä yhteisö voi poistaa hyvinvoinnin ja keskinäisyyden esteitä ja luoda uutta tilaa sosiaaliselle.

Helsingin Diakonissalaitos on kuitenkin laitos, hierarkkinen instituutio, jonka pohjana on sairaala. Laitos on siinä mielessä saksalaisen idealismin mukaisesti rakentunut, että se tietää mikä on hyväksien käyttäjille, siis hyvän idean. Näin brittiläiseen liberalismiin perinteeseen rakentuneet yhteistyön kehittämisen hankkeet tulevat asettuneeksi konteksteihin, joiden itseymmärrys on ollut hyvin ideologialtaan saksalaista.

Kun CABLE-hankkeet alkoivat Helsingin Diakonissalaitoksen diakoniapalveluissa, törmättiin samaan ongelmaan. Jouduimme kysymään miten tiukassa laitosmaailmassa, jonka historiallinen malli on saksalaisessa diakonialaitoksessa ytimenään sairaala, voidaan koskaan soveltaa lähestymistapaa, joka on luotu asuinalueiden, kylien ja kortteleiden konteksteissa sillä ajatuksella, että kansalaiset siellä oma-aloitteisesti loisivat yhteenliittymiä yhdistyksinä, projekteina ja tapahtumina pyrkien niiden kautta yhteiskunnalliseen muutokseen.

Nyt CABLE-hankkeet tuntuvat lausuvan että laitoksen itseymmärryksen pitää perustua muutokselle, jonka keskeinen liikevoima on kansalaisten keskinäinen vuorovaikutus, toiminnallisuus ja muutospotentiaali; kansalaisten, joita ei nähdä enää ainoastaan potilaina, ei asiakkaina, mutta ei myöskään sosiaalivaltiokansalaisina, vaan autonomisina kansalaisina. Tätä näkökulman muutosta on perusteltu ulkoisten olosuhteiden muutoksilla: kansalaisaktiivisuutta myös laitoksessa tarvitaan jo kustannussyistä. Mutta sille on nähtävissä myös sisäinen vaatimuksensa: laitoksen on päästävä irti omasta vanhasta luonnostaan ja alettava oman itseymmärryksensä muutoksella alkaa purkaa omia rakenteitaan elastisemmiksi. Vaikka palvelunkäyttäjien, vapaaehtoisten ja vertaisten panosta tarvitaan tulevaisuudessa selvistä taloudellisista

Uusi yhteisöllisyys on uutta siinä mielessä, että syntyy laitosmiljöölle uudenlaista sosiaalista ainesta: kohtaamisia, tarinoita, toimintaa, itsetoteutusta.

syistä, on kyse myös palvelujen demokratisoimisesta; aloitteellisuuden ja autonomian lisäämisestä. Rakenteen sijaan tarvitaan prosesseja ja valmiiden karttojen sijaan seikkailua tuntemattomaan.

CABLE tulee siis liberalismiin suunnasta, mutta se ei palaudu siihen. Liberaalin perinteen pohjalta kun voidaan johtaa vaatimus ”*homo economicuksesta*”, vahvasta individualistisesta toimijasta, joka on tietoinen intresseistään ja markkinoiden mahdollisuuksista tyydyttää niitä. Yhteistoiminnallinen oppiminen sosiaalipedagogisena prosessina pyrkii luomaan perinteestään käsin jotakin uutta, uutta yhteisöllisyyttä, joka kiistää ja ylittää ”*homo economicuksen*” toimintaehdot. Se on uutta yhteisöllisyyttä siinä mielessä, että siinä ei tyydytä nyt toimivien palvelutehtävien, funktioiden uudelleenjärjestelyyn tai virtaviivaistamiseen. Toki siihenkin on CABLE-prosesseissa saatu paljon ainesta. Uusi yhteisöllisyys on uutta siinä mielessä, että syntyy laitosmiljöölle uudenlaista sosiaalista ainesta: kohtaamisia, tarinoita, toimintaa, itsetoteutusta. CABLE tarjoaa kokemuksellisuuden eri muotoja sosiaalisen sisällöiksi. Tämä on merkinnyt työntekijöille poisoppimista modernista funktionaaliseen ammatillisuudesta kohti avointa ammatillisuutta. Uusi tilanne on vaativa myös palvelunkäyttäjille: kuinka sosiaalista asiakkaasta takaisin kansalaiseksi, kuinka saada äänensä takaisin elämänsä historiansa kantajana.

Hieman toisin sanoittaa tätä suomalaisenkin yhteiskuntaan sisäänrakennettua kahtalaisuutta Risto Eräsaari (2013). ”Pieni yhteiskunta” on se, missä elämme ikuisissa kanssakäymissuhteissa, tutuissa asuinpaikoissa ja yhteisöissä, ja missä vastavuoroisuuden mykät pakot ”tasoittavat kanssakäymisen tilit”. ”Pienessä yhteiskunnassa” altruismi johdattaa yhteispeliin ja tunnesiteet kantavat yli sukupolvien (Eräsaari 2013, 373).

Eräsaari kuvaa traditionaalista, moraalisten sentimenttien kantamaa pientä yhteiskuntaa, jota ilman ”suurta yhteiskuntaa” ei olisi. Pienen yhteiskunnan sosiaaliset pääomat, kapasiteetit ja kykyisyydet, vakaumukset ja velvollisuudet, vahvat arvostukset luovat mahdollisuuksia, ”koska niiden liikkeelle sysäämien konstitutiivisten mahdollisuuksien toteutumisen odotusten paisteessa vapautuu virallisen hallinnon deklaratiivisten tunnusten yleispätevien lupausten paineesta.” Tämä tarkoittaa ”asetelmaa jossa pienen yhteiskunnan horisontaaliset lupaukset kohtaavat näkyvällä ja havainnollisella tavalla suuren yhteiskunnan vertikaalisten hierarkioiden vaatimukset.”

Voimme ajatella, että CABLE tavoittelee pienen yhteiskunnan horisontaalisten voimavarojen vapauttamisia ja yhteenliittämisiä kyetäkseen luomaan ”vertikaalisen kritiikkiä”. Pitää koetella kriittisesti ”tietojärjestelmiä, sääntöjä, tottelevaisuuden ilmapiiriä, työnjaollisia asemia ja tehtäviä, virallista yhteiskuntaa, itse itsensä kohteekseen ottavaa tietoisuutta, yleispätevyyden kulttuuria jonka hyväksyttävyyden ja oikeutettavuuden edellytykset kätkevä kollektiivinen esitystapa on miltei poikkeuksetta triviaali.” (emt. 374)

Miten tämä tehdään, jos niin katsotaan hyväksi? Eräsaari jatkaa Cartier-Bresonia lainaten: ”Aivot huutavat apua yhteiskunnasta, mutta korvat ja silmät voivat vaistota jotakin ihan muuta” (emt. 374). Silmin ja korvin, iholla kokemisella voi puhua ”siitä, mitä ei voi ostaa vaan mikä tehdään, siitä mitä ei voi valita, koska ei ole vaihtoehtoa sekä siitä, minkä kapasiteetti voi hetkittäin puuttua tai mikä joutuu elämään hauraan perustan varassa” (emt. 374). Tässä on vaikealla tavalla lausuttu CABLEn yksinkertainen missio: mitä on luoda vapautumisen ja itseilmaisun mahdollisuuksia niiden kanssa, joilta mahdollisuudet siihen ovat vähissä.

Lähteet

Erikson, Erik (1982) *Lapsuus ja yhteiskunta*, Gummerus, Jyväskylä.

Eräsaari, Risto (2013) *Pieni ja suuri yhteiskunta*, Janus, 20 (4), s. 371–380.

Goffman, Erwing (1974/1986) *Frame Analysis, An Essay on the Organisation of Experience*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Gronow, Jukka (1982) *Jürgen Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teoria*, Sosiologia 19 (2), s. 248–258.

Heidegger, Martin (1927/2000) *Oleminen ja aika*, Vastapaino, Tampere.

Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*, Hanki ja Jää, Hämeenlinna.

Mannheim, Karl (1952/1928) *The Problem of Generations*, teoksessa Mannheim, Karl (1952/1928) *Essays on the Sociology of Knowledge*, Routledge & Kegan Paul London, s. 276–322 (1956).

Peräkylä, Anssi (1989) *Kuoleman monet kasvot. Identiteetin tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*, Vastapaino, Tampere.

Porkka, Jouko & Jarmo Kökkö & Marja Pentikäinen (2013) *Johdanto*, teoksessa Porkka, Jouko & Marja Pentikäinen (toim.) *Community of the future: challenges and new approaches to community based social work and diaconia from the CABLE approach*, Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, B Raportteja, s. 13–34.

Pulkkinen, Tuija (1987) *Kansalaisyhteiskunta ja valtio*, teoksessa Alapuro, Risto & Henrik Stenius (toim.), *Kansa liikkeessä*, Kirjayhtymä, Helsinki, s. 54–69.

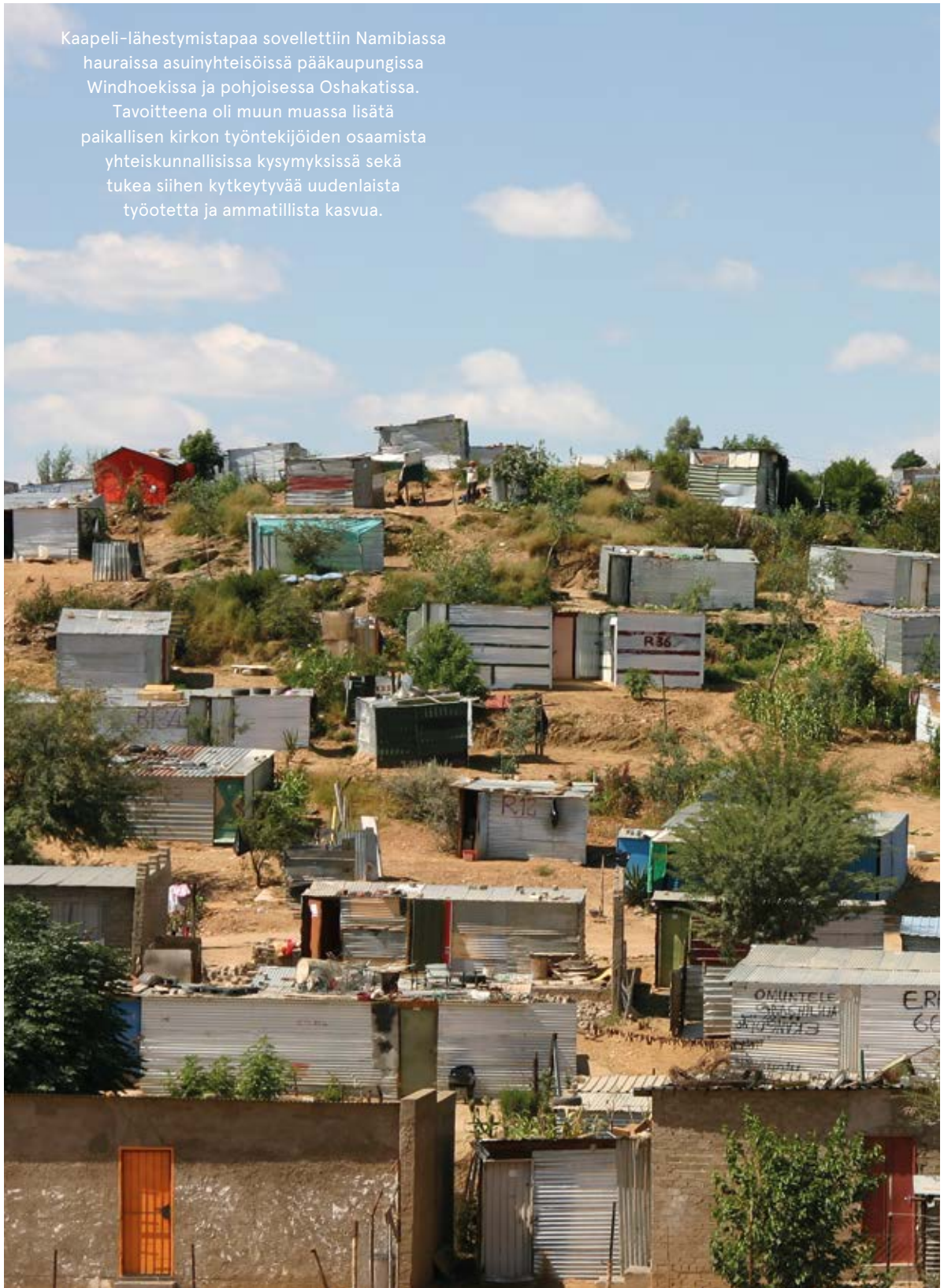
Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Thomas, W. I. & F. Znaniecki (1918–1920) *The Polish Peasant in Europe and America*, Vols. 1–5, Gorham Press, Boston.

Valve, Katri (2005) *Exposure-valottumismenetelmä tiedon tuottamisen ja toiminnan strategisena työvälineenä*, Diakonian tutkimus 2005 (2), s. 168–182.

Virtanen, Petri & Maria Suoheimo & Sara Lamminmäki & Päivi Ahonen & Markku Suokas (2011) *Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen*, Tekesin katsauksia 281, Helsinki.

Kaapeli-lähestymistapaa sovellettiin Namibiassa haurassa asuinyhteisöissä pääkaupungissa Windhoekissa ja pohjoisessa Oshakatissa. Tavoitteena oli muun muassa lisätä paikallisen kirkon työntekijöiden osaamista yhteiskunnallisissa kysymyksissä sekä tukea siihen kytkeytyvää uudenlaista työtettä ja ammatillista kasvua.

O'KAABELI – Kaapeli Namibiassa

Antti Elenius

Namibiassa oli rotuerottelujärjestelmä vuosikymmeniä aina itsenäistymiseen vuoteen 1990 saakka. Vasta sen jälkeen ihmiset saivat asettua vapaasti asumaan haluamaansa paikkaan. Muuttohalut olivat patoutuneet ja sen vuoksi maan sisäinen muuttoliike ja kaupungistuminen lähtivät liikkeelle vauhdilla. Muuttovirran nopeus ja voimakkuus yllättivät jokaisen, eivätkä valtio, kaupungit eivätkä kirkot ehtineet valmistautua tilanteeseen kehittämällä infrastruktuuria ja laajentamalla palveluita riittävän tehokkaasti. Vastaisenäistynyt kansakunta oli melko varaton ja uusi hallinto vasta aloittamassa toimintaansa. Sisäisen muuton seurauksena kaupunkien reuna-alueille syntyivät hallitsemattomasti kasvavat epäviralliset asuma-alueet, joissa puhtaan veden puute, aliravitseminen ja runsas päihteiden käyttö lisäsivät epideemistä sairastumisen riskiä. Köyhyyden symboliksi tuli nopeasti etenevä hiv-pandemia.

Kirkot olivat lähes ainoita ruohonjuuressa toimivia organisaatioita, joihin luotettiin, mutta niiden resurssit olivat rajalliset ja työskentely kaupunkiolosuhteissa varsin vierasta. Tähän kehittämistarpeeseen syntyi Helsingin Diakonissalaitoksen ja paikallisen luterilaisen kirkon (ELCIN – Evangelical Lutheran Church in Namibia) yhteinen hanke, jossa sovellettiin myöhemmin Kaapeliksi nimettyä pedagogista lähestymistapaa. Tarkoituksena oli kouluttaa paitsi ammattilaisia ja vapaaehtoisia yhteisön kehittäjiä, myös voimaannuttaa yhteisöjä kaupungistumisen tuomien haasteiden kohtaamiseen. Oli tarve tunnistaa ja ratkaista uudenlaisia ongelmia, terävöittää analyysia uudenlaisen kaupunkiyhteisön toiminnasta ja tarjota ajanmukaisia välineitä työskentelyyn yhteisöjen kanssa.

Kaapelin ensivaiheet – havaintoja Namibiasta

Kaapeli-lähestymistapa, sen historia ja monet sovellukset ovat syntyneet tarpeeseen kehittää ammattilaisten tekemää työtä vastaamaan paremmin muuttuvien yhteisöjen tarpeita. Kyse onkin ollut ammattilaisten kouluttamisesta ja uudenlaisen ammatillisuuden hahmottamisesta. Kuten Jouni Kylmä tässä artikkelikokoelmassa toteaa: CABLE-prosessi on osa laajempaa sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan kentällä viime vuosikymmeninä kehittyntä etnografisperäistä liikettä, joka on syntynyt tarpeesta katsoa kriittisesti modernin sosiaalisen työn tilaa. Kyse on siitä, että sosiaalisessa työssä pyritään pois instrumentaalisesta, funktionaalisesta ja organisaatiokeskeisestä työotteesta kohti asiakaslähtöistä, reflektiivistä, osallistavaa ja yhtäaikaista sekä asiakasta että työntekijää voimaannuttavaa palvelukulttuuria.

On tärkeää huomata, että Kaapeli-lähestymistavan soveltaminen Namibian kontekstissa tapahtui hauraissa asuinyhteisöissä pääkaupungissa Windhoekissa ja pohjoisessa Oshakatissa eikä ulottunut kuin rajoitetusti ammattilaisille. Hankkeen tavoitteena oli sekä pilottiprojektien synnyttäminen että kirkon henkilöstön osaamisen lisääminen yhteiskunnallisissa kysymyksissä, sekä siihen kytkeytyvän uudenlaisen työotteen ja ammatillisen kasvun tukeminen. Molemmat tavoitteet saavutettiin, mutta jälkimmäinen ohuemmin. Yhteisöt janosivat voimaannuttavaa, omia voimavaroja tunnistavaa koulutusta sekä tästä prosessista nousevia kehittämishankkeita. Nämä hankkeet synnyttivät hyvinvointia, vahvistivat yhteisön rakenteita ja tarjosivat joillekin elinkeinon.

Kaapeli edustaa lähestymistavallaan erilaisia emansipatorisia, voimaantumiseen tähtäviä työskentelymenetelmiä.

Vaikka Kaapeli-prosessi toivotettiinkin asuinyhteisöissä tervetulleeksi, niin ammattilaisia orientaatio epäilytti. Osa seurakuntien työntekijöistä empi heittäytyä prosessiin mukaan. Syitä tähän ammattilaisten reaktioon voi olla monia. Työmäärän lisääntyminen oli ilmeistä jalkautuvan työotteen myötä ja monille jo tämä lähtökohta teki osallistumisen hankalaksi tai jopa mahdottomaksi. Seurakunnissa oli yleensä vain yksi pappi ja jopa yli 10 000 seurakunnan jäsentä.

Toinen syy saattoi olla yksinkertaisesti vahvan ja eriytyneen ammatillisuuden puuttuminen. Kaapelin taustalla on nimenomaan kokeneiden ammattilaisten työskentelytapojen haastaminen ja uudenlaisen ammatillisuuden rakentaminen monikulttuurisessa ympäristössä. Tämä tulokulma sopii pohjoismaiseen vahvaan ammatillisuuteen ja eriytyneeseen ammatitirakenteeseen, mutta vaatii toisenlaista lähestymistapaa kirkollisessa ympäristössä Namibiassa. Siellä ei ollut vielä syntynyt normaalia systeemistä tapaa tehdä interventioita, jolloin myöskään sen haastamiselle ei yksinkertaisesti ollut tilausta.

Kolmas syy pidättyvään vastaanottoon saattoi nousta siitä tosiasista, ettei yhteisön kehittämistä nähty kirkon tehtävänä, joskaan ei oikein minkään muunkaan tahon. ”Community development” hahmotettiin Namibiassa lähinnä yhdyskuntasuunnitteluksi, jolla pyrittiin kohentamaan infrastruktuuria. Windhoekissa, Namibian pääkaupungissa, on vireä Community Development -osasto, mutta infrastruktuurin kehittämisen lisäksi heidän tehtävänä oli lähinnä päiväkotien tarkastaminen ja niiden henkilöstön kouluttaminen. Varsinaista koko yhteisön kehitystyötä ei tehnyt pitkäjänteisesti mikään taho. Siksi sinänsä myönteisen vastaanoton saaneena Kaapeli-

orientaatio ei kyennyt rantautumaan mihinkään olemassa oleviin rakenteisiin.

Neljäntenä syynä ammattilaisten varauksellisuuteen lienee kaapeliin kätkeytyvän vallanjakautumisen status quon kyseenalaistaminen. Kaapeli edustaa lähestymistavallaan erilaisia emansipatorisia, voimaantumiseen tähtäviä työskentelymenetelmiä. Kyse ei ole kuitenkaan ollut alun perin sosiaalialan ammatillisuuden uusintamisesta ja uuden työskentelymallin synnyttämisestä, vaan taustalla on historiallisesti emansipatorinen, nimenomaan poliittiseen toimintaan ja muutokseen tähtäävä ajattelumalli. Asuinyhteisöissä toteutettujen Kaapeli-prosessien menestys saattoi johtua juuri tästä piirteestä. Vastavasti joidenkin kirkon työntekijöiden ja sosiaalialan ammattilaisten penseys Kaapeli-lähestymistavalle saattoi johtua juuri sen emansipatorisesta piirteestä: se haastoi ainakin periaatteessa valtiollisen ja yhteisöjen hierarkkiset valtarakenteet niin kirkossa kuin yhteiskunnassakin. Siinä kannustettiin kysymään omien perustuslaillisten oikeuksien perään, niin poliittisten kuin taloudellistenkin. Lisäksi kaapelissa tarjoillaan usein demokratia länsimaisin ymmärrettyinä ja siksi se ei saa varauksetonta tukea. Varsinkin ammattilaisten näkökulma on mieluummin säilyttävä ja turvallisuushakuinen. On ehdottoman välttämätöntä kuitenkin ymmärtää asian taustatekijät. Namibia on poikkeuksellisella tavalla säilynyt ilman väkivaltaa itsenäisyyden aikana. Muualla Afrikassa vallanvaihtuminen on usein aiheuttanut laajoja väkivaltaisuuksia, mutta Namibia säästyivät niiltä.

Kaapeli kirkon henkilöstökoulutuksessa

Huolimatta Kaapeli-lähestymistavan soveltamisen vaikeuksista kirkollisessa ympäristössä, muutos ajattelussa alkoi tapahtua vähitellen. Pappien ja diakonien muodostamia seurakuntien diakoniatiimejä alettiin kouluttaa Kaapelin hengessä. Nämä työntekijäryhmät olivat ensi kertaa yhdessä koulutettavana, ja pelkäs-tään jo tämä asetelma avarsi työnäkyä. Myös havainnointitehtävän tulokset puhuttelivat, kun pappi kertoi pelänneensä seurakuntansa alueella sijaitsevan huippulukion pihamaalla niin koulurakennuksen romahtamista, ryöstetyksi tulemista kuin väkivaltaakin.

Aiempiin koulutuksiin olivat osallistuneet vain johtavissa asemissa olevat papit, nyt toinen puoli ryhmää oli diakoneja ja toinen puoli nuorempaa papistoa. Näillä nuoremmilla papeilla oli laajat vastuut haasteellisissa seurakunnissa ja he työskentelivät vaatimattomin resurssein. Heillä oli kuitenkin halu löytää ratkaisuja, joiden avulla modernissa urbaanissa tai puoliurbanissa yhteisössä voisi hoitaa tehtävänsä menestyksellisesti hyödyntäen tehokkaammin myös diakoniatyöntekijöiden työpanosta.

Pappien ja diakonien koulutus kehittyi vähitellen kouluttajien koulutukseksi (Training of Trainers ToT), jossa Kaapeli-lähestymistapaa sovellettiin uuden ammatillisen osaamisen kehittämiseksi. Tämä *Diakonia in the City* -hankkeessa luotu koulutus on toiminut myöhemmin mallina kolmelle uudelle sovellukselle. Melko identtinen kokeilu on ollut Botswanaassa LUDIBO-hankkeessa (*Lutheran Diaconia in Botswana 2008–2014*), jossa koulutusprosessien myötä syntyneet pienprojektit olivat keskeisessä asemassa.

Kolmanneksi nuoria kirkon työntekijöitä on koulutettu alueellisesti LUNODIASSA (*LUNODIA eli LUCSA – Lutheran Communion in Southern Africa – Nordic Diakonia 2009–2014*), jossa kehitettiin 14 eteläisen Afrikan luterilaisen kirkon diakoniaa. Samaa juurta on myös Namibiassa toteutettava usean eri tunnustuskunnan yhteinen diakonian koulutamishanke nimeltään ESCA (*Ecumenical Social Community Action*). ESCA-hankkeessa on erityisen mielenkiintoista seurata toimiiko Kaapeli lähestymistapana kulttuurisesti heterogeenisessä kontekstissa. Etukäteisajatuksena on, että Kaapelin askeleet voisivat toimia ristiriitojen liennyttäjänä ja niitä ennaltaehkäisevänä elementtinä, kuten on havaittu paitsi monikulttuurisessa Rotterdamissa myös Helsingin kaapelisovelluksissa, joissa palvelunkäyttäjät ja työntekijät ovat yhdessä löytäneet ratkaisuja ristiriitoja synnyttäviin kysymyksiin.

Kaapeliprosessin onnistuminen, muutoksen aikaansaaminen on lopulta hyvin vaikeaa. Missä tahansa organisaatiossa yhden ihmisen on vaikea saada aikaan prosessia, joka johtaisi pysyvään muutokseen työskentelytavoissa. Papilla on toki valta tuoda idea seurakuntaan, mutta sen operatiivinen toteuttaminen vaatii osaavan tiimin. Kaapelin tapaisille innovaatioille käy usein kuten muillekin hyville lyhyille koulutuksille, että toteuttamisvoimaa ei ole tarpeeksi. Tämän vuoksi nimenomaan tiimien kouluttamisen tulisi olla keskeistä. Toinen tärkeä asia on seuranta ja tuki, joita tulisi olla saatavilla hankekaarta pidempiä ajanjaksoja. Uudenlaisen ammatillisuuden juurruttaminen vaatii oman suunnitelmansa ja omat paikalliset osaajansa.

Kaapelin toteutus asuinyhteisöissä

Diakonia in the City -hanke alkoi vuonna 2005 ja seuraavana aloitettiin ensimmäisten projektivapaaehtoisten kanssa Kaapeli-prosessi. Osallistujat olivat siis ilmoittautuneet projektivapaaehtoisiksi ja heistä valittiin haastattelujen perusteella noin 30 henkilön joukko. Valintakriteereinä olivat paitsi motivaatio, erityisesti kuuluminen kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ryhmään. Tästä 30 hengen ryhmästä muodostui koulutusten myötä temaattisten pienprojektien vastuuhenkilöstö, joka koulutettiin asiaankuuluvalla tavalla projektinhallintaan sekä hankkeen varsinaiseen substanssiin. Projekteiksi valikoituivat muiden muassa leipomo, päiväkotiki, hiv-vertaistukiryhmä yhdistyneenä kotihoivapalveluun, käsityö, puuverstas.

Kaapeli-valmennuksessa on hahmotettavissa neljä elementtiä (valmennuksen tarkempi kuvaus on Jouni Kylmälän artikkelissa). Painopiste koulutuksessa ei ollut niinkään henkilökohtaisessa kasvussa, kuin prosessin tuloksena toteutettavissa kehittämishankkeissa, jotka toimivat voimaantumisen pitkäkestoisena tukena. Silti Kaapeli-prosessin avaava autobiografia-työskentely on ollut yksilöille olennainen ja avannut kaapelin ideaa: jokaisella on joku piirre, joka voi olla yksilön tai jopa koko yhteisön vahvuus. Jokaisessa meissä on voimavaroja. Toisaalta autobiografiatyöskentelyä on myös pidetty vaativana ryhmäprosessina. Osallistujat ovat usein ensikertaa kertomassa omasta elämästään julkisesti ja sen vuoksi tapahtuu myös sellaista avautumista, johon kertoja itse tai ryhmä eivät ole valmiita. Samankaltaisten ongelmien parissa ovat olleet niin koulutetut ihmissuhdetyötä tekevien ammattilaisten ryhmät kuin palvelunkäyttäjät.

Namibiassa varovaisuutta lisää kulttuurinen heterogeenisuus ja maan lähihistoria. Valtio, jossa itsenäisyystaistelu on vain parin vuosikymmenen takana, ovat haavat vielä tuoreita ja niiden yhteisöllinen käsittely voi olla aiheena arka. Myös osallistujien sukupuoli, etninen tausta tai kieli asettavat kouluttajalle suuria vaatimuksia monikulttuurisessa ympäristössä. On kuitenkin todettava, että Kaapeli, jos mikä, toimi erilaisuuden kohtaamisen ja sen yhteisen käsitteilyn välineenä hyvin tehokkaasti. Aivan keskeiseksi lopulta nouseekin elämäkertatyöskentelyn synnyttämä luottamus ryhmässä. Se pohjustaa lopulta kaiken muun keskustelun.

Havainnointitehtävä (*exposure*) tuo mielenkiintoisesti rinnakkain asuinyhteisössä asuvan ja alueen elämää ulkopuolelta tarkastelevan ammattilaisen kokemuksen. Ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan (asuinyhteisön asukkaana) yhteinen työskentely on jo lähtökohdissaan refleksiivistä ja voimaantumisen yhteisen kokemuksen jaettu tulos. Prosessin kannalta on kriittistä, että havainnointitehtävässä toteutuva jakaminen ja sen myötä oppiminen jää usein kertaluonteiseksi. Prosessia tulisi jatkaa systemaattisesti, etteivät yhteisössä tapahtuvat muutokset jäisi vaille yhteistä käsittelyä.

Yhteisössä tapahtuvan Kaapeli-prosessin kolmantena vaiheena oleva sosiaalinen analyysi keskittyy havaintotehtävässä identifioituihin ongelmiin. Niiden taustoja ja syitä analysoidaan, ja lopulta etsitään ratkaisuja. Tyypillistä on, että alussa esitetään melko mekaanisia ulkopuolelta tuleviin resurssiin nojaavia ratkaisumalleja. Vähitellen ideat kuitenkin jalostuvat ja niistä kasvaa yhteisön resurssiin ja omaan osamiseen soveltuvia ratkaisuja.

Kaapeli-prosessi, jossa kehitysideat syntyvät osallistujista itsestään, tuottaa kiinnostavia tuloksia, joita kehitysyhteistyöhankkeen tapauksessa tulisi raportoida.

Havainnot ongelmista ja reflektoidut ratkaisut kuljettavat seuraavaan vaiheeseen, joka on kehittämistehtävä tai projekti, niin kuin niitä Namibiassa nimitettiin. Tietystä projektista kiinnostuneet muodostivat ryhmän ja alkoivat suunnitella systemaattisesti (loogisen viitekehyksen avulla) sen toteuttamista omassa erillisessä työpajassaan.

Esimerkkinä projekteista toimii leipomo. Valmentun ryhmän kokemus oli, että leipä on liian kallista ja sen noutaminen päivittäin kilometrien päästä valintamyymälästä vie liian suuren osan päivästä. Lisäksi lapset on jätettävä kotiin kauppareissun ajaksi, eikä siellä ole välttämättä ketään katsomassa heidän peräänsä. Ratkaisuksi tuli oman leipomon perustaminen. Into leipomon perustamiseen oli valtava ja odotukset olivat korkealla. Pian kävi kuitenkin ilmeiseksi, että nopeita voittoja ei ollut luvassa. Raaka-aineen eli jauhojen kalleus nosti leivän hinnan korkeaksi ja edullisen polttopuun hankkiminen oli alati haastena. Ryhmän motivaatio laski. Toista leipomoa ei saatu heti käynnistymään ja siksi kaksi leipomoryhmää tuotiin yhteen. Ryhmän koko osoittautui kuitenkin liian suureksi, eikä leipomonkaan kapasiteettia voinut yhtäkkiä kasvattaa. Jaettavaa syntyi vain vähän ja liian korkealle virityt tavoitteet ja odotukset kriisiyttivät ryhmän. Ratkaisuna leipomo jakaantui jälleen kahtia, joista toiseen jäi vain pieni 3–4 hengen tiimi. Tämä toiselle, vielä köyhemmälle asuntoalueelle muuttanut pienleipomo on jatkanut keskeytyksestä vuonna 2008 tapahtuneen jakautumisen jälkeen. Sen sijaan alkuperäinen leipomo toimi vain hetken ja hajosi sitten sisäisiin erimielisyyksiin.

Leipomon tapauksessa on harhaanjohtavaa kutsua sitä enää Kaapeli-prosessin tuottamaksi projektiksi, koska kyse on yhteisössä tapahtuvasta suhteellisen

vakiintuneesta yritystoiminnasta. Ylipäätään on harhaanjohtavaa kutsua kaikkea projekteiksi tai kehittämistehtäviksi, koska prosessin tavoite on pysyvien muutosten aikaansaaminen – ei yksittäisten projektien lanseeraaminen.

Kaapeli-prosessi tapahtui Namibiassa yhteisöjen sisällä ilman ammattilaisten kysymyksenasettelua. Kuvaavaa oli, että alueen sosiaalityöntekijät ja pääosa papistoa ei ollut koskaan vierailullut näillä epävirallisilla asuntoalueilla eivätkä he tunteneet aluetta. Niinpä työn painopiste Namibian Kaapeli-sovelluksessa oli siinä, että pystyttiin synnyttämään asuinyhteisössä pedagoginen prosessi, joka synnytti sellaista voimaantumista, että yhteisössä olevien voimavarojen käyttöönotto mahdollistui. Sosiaalisen kestävyuden kannalta, on olennaista organisoitua yhteisössä tai olla jokin orgaaninen osa toisesta yhteisössä olevasta toimijasta, kuten kirkosta.

Epilogi kehityksestä

Kaapeli-prosessi, jossa kehitysideat syntyvät osallistujista itsestään, tuottaa kiinnostavia tuloksia, joita kehitysyhteistyöhankkeen tapauksessa tulisi raportoida. Prosessilla on välittömiä ja tahdottuja vaikutuksia, mutta usein myös tahattomia vaikutuksia. Ja tietysti on aina mahdollista, että jotkut asiat vain tapahtuvat kehitysyhteistyöstä riippumatta tai siitä huolimatta.

Ulkoministeriön kansalaisjärjestöille myöntämiä varoja käytetään kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen ulkomailla tietyin rajoituksin. Esimerkiksi infrastruktuurin rakentamista ei yleensä pidetä kansalaisjärjestöjen tehtävänä, eikä uskonnollista toimintaa tueta verovaroin. Joskus kehitys kuitenkin riistäytyy

käsistä ja kestäviä tuloksia syntyy ilman suomalaisen järjestön ponnisteluja tai ehkä voisi sanoa, että niistä huolimatta.

Kun Diakonia in the City -hanke käynnistyi vuonna 2005, alkoi Kabila-nimisellä epävirallisella asuntoalueella vähitellen vierailla valkoisia lava-autoja kirkon teippauksilla. Kirkon johto kävi tutustumassa koulutuksiin ja hankkeisiin ja hankkeen työntekijät saapuivat paikalle kehittämään yhteisöä tuhatvuotistavoitteineen. Aikansa katseltuaan ihmiset heräsivät kysymään, missä kirkko on ollut kaikki kuluneet vuodet (kirkkoon oli yli 5 km kävelymatka), kun he ovat kärsineet hökkelikylän rujoa arkea. Tosiasia on, etteivät papit olleet käyneet näillä köyhien asuntoalueella, vaikka juuri tämä kirkko edustaa köyhintä kansanosaa. Tasapuolisuuden vuoksi on todettava, että myöskään alueen sosiaalityöntekijät eivät olleet vierailleet alueella ennen kuin hanke järjesti heille tutustumiskäynnin.

Pappien vierailut herättivät asukkaissa toiveen jumalanpalveluksen tai muun uskonnollisen aktiiviteetin organisoinnista. Koska kehitysyhteistyön määrärahoilla ei voi organisoida uskonnollista toimintaa, hanke pysyi näistä suunnitelmista tarkasti erossa.

Yhteisössä ei ollut mitään yleisiä kokoontumistiloja, minkä vuoksi viikoittaiset kokoontumiset järjestettiin Kamelin piikkipuun alla. Pappien puuttuessa joku yhteisön jäsen otti roolia niin että menot saatiin papittakin pidettyä. Sittenmin tieto kiiri eläkepapeille, jotka alkoivat yhteisvastuullisesti hoitaa yhteisön antamaa tehtävää.

Puun alla tapahtuvat kokoontumiset vakiintuivat, mutta kovat elokuiset tuulet tekivät tilanteesta kestäättömän. Pelastus tuli yhteisöstä. Läheisen yksityisen päiväkodin pitäjä tarjosi päiväkodin tiloja, oman asumuksensa aaltopeltijatketta, sunnuntaiaamuisin tuulta vasten taistelevalle jumalalpalvelusjoukolla. Kukin toi tuolin mukanaan, lapset istuivat

lattialla. Yhtä porukan harvoista miehistä pyydettiin valmistamaan risti. Seuraavalla kerralla puuttui sekä mies että risti. Sitten tuli risti mutta ei miestä. Lopulta mieskin tuli. Laudoista tehty risti teki tilasta ilmeisen sakraalin, hökkelistä tuli kertaheitolla julkinen tila. Sittemmin risti varastettiin, mutta se oli jo tehnyt tehtävänsä kokoamalla ihmiset yhteen. Viisi tuulta vastaan taistelevaa aikuista oli nyt 25 aikuisen ja lapsineen noin 40 hengen pienyhteisö. Ryhmä oli kirjava, ihmiset tulivat eri kirkkoista ja eri tunnustuskunnista. Ryhmän toimivuuden takasi kuitenkin etnisesti ja kielellisesti riittävä samankaltaisuus.

Windhoeikin kaupunki oli aiemmin luvannut lahjoittaa tai vuokrata maa-alueen yhteisön keskeltä Kabilasta ja parivuotinen odotus oli päättymässä. Pieni yhteisö oli malttamaton ja alkoi kokoontua telttakaton alla tyhjällä tontilla. Sunnuntaisin ei hankkeella ollut toimintaa, ja yhteisö sai vapaasti käyttää tonttia viikonloppuisin. Jumalanpalvelusyhteisöstä oli kasvanut sadan hengen joukko ja joka kuukausi osallistujia oli edellistä kuukautta enemmän. Pölyltä suojaavaa telttakangasta toi joku aina lisää, että uudet tulijatkin saivat alkeellisen suojan.

Tälle Kabilan tontille suunniteltiin yhteisökylää, jossa olisi noin 60 lapsen päiväkotia ja esikoulu, leipomo, käsityöpiiri sekä hiv-vertaistuen ja kotihoidon ryhmä. Laskettiin, että parilla huoltokäyttöön muutetulla kuusimetrisellä kontilla, yhdellä community

center-rakennuksella ja vessoilla selvittäisiin. Entinen kauneuskuningatar lahjoitti 200 metriä kolmen metrin korkuista teräsaitaa, paikalliset lastensuojelujärjestöt antoivat kontit, ja tiilet taloon valmistettiin talkoilla. Vapaaehtoiset pyörittivät keskusta arkisin. Sunnuntaina oli heidän juhlaansa. Jumalanpalvelukseen kokoontui juhla-asuihinsa pukeutuneena tutut kasvot tiilitalkoista ja muista rakentamisen helteisistä hetkistä.

Miten sitten kävi? Leipomo tyssäsi polttopuun kalleuteen, mutta muut hankkeen toiminnot pyörivät mallikkaasti. Lisäksi alkoi koululaisten läksykerho, miesten ehkäisyvalistusillat ja monia muita tilaisuuksia. Kaiken tämän ulkopuolella tapahtui tarkoin hankkeesta erillisenä erilaisia yhteisön juhlia ja jumalanpalvelustoimintaa. Nyt joukko oli kasvanut jo yli kolmensadan. Ryhmällä oli seurakuntastatus, omat tilit, oma päätöksä tekevä seurakuntaneuvosto, lapsi- ja nuorisotyötä sekä diakoniaa.

Kaikki tämä köyhien yhteisössä syntynyt kestävä kehitys, lähidemokratia, sitoutuminen, uuden luominen, kaikki se mihin kehitysyhteistyöllä pyritään, toteutui huolellisesti kehitysyhteistyöstä erillään olemalla. Toki mukana olivat kaapelivalmennuksen käyneet, mutta suurin osa tunsikin vain kaapelin prak-siksen.

O'kaabeli on oshidongaa, joka on yksi Namibian heimokielistä, ja tarkoittaa tietenkin kaapelia.

Mmankgodin kylässä Botswanassa työttömyys on suuri haaste. LUDIBO-hankkeen myötä kylään rakennettiin perinteisiä mutauuneja ja perustettiin leipomo.

Yhteisökehittämisen kokemuksia Botswanasta

Maija Hyle

Yhteisöllisyys on kulttuurisesti sisäänrakennettu afrikkalaiseen yhteiskuntaan. *Ubuntu/botho* – minä olen koska sinä olet – on klassinen afrikkalainen elämänfilosofia. Ubuntu on zuluja ja tarkoittaa ihmisyyttä. Setswanankielessä samaa tarkoittaa botho. Termi on yleisessä käytössä eteläisessä Afrikassa. *Ubuntu* mukaan yksilön olemassaolon perusta on yhteisö ja osallisuus siihen. Kokeaksemme elämän merkitykselliseksi tarvitsemme toisia ihmisiä. Olemme riippuvaisia toisista ja sidoksissa toisiimme. (Setiloane 1968)

Ubuntu on avara käsitys ihmisestä. Se ei rajoitu Afrikkaan tai tiettyyn ihonväriin, vaan jokainen on ihmisenä yhtä arvokas ja jokaista tulee kohdella sen mukaisesti. Suvaitsevaisuus ja myötätunto määrittävät suhtautumista erilaisuuteen ja elämänvaikeuksiin. Ihmiskunta nähdään yhtenäisenä kokonaisuutena, joka muodostuu eri kansanryhmistä. *Ubuntu* on uskoa ihmisen hyvyyteen, ihmisen uskotaan olevan jumalan kuva. Ihmisuus on elämän ilon ja surun jakamista, empaattisuutta, ymmärtämistä ja rinnalla kulkemista. (Koka 1996, Malukele 2001)

Pohjoisella pallonpuoliskolla afrikkalaisesta yhteisöllisyydestä puhutaan usein ihannoiden ja romantisoituna. Ja syystäkin, sillä yhteisöllinen eläminen, osallistuminen ja osallisuus ovat pohjoisen yhteiskunnissa hämärtyneet. Kaipuu näihin universaaleihin, peri-inhimillisiin elämän peruskiviin on kuitenkin olemassa.

Samanaikaisesti täytyy muistaa, että afrikkalainen yhteisöllisyys on usein hierarkkista, länsimaisesti ajateltuna epädemokraattista ja autoritääristä. Yksilö tietää paikkansa yhteisössä ja harvemmin se muuttuu merkittävästi ihmisen elinaikana. Afrikkalainen yhteisöllisyys ei siis ole täydellistä. Hierarkia tuo

haluttua järjestystä yhteisöön ja yhteiskuntaan, mutta se voi myös oikeuttaa alistamisen ja oikeuksien polkemisen. Yhteisö määrittää yksilön identiteetin, ei toisinpäin, kuten länsimaissa usein ajatellaan (Setiloane 1968). Tällainen voimakas yhteisöllisyys voi rajata yksilön tilaa toteuttaa itseään ja toimia oman parhaansa mukaan silloin kun se on ristiriidassa yhteisön normien kanssa. Erilaisuus, nuoruus, naiseus, tietty kieli, uskonto, ovat kaikki tekijöitä, jotka voivat rajoittaa ihmisen mahdollisuuksia perinteisen yhteisöllisyyden vallitessa.

Maailma on muuttunut ja tuntuu yhä pienemältä. Tämä on tuottanut vaihtoehtoja perinteiselle afrikkalaiselle elämäntyyliille ja arvot ovat moninaistuneet. Ubuntu on murroksessa. Perinteinen perherakenne on heikentynyt muuttovirtojen mukana. Siirtotyöläisyys on usean perheen arkea, yhä useampi muuttaa kaupunkiin jättäen perheen tai osan siitä asumaan toiselle paikkakunnalle. Kaupungistuminen on tehnyt niukkuudesta niukempaa ja köyhyydestä karumpaa. Jakaminen, osallisuus ja huolehtiminen ovat entistä vaikeammin toteutettavissa. Maaseudulla oman maan antimista on helpompi jakaa saman kylän tarvitseville tutuille kuin laihasta palkkapussista kaupungissa tuntemattomille naapureille.

Yhteiskunnan muuttuessa yhteisöllisyydelle kaivataan uusia muotoja ja vanhan yhteisöllisyyden herättely on tarpeen. Helsingin Diakonissalaitos on pilotoinut yhteisömenetelmiään yhteisöllisyyden kehossa, Afrikassa. Se on koordinoinut useita hankkeita, joissa tavoitteena on ollut yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen vahvistaminen. Tässä artikkelissa kerrotaan kokemuksia Helsingin Diakonissalaitoksen hankkeesta Botswanassa.

Osallistavat menetelmät kehitysmaissa – uusi ammatillisuus kehitysyhteistyössä

Osallistavien menetelmien yksi tunnetuimmista kehittäjistä on brasilialainen Paulo Freire teoksessaan *Sorrettujen pedagogikka* (1968). Osallistavien menetelmien taustalla on siis kehitysmaatodellisuus. Freire käsittelee siirtomaiden ja emämaiden valtasuhdetta sekä vapauden, osallistumisen ja demokratian merkityksiä ja sisältöjä. Siirtomaa-ajan kehitysfilosofia perustui hierarkiaan, yhteiskuntia kehitettiin ulkopuolisella avulla ylhäältä alaspäin. Tämä asetelma periytyi alkuaikojen kehitysapuun, vaikka tavoitteena ei ollut enää suoranaisesti käyttää periferian resursseja talouden ytimen kehittämiseen. Ylhäältä alaspäin toteutetut kehityshankkeet ovat vuosikymmeniä tuottaneet pettymyksiä. Erityisosaamisen vieminen kehitysmaatodellisuuteen on useammin epäonnistunut kuin onnistunut. Kestäviä tuloksia ei ole syntynyt, osaaminen ei ole juurtunut paikalliseen yhteisöön, eikä todellista kehitystä ole syntynyt.

Freiren filosofia haastaa perinteisen käsityksen oppimisesta ja yhteiskunnan kehittämisestä. Hän erotti opettamisen ja oppimisen, ensimmäinen ei aina johda toiseen. Freire puhuu ongelmakeskeisestä oppimisesta. Hän näkee yksilöiden kyvyn tarkastella yhteiskunnallisia ongelmia itse, analysoida ja miettiä mahdollisia ratkaisuja. Oppimisen ja kehittymisen prosessi on todellinen voimauttava dialogi, jossa ei ole ylhäältä annettua totuutta vaan asianosaiset itse pitävät ratkaisun avaimia käsissään. Muutoksen lähtökohtana on osallistuminen.

Freiren kuvaamaa oppimisen prosessia voidaan vauhdittaa osallistavilla menetelmillä. Osallistavat menetelmät ovat olleet kehitysyhteistyökentässä

suosittuja 1970-luvulta lähtien erityisesti kansalaisjärjestöjen tekemässä työssä. Osallistavia menetelmiä ja lähestymistapoja on useita, mutta kaikissa päämääränä on ihmisten osallistuminen heidän omista lähtökohdistaan. Kehityksen sisällöstä päättää paikallinen väestö itse. Kehitysyhteistyökontekstissa käytettyjä menetelmiä ovat muun muassa PRA (Participatory Rural Appraisal), RRA (Rapid Rural Appraisal), PLA (Participatory Learning and Action), PID (Participatory and Integrated Development), PD (Participatory Development), Community Resilience ja ABCD (Asset-Based Community Development). Menetelmillä pyritään aktivoimaan ihmisiä ottamaan enemmän vastuuta omista ja yhteisön asioista omaehtoisen ongelma-analyysin, tavoitteiden asetannan ja seurannan kautta. Tavoitteena on siis yhtiäältä voimauttaa yksilöitä ja yhteisöjä, toisaalta luoda kestävää toimintaa (community action/activism). Toiminta toteutetaan pääsääntöisesti yhteisön omilla voimavaroilla omistajuuden ja kestävyuden takaamiseksi.

Yksi merkittävimmistä RRA-menetelmän luojaista, Robert Chambers, on pohtinut osallistamisen haasteita kehitysyhteistyön ammatillisuuden kannalta. Osallistavat menetelmät nimittäin muuttavat kehitysyhteistyön ammatillisuutta. Osallistuminen johtaa väistämättä kansan voimaantumiseen ja sitä kautta vallan jakaantumiseen. Osallistavat menetelmät antavat ihmisille mahdollisuuden vaikuttaa oman elämänsä asioihin. Ulkopuolisen rooli tässä prosessissa on eittämättä haastava. Kirjalliseen tietoon, periaatteisiin ja erilaisiin metodeihin perustuva ammatillisuus ei yksin riitä, vaan tarvitaan kykyä ymmärtää käyttäytymistä, asenteita ja uskomuksia. (Chambers 1983)

Yhteisöllisyyttä luomassa Botswanassa

Botswanan luterilaisten kirkkojen diakonian ja sosiaalisen vastuun kehittämisohjelma (*Lutheran Diakonia in Botswana, LUDIBO*), on Helsingin Diakonissalaitoksen koordinoima kehitysyhteistyöhanke, jonka rahoittavat Ulkoasiainministeriö ja Helsingin Diakonissalaitos. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa ja edelleen kehittää kahden paikallisen luterilaisen kirkon diakoniatyötä erityisesti yhteisökehittämisen keinon. Hanke syntyi botswanalaisten kirkkojen ehdotuksesta sen jälkeen kun Helsingin Diakonissalaitos oli aloittanut menestyksellisesti vastaavan hankkeen Botswanan naapurimaassa Namibiassa. Eteläisen Afrikan luterilaisen kirkot ovat aktiivisesti yhteydessä toisiinsa ja oli luonnollista, että Botswanassa seurattiin Namibiassa toteutettua *Diakonia in the City* -hanketta. LUDIBO-hanke Botswanassa käynnistyi loppuvuodesta 2008. Se toteutettiin kahdessa osassa, joista jälkimmäinen päättyi vuoden 2014 lopussa.

Botswana on reilun kahden miljoonan asukkaan maa, joka on pinta-alaltaan noin Ranskan kokoinen. Kolmas osa maata on Kalaharin aavikkoalueen peitossa. Bruttokansantuote on 7 410 USD per henkilö (vuonna 2011, vrt. Suomi 37 760 USD per henkilö), minkä perusteella Botswana on niin sanottu keskitulon maa.

Köyhyyden maantiede haastaa perinteisen ajatuksen taloudellisen kasvun ja inhimillisen kehityksen suorasta korrelaatiosta. 70 % maailman köyhistä asuu keskitulon maissa. Taloudellinen kasvu näyttää hyödyttävän vain muutamia eliitin jäseniä, tuloerot kasvavat eikä köyhyys poistu. Botswana kuuluu tähän todellisuuteen. Maa on suhteellisen rikas.

Timantit, jotka löytyivät vain vuosi itsenäistymisen jälkeen, ovat maan taloudellinen perusta. Botswana on yksi maailman merkittävimmistä timantin viejistä ja timanttien myynnistä saatavat tulot kattavat merkittävän osan valtion budjetista. Toisin kuin monessa muussa maassa, Botswanan kaivosteollisuus on pääosin valtion omistuksessa ja siksi valtiolla on varoja, joilla on rakennettu hyväkuntoinen tieverkosto, perustettu koulutusjärjestelmä ja julkinen terveydenhuolto. Monien mittareiden perusteella Botswanassa asiat ovat siis hyvin. Laadullisia haasteita julkisten palveluiden järjestämisessä kuitenkin riittää. Esimerkiksi äitiyskuolleisuus on korkea, lasten oppimistulokset kouluissa ovat heikot, maassa on väestömäärään suhteutettuna maailman eniten hivpositiivisia, tuloerot ovat maailman kärkeä ja edelleen kolmasosa väestöstä elää köyhyysrajan alapuolella.

Yhteisökehittäminen Botswanassa

Muutin Botswanaan toukokuussa 2009 LUDIBO-hankkeen koordinaattoriksi. Hankkeen tavoitteet olivat alusta asti selvät, ja niistä tärkein oli kumppanikirkkojen diakonian vahvistaminen yhteisökehityksen keinoin. Tarkoituksena oli siis löytää uusi ammatillinen identiteetti kumppanikirkkojen diakoniatyöhön, osallistava ote organisaatioihin, jotka perustuivat tarkoin määriteltyyn valtahierarkiaan, johtajien yhdistettyyn hallinnolliseen ja hengelliseen valtaan, johtajakunnioitukseen sekä rajalliseen alaisen kuulemiseen päätöksentekotilanteessa. Olimme siis vallankumouksen tai vähintäänkin valtavan paradigman muutoksen äärellä.

Olin käynyt muutaman kerran tutustumassa Namibian vastaavaan hankkeeseen ja tutkinut siellä

Osaamista ei ole vain muodollisen koulutuksen kautta hankittu taito, vaan osaaminen on voinut siirtyä sukupolvelta toiselle.

kehitettyä ja käytettyä hyvin yksinkertaista yhteisövalmennuksen koulutusohjelmaa, joka perustui CABLE (*Community Action Based Learning for Empowerment*) -pedagogiikkaan. CABLE-pohjainen yhteisökehittäminen oli tuolloin vasta muotoutumassa Helsingin Diakonissalaitoksen toiminnassa. Toimintaamme Botswanaassa ohjasivat monet yhteisökehittämisen ideat. Soveltamamme menetelmät olivat hyvin lähellä CABLE-mallia.

LUDIBO-hankeessa perusfilosofiana on vahvistaa kirkkojen diakonista identiteettiä, haastaa seurakuntia ja niiden työntekijöitä aktiiviseen rooliin suhteessa ympäröivään yhteisöön. Tavoitteena on myös haastaa seurakuntien maallikkojäseniä aktiiviseen kansalaisuuteen. Hanke aloitti ruohonjuuritason yhteisön kehittämisen kolmessa kylässä pääkaupungin läheisyydessä. Tavoitteena oli kehittää kutakin yhteisöä seurakunnan rakennetta ja voimavaroja käyttäen. Seurakunta toimi ovena yhteisöön. Prosessi oli kaikille avoin, mutta aloite ja kimmoke toimintaan lähtivät seurakunnista.

Kirkko on merkittävä ja luonnollinen yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja vapaaehtoisuuteen perustuvan yhteistoiminnan foorumi. Botswanaassa jokaisessa pienessäkin kylässä on vähintään yksi seurakunta, jossa kansa toimii säännöllisesti. Seurakunta on rakenne, joka pysyy vaikka hankkeet, kuten esimerkiksi LUDIBO, päättyvät. Yhteisökehittämisen rakentaminen seurakunnan varaan on siis kestävä ja toimiva konsepti. Kirkon kautta päästään lähelle ihmistä, aivan ruohonjuureen.

Yhteisökehittämisen askeleet Botswanaassa

Aloitimme työn valmentamalla seurakuntia ymmärtämään diakonian merkityksen ja sen, että diakonia on osa kirkon perustehtävää. Lähdimme liikkeelle ihmisyydestä. Tarvitsemme ihmisiä ympärillemme kokeaksemme elämän mielekkääksi. Mielekkyyden lisäksi yhteisö tuo mukanaan velvollisuuksia, olemme vastuussa toisista. Analogia ubuntu-käsitteen kanssa on ilmeinen: minä olen, sinä olet – me olemme. Olemisesta siirryimme tekemiseen. Usein materialistisesti köyhissä yhteisöissä koetaan myös laajempaa köyhyyttä: meillä ei ole mitään, emmekä me osaa mitään. Todellisuus on kuitenkin rikkaampi. Taloudellisesti köyhässä yhteisössä on aina tietoa, taitoa, osaamista ja kun minun osaamiseni ja sinun osaamiseni tulee ääneen kerrotuksi, yhteisön omanarvontunto vahvistuu. Osaamista ei ole vain muodollisen koulutuksen kautta hankittu taito, vaan osaaminen on voinut siirtyä sukupolvelta toiselle. Yhteisön yhteinen osaaminen voi parhaillaan kehittyä latentista potentiaaliksi ja johtaa yhteisön kehittämiseen.

Seuraavana askeleena oli tutustuminen uudelleen omiin yhteisöihin. Valmennettavat lähtivät pareittain yhdeksi päiväksi juttelemaan kyläläisille, vierailemaan kodeissa ja tarkkailemaan yhteisöään avoimin mielin ja uusin silmin. Tärkeimpänä ohjeistuksena päivään oli: kuuntele, katsele ja haastele yhteisösi elämää, mutta muista olla itse hiljaa. Oman kylän luulee tuntevansa, mutta päivä toikin jokaiselle esiin paljon uutta tutusta ympäristöstä. Päivä oli voimakas kokemus. Useat tulivat takaisin itkien, sillä köyhyys oli tullut lähelle aivan omassa naapurissa. Innostus korjata epäkohtia, tehdä jotain oli muuttumassa konkreettisesti tekemiseksi. Innostus oli valtava, pro-

sessi oli luonut yhteenkuuluvuuden tunteen ja uskon yhteisön omiin voimiin.

Kerroimme myös avoimesti heti prosessin alussa, että LUDIBO-hanke ei ole aloittamassa valmiiksi suunniteltua projektia kylissä, eikä hanke myöskään tule toimimaan rahoittajana. LUDIBOn lähetysmistapa oli erilainen verrattuna moneen edeltäjäänsä, joissa ulkopuolista rahaa ja ideoita tuotiin kehityshankkeiden myötä. Jotkut lähtivät LUDIBOn tilaisuuksista kesken pettyneinä, kun selvisi, ettei rahaa ole jaossa.

LUDIBOn kohdekyllissä kuten monessa muusakin paikassa rahoittajia on tullut ja mennyt, ja valmiiksi suunniteltuja hankkeita aloitettu. Kun ulkopuolinen rahoitus oli päättynyt, hankkeen avulla aloitetut toiminnot olivat hiipuneet. Projektirahoitus kannustaa nopeisiin lähtöihin, joiden tuloksena syntyy mitattavaa toimintaa, mikä sopii huonosti pitkäjänteiseen yhteisökehittämisen sykliin. Yhteisökehittämisen luonne on aivan muuta, hidasta ja viipyilevää. Viipyily vahvistaa osallisuuden tunteista. Se on läsnäoloa. Se välittää tiedon, että ollaan valmiita kuulemaan kysymättä. Viipyily mahdollistaa myös paineettomuuden. Yhteisön into aloittaa ja toteuttaa omaehtoista toimintaa voi kestää kauan, vuosia. Yhteisöä on vähintäänkin haasteellista kehittää lyhytjaksoisen projektirahoituksen raameissa, sillä jos prosessia kiirehtii ulkoapäin, hankkeen kestävyys ja omistajuus kärsivät merkittävästi.

Seurakuntavalmennuksen jälkeen seurakunnat muodostivat kukin oman diakoniamiteansa. Diakoniamiteoiden tavoitteena oli aktivoida ja mobilisoida kyläyhteisöstä vapaaehtoisia, jotka olivat kiinnostuneita toimimaan yhteisen hyvän eteen. Nämä diakoniamiteat tiedottivat seurakunnan aikeista ja halukkuudesta kehittää yhteisöään yhteisön johdolle,

jota edustivat esimerkiksi kyläpäälliköt, kyläkehityskomiteat ja kunnanvaltuutetut. Vastaanotto oli lähes poikkeuksetta myönteinen.

Diakoniamiteoille järjestettiin osallistava yhteisökehittämisen koulutus. Kotitehtävään diakoniamiteat järjestivät yhteisönsä yhden päivän mittaisen tempauksen täysin omin resurssein. Kylät järjestivät muun muassa kauneuskilpailun, jonka avulla kerättiin varoja kylän kirjaston parantamiseen, sekä näytelmän, jonka avulla kerättiin varoja kylän kehitysvammaisille. Tempaus osoitti diakoniamiteoille, miten helposti ja nopeasti voi palvella yhteisöään, jopa ilman ulkopuolisia resursseja. Toisaalta yhdessä tekemisen haasteet tulivat ilmi, yhteistyö yli sukupolvirajojen tai konsensuksen löytäminen eri toimijoiden kanssa ei ollut helppoa, vaikka tavoittees-ta oltiin yhtä mieltä.

Tempausten jälkeen diakoniamiteat järjestivät yhteisötapaamisen. Kussakin kylässä 50-100 henkilöä kokoontui yhdeksi päiväksi pohtimaan yhteisönsä resursseja ja haasteita. Yhteisötapaaminen järjestettiin hyvin osallistavasti. Hankkeen työntekijät, diakoniamiteoiden jäsenet ja yhteisön johto järjestivät tapahtumat yhdessä, mutta heidän roolinsa oli tukea ja viedä eteenpäin prosessia, jossa yhteisön rivijäsenet puhuivat. Liikkeelle lähdettiin ongelmien pohtimisesta ja niiden listaamisesta. Pitkällisten keskustelujen jälkeen kukin sai äänestää mielestään kaikista merkittävintä ongelmaa niin, että syvällisempi analyysi tehtiin vain yhdestä yhdessä valitusta ongelmasta.

Oli kiinnostavaa tarkastella ulkopuolisena Botswanan demokratiakulttuuria. Länsimaissa usein ajatellaan, että demokratia, kansanvalta, on hyvin normatiivisesti ymmärrettävä ilmiö. Totuus on moninainen, ja demokratiotakin on monia. Botswanassa

demokratialla on pitkä historia. Yhteisön asioita on kautta aikojen puitu *kgotlassa* (kylätalolla) *kgosin* (kyläpäällikön) johdolla. Periaatteessa kaikilla on oikeus osallistua *kgotlassa* järjestettäviin keskustelutilaisuuksiin ja näin jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa oman yhteisönsä päätöksentekoon. Kiinnostavaa keskusteluissa oli kuitenkin se, että päätöksenteko perustui sinnikkyyteen. Keskustelut kestivät usein pitkiä aikoja ja peräänantamattomuus palkittiin, sillä henkilö, joka jaksoi kauimmin puolustaa kantaansa, sai usein tahtonsa läpi. Perinteeseen ei siis kuulunut kompromissin etsiminen saati äänestäminen. Jos yhteisymmärrykseen ei päästy, keskustelua jatkettiin niin kauan, että yhteisymmärrys saavutettiin tai muut vähitellen luovuttivat. Ei siis ollut ihme, että hankkeen järjestämisessä yhteisötapaamisessa äänestäminen ei lopettanut keskustelua, vaan useat esittivät vastalauseen äänestyksen tulokselle. Keskustelu jatkui niin kuin äänestystä ei olisi ollutkaan. Päivän päätteeksi vain yksi mies jaksoi enää tuoda mielipiteensä ilmi – kansa oli puhunut ja yhteisö oli tehnyt päätöksensä.

Köyhyys ilmenee Botswanassa ensisijaisesti työttömyytenä. Ei siis hämmästyttänyt, että kahdessa kylässä suurimmaksi ongelmaksi koettiin työttömyys. Kolmannessa kylässä sen sijaan suurimmaksi huoleksi nousi kylän lasten koulunkäynti. Valitut ongelmat analysoitiin ryhmissä käyttämällä niin sanottua ongelmapuuta. Ideana oli tunnistaa hankkeen keskeinen ongelma (puun runko) ja sen jälkeen hahmotella ongelman syitä (juuret) ja seurauksia (hedelmät). Tämä auttaa tunnistamaan kohderyhmän, toimintaympäristön keskeiset tekijät kuin myös sen millaisia sidosryhmiä joudutaan ottamaan huomioon. Ongelma-analyysin jälkeen ongelmapuu käännettiin tavoitepuuksi: negatiiviset ongelmat käännettiin

positiivisiksi tavoitteiksi, työttömyys työllisyydeksi, osaamattomuus osaamiseksi, syrjäytyminen osallisuudeksi.

Prosessin seuraavassa vaiheessa yhteisö teki resurssikartoituksen, joka piti sisällään ihmisten osaamisen ja materiaaliset resurssit. Kartoitus auttoi näkemään yhteisön todelliset voimavarat. Osamista löytyi huomattavasti enemmän kuin kukaan oli osannut aavistaa. Myös kyläyhteisön omistamia käyttämättömiä materiaalisia resursseja, kuten tyhjiä rakennuksia, oli olemassa useampia.

Resurssikartoituksen ja tavoitepuun yhdistämisessä etsittiin realistisia ratkaisuja ongelmien syihin. Yhteisön kehittämisessä ei ole tarkoituksena ratkaista koko ongelmaa vaan tarttua sellaiseen ongelman aiheuttajaan, johon voitaisiin vaikuttaa olemassa olevilla resursseilla.

Ongelmapuuprosessi haastoi laajasti kylän- ja kirkon johdon sekä hankkeen työntekijät. Kirkon johtamisrakenne perustuu tarkasti määriteltyyn hierarkiaan. Kylän johtaminen taas on historian määrittämää ja staattista. Hankkeen työntekijät puolestaan olivat yhteisön ulkopuolisia ja ulkomaisen rahoituksen edustajia. Kukaan toimija ei siis lähtökohtaisesti edustanut helposti lähestyttävää ja osallistavaa tahoja. Prosessi osoitti selvästi tarpeen oppia pois tietyistä toimintatavoista. Osallistavat menetelmät antavat mahdollisuuden oivaltaa yhdessä. Johdon, pappien, kyläpäälliköiden, hankkeen työntekijöiden tehtävänä on järjestää asiantuntemusta ja tukea yhteisön omaa oivallusta.

Ongelmapuuprosessi johti yhteisön voimaantumiseen. Eräässä kylässä suunniteltiin maanviljelyn laajentamista ja keskustelun keskiöön nousi maanomistus. Kävi ilmi, että yhteisön omistuksessa oleva

Osallistavat menetelmät haastavat perinteistä hierarkiaa ja vallanjakoa. Yhteisömenetelmien avulla aktivoituneet kansalaiset haluavat osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.

maa-alue oli päätynyt muutaman yksittäisen kylän ulkopuolisen henkilön henkilökohtaiseen käyttöön. Prosessin seurauksena yhteisön jäsenet haastoivat kyläpäällikkönsä palauttamaan maat yhteiseen käyttöön. Pitkällisten keskusteluiden ja lukuisten kylätaapaamisten jälkeen, joihin osallistui vastuunkantajia ministeriötasolta asti, yhteisö sai maansa takaisin. Tällainen kyläyhteisön tahdon muodostuminen ja oman asian ajaminen (community mobilizing) on erittäin voimakas kokemus. Siinä on myös riskinsä: kun yhteisön syvät rivit aktivoituvat ja ryhtyvät ajamaan asioitaan, yhteisön johto tulee haastetuksi. Oli hienoa nähdä miten tässä mainitussa tapauksessa kylän johto hyväksyi kyläläisten pyynnön ja toimi alustensa palvelijana järjestäen useita keskustelutilaisuuksia eri osapuolien kanssa, vaikka joutui samalla itse haastavaan asemaan korkeampien tahojen kanssa.

Haasteita

Osallistavat menetelmät siis haastavat perinteistä hierarkiaa ja vallanjakoa. Yhteisömenetelmien avulla aktivoituneet kansalaiset haluavat osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Osallistavat menetelmät voidaan siten kokea uhkaksi vallalle, myös kirkoissa. Kuuntelevasta kansasta tulee innokas, oikeuksiaan vaativa joukko. Uusi ammatillisuus, jota osallistavat menetelmät parhaimmillaan rakentaa, vaatii papeilta ja seurakunnan työntekijöiltä tervettä itsetuntoa ja nöyryyttä.

Seurakuntien diakoneille osallistava yhteisökehitys puolestaan antoi nosteen. He saivat kauan kaipaamaansa tunnustusta työstään. Yhteisön kehittäminen teki diakonien työstä näkyvää ja tärkeää.

Projektien aloittaminen diakoniatyöryhmien innoittamana oli johdonmukaista, mutta haastavaa. Komiteoiden oli tarkoitus ohjata yhteisön muiden jäsenten toteuttamia prosesseja, oppia yhteisössä tapahtuvan toiminnan virheistä ja etsiä jatkuvasti uusia tarpeita yhteiselle toiminnalle. Käytännössä komiteoiden jäsenet halusivat kuitenkin olla mukana hankkeiden toimeenpanossa, jolloin visionäärinen osallistava johtajuus jäi puuttumaan, kun toiminta vei mukanaan. Tekemisen positiivinen kierre ei toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla (hermeneuttinen oppiminen).

Hankkeessa kylien pappien rooli oli erittäin tärkeää. Botswanan kirkot valitsivat hankkeen kohdealueeksi kylät, joissa kaksi kolmesta papista oli jo jäänyt eläkkeelle. Kiinnostavaa kyllä, nämä eläkkeelle jääneet papit olivat erittäin kykeneviä muuttamaan omia toimintatapojaan, mutta kirkossa heillä ei ollut enää virallista asemaa. Hankkeen ajatuksena oli saada valittujen kylien papeista diakonialähetettä koko kirkolle, mutta eläkkeellä olevilla papeilla voimat ja valtuudet eivät riittäneet kiertämiseen toisilla paikkakunnilla. Sen sijaan kolmas hankkeen kohdealueiden papeista johtaa tällä hetkellä yhtä rovastikuntaa ja pystyy nykyisessä asemassaan toteuttamaan ja levittämään omaksumiaan asioita.

Lopuksi

Afrikkalaisessa kontekstissa Botswana on suhteellisen varakas valtio. Valtiollisia sosiaali- ja terveystalouksia on rakennettu, ja nämä rakenteet ovat osin lamaannuttaneet kansalaisaktiivisuuden. Valtionapu on tehnyt ihmisistä passiivisia ja riippuvaisia. Tämä

on kiinnostava ilmiö, koska useissa kehitysmaissa kehitysyhteistyövarat tai kehitysapu ovat aiheuttaneet vastaavaa, Botswanan tapauksessa syynä ovat kuitenkin sisäpoliittiset linjaukset. Tätä taustaa vasten osallistavat yhteisökehityshankkeet ja kansalaisaktivismi ovat tervetulleita Botswanaan. Kansan voimaantuminen haastaa valtasuhteet. Pappi ei välttämättä pohjimmiltaan halua voimaantuneita seurakuntalaisia, jotka mahdollisesti haastavat olemassa olevia toimintarakenteita. Täytyy myös muistaa, että joskus voimaantuminen voi olla yksilöllekin vastenmielistä. On helpompi ottaa vastaan apua, kun tehdä itse aktiivisesti töitä paremman huomisen saavuttamiseksi. Samasta haasteesta, tukien passivoivasta vaikutuksesta, keskustellaan myös Suomen kaltaisesa hyvinvointivaltiossa.

Ulkopuolisen rooli yhteisökehityksessä on herkkä asia. Osallistavien menetelmien toimeenpanossa ei voi välttää kysymystä: voiko yhteisön ulkopuolinen koskaan olla yhteisön yhteenkuuluvuuden ja yhdessä tekemisen moottori tai edes innostaja? Ulkopuolisen läsnäolo voi kierouttaa yhteisön kehityksen motiivit, rapauttaa ihanteen rakentaa omien voimavarojen varaan. Todellisen muutoksen aikaansaamiseksi yhteisön motiivi tulisi olla itsekäs, ja ulkopuolinen usein hämmentää motiivin. Olenkin miettinyt, että parasta LUDIBOn yhteisöille olisi ollut, jos minä ulkomaalaisena ja kylien todellisuudelle niin vieraina en olisi koskaan mennyt kyliin. Olisin toiminut taustahahmona, kouluttanut hanketiimiä, joka olisi puolestaan kouluttanut diakoniakomiteoita, jotka olisivat edelleen kouluttaneet omia yhteisöjään. Yhteisön sisäisestä politiikasta jää paljon pimentoon, jos ei osaa paikallista kieltä. On asioita, jotka vaikuttavat toiminnan onnistumiseen, mutta joita ei haluta jakaa

ulkopuolisille. On myös sellainen vaara, että yhteisö haluaa onnistua hankkeessa ulkopuolisen miellyttämiseksi hinnalla millä hyvänsä uhraten kestävyuden, järkevyyden ja todellisen voimaantumisen. Yhteisötyöntekijän haasteena on lukea ryhmadynamiikkaa, ymmärtää sanomattomia asioita, johtaa johtamatta, antaa nostetta paikalliselle ruohonjuuritason johtajuudelle ja tukea niitä kykyjä, jotka ovat jo olemassa.

Omaehtoisesta, oikeusperustaisesta kehitysyhteistyöstä on puhuttu jo 1970-luvulta lähtien, mutta sitä on toteutettu kuitenkin suhteellisen vähän. Filosofia hätäapu-tyyppisestä toiminnasta sitoo edelleen sekä vastaanottajaa että antajaa, kehityksen viemisen varjo on pitkä. LUDIBO-hankkeenkin tapauksessa kyläläiset odottivat malttamattomina milloin demokratiapyrkimys paljastuu näennäiseksi ja kerromme vihdoin sen todellisen hankkeen, jonka aiomme heidän kotikylässään toteuttaa. Ymmärrys siitä, että mitään hanketta ei ole ennen kuin he sen itse suunnittelevat, oli usealle suoranainen pettymys.

Osallistavat menetelmät ovat tuottaneet myönteistä muutosta LUDIBO-hankkeen kohdealueiden kylissä. Ihmiset ovat innostuneet, ja innostuminen on johtanut kansalaisaktivismiin ja yhteiseen toimintaan. Vaikka toiminta on perustunut ihmisten omaan motivaatioon, heidän ajatuksiinsa paremmasta huomisesta ja osin paikallisiin resurssiin, toiminnan pysyvyys, kestävyys ja jopa omistajuus on osoittautunut haasteelliseksi. Kehitystä on kuitenkin tapahtunut. Hanke sai aikaan iloa ja elämää siellä, missä apatia ja passivisuus määrittivät olemista. Osallistavat menetelmät synnyttivät aitoa huolta omasta kylästä ja halua kehittää kylän elämää paremmaksi. Ulkopuolisen rooli oli nähdä yhteisön kehityshaasteet, herättää uinuva kylä ja tehdä näkyväksi latentit resurssit. Jos-

kus ulkopuolista tarvitaan ravistelemaan ja rohkaise-
maan yhteisöä luottamaan omiin kykyihinsä ratkaista
ongelmiansa.

Lähteet

.....
Chambers, Robert (1983) *Rural Development:
Putting the Last First*, Longman, Harlow.

.....
Freire, Paulo (1970) *Sorrettujen pedagogiikka (Pedagogia
do oprimido)*, Suomentanut Joel Kuortti 2005, Vastapaino,
Tampere.

.....
Koka, Kgalushi (1996) *Ubuntu: People's Humanness*.
Ubuntu School of Philosophy, Pretoria.

.....
Malukele, T.S. (2001) "Identity and integrity in African
theology: A critical analysis." *Religion and
Theology*, 8 (1).

.....
Setiloane, Gabriel (1986) *African Theology: An Introduction*,
Skottaville Publishers, Johannesburg.

Museolaukku oli Helsingin Diakonissalaitoksen ja Suomen kansallismuseon yhteisöllinen ja vuorovaikutteinen hanke, jossa museokokoelma vietiin hoitokotiin, sellaisten ihmisten saataville, joiden mahdollisuus osallistua yhteiskunnan kulttuuritarjontaan on rajoittunutta. Hanke toteutettiin vuonna 2012.

Kokija ja tekijä

Kirsti Rinta-Panttila

Minulla on ollut ilo toimia sekä yhteisövalmentajana että taide – ja kulttuuritoiminnan koordinaattorina ja taiteilijoiden kumppanina Helsingin Diakonissalaitoksella. Vuosien mittaan olen nähnyt hyvin konkreettisesti, että yhteisövalmennus ja yhteisötaide ovat lähisukulaisia keskenään. Molemmilla on mahdollisuus avata uusia väyliä palveluissamme olevien ihmisten arkeen. Molemmat antavat, joko tahtoen tai tahtomattaan, mahdollisuuden muutokseen. Utta voimaa tähän päivään. Toivon näkökulman huomiseen. Kokemuksen omista kyvyistä ja omasta luovuudesta. Mahdollisuuden osallisuuteen ja vastuunottoon yksittäisenä ihmisenä ja yhteisön jäsenenä.

Taide- ja kulttuuritoimintaa on Diakonissalaitoksella ollut aina, kullekin ajalle tyypillisellä tavalla. Uusi lehti tässä historiassa avautui vuonna 2000, kun eri alojen taiteilijoita alkoi saapua taloon asiakkaiden ja henkilökunnan rinnalle. Sekä asiakkaat että henkilökunta ovat saaneet mahdollisuuden olla mukana lukemattomissa esityksissä ja työpajoissa. On tanssittu, koettu teatterin voima ja lumo, kirjoitettu, maalattu ja musisoitu. Koetun kertomisesta ei ole pulaa. Tässä puheenvuorossani taiteen kentältä äänessä ovat Teatterikorkeakoulun nuoret näyttelijä- ja dramaturgiopiskelijat. Ohjaajansa, näyttelijä Jussi Lehtosen luotsaamina he saapuivat yksiköihimme Teatterikorkeakoulun ensimmäisen yleisökontaktikurssin myötä vuonna 2011. Kurssin ideana oli jalkautua tutustumaan erilaisiin sosiaalityön ja terveydenhuollon paikkoihin. Ensin opiskelijat lähtivät kuulemaan yhteisöissä kohtaamiensa ihmisten tarinoita ja sitten palauttamaan tarinat takaisin monologiin muodossa. *Kop, kop – vieras lähellä* esityksen ensi-illat olivat sekä Kansallisteatterissa että Diakonissalaitoksella ja tämän jälkeen käynnistyi hoitolaitoskiertue. Kokemus

oli kaikkia osapuolia innoittava, uusi yleisökontaktikurssi on jo hyvässä vauhdissa.

Yhteisövalmennus aloitettiin Diakonissalaitoksella vuonna 2009, taustalla oli vuoden 2008–2011 strategiaan kirjattu uusi kehittämisalue, yhteisöllisyys- ja kansalaistoiminta. Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa aloitettu henkilökunnan valmennus herätti ajatuksen palveluissamme olevien ihmisten valmennuksen aloittamisesta. Yhteisöllisyyden vahvistuminen ei ole mahdollista ilman kaikkien osapuolten yhteistä ymmärrystä ja sitoutumista muutoksen mahdollisuuteen. Vaikka keskityinkin tekstissäni asiakkaiden valmennukseen, usein kuuluvaksi tulee myös henkilökunnan ääni. Uutena innovaationa lähdimme valmennuksissa yhdistelemään osioita näistä kahdesta elementistä ja totesimme yhteisen kokemuksen hedelmällisyyden. Tänäpäin, asiakkaiden ja työntekijöiden yhteisten valmennuskokeilujen jälkeen olemme todenneet, että yhteinen kokemus valmennuksissa on tie yhteiseen oppimiseen, muutokseen ja toimintaan.

Yhteisötaide – kokija ja tekijä

Ihmisyys, ihmisarvo, kokemus arvokkuudesta rakentuu monista eri aineksista. Jokainen meistä tuntee sen itsessään ja omassa elämässään. Jokaisella meistä on historiamme ja nykyisyytemme, myös unelmamme ja toiveemme. Kuten myös lahjamme, joiden kannattelemana paljolti tätä elämämme matkaa teemme.

Vuosituhanne vaihteessa Diakonissalaitos, jonka perustehtävänä on sosiaalityö, terveydenhuolto ja koulutus, sai riveihinsä ensimmäiset taiteilijat. Vastaanotto oli toisaalta innostunut, toisaalta kauhistunut. Mitä lisäarvoa toimintaamme tuovat aivan toi-

sesta todellisuudesta tulevat ammattilaiset, meillähän on jo osaaminen siihen mitä teemme? Mitä uusia ovia nuo taiteen kentällä luovat osaajat voivatkaan meidän kanssamme avata?

Aika nopeasti, monien harha-askelten mutta vielä useampien selkeiden polun päiden risteyksessä asiakkaamme – ihmiset joiden kanssa ja joita varten me työtä teemme – ilmaisivat oman mielipiteensä. Nuoren naisen, tekijän tavoin: ”Kun kaikki sanat on sanottu, on vapauttavaa antaa luovuudelle ja liikkeelle tilaa.” Tai nuoren miehen, kokijan tavoin: ”En ole koskaan käynyt teatterissa, tykkäsin, tykkäsin aivan valtavasti.” ”Meistä monet ovat elämäntaiteilijoita, meistä monilla on luovuutta, tuntuu hyvältä saada se energia ja nautinto käyttöön”, on usein kuulemani toteamus.

Mielessäni on säilynyt pieni katkelma tekstiä, jotka luin isoisäni kirjahyllyn 1900 – luvun alun teoksesta. Sen sanoma oli, että nuoruus odottaa ja toivoo tulevaisuudelta ja aikuisuus nykyisyydeltä. Ihmiset, jotka luovat toivoa toivottomuuteen, ovat ihmiskunnan hyväntekijöitä. Tekstin viesti on vahva myös tänään, 2000 – luvun alussa. Tässä ja nyt. Toivo on yksi ihmistä kantavista voimista, epätoivo upottaa vahvimmankin. Yhdessä kokien ja tehden luomme mahdollisuuksia uuden syntymiselle. Samalla vahvistamme toivoa ja unelmia.

Näyttelijäopiskelija Iina Kuustonen kuvaa ensimmäisen esityksensä tunnelmia Teatterikorkeakoulun opinnäytetyössään *Annatko minulle jotakin kaunista – näyttelijä hoitolaitoskiertueella*. Esitys toteutettiin Diakonissalaitoksella, katsojina eri yksiköiden asukkaita ja henkilökuntaa. Esityksen materiaali oli kerätty sosiaalityön ja terveydenhuollon yksiköistä. Aluksi häntä pelotti mennä lavalle, koska tiesi, että ihmiset voisivat kommentoida ja kritisoida esitystä jo

sen kuluessa. Mutta ajatus – ”jos tästä selviän, selviän mistä vain” – sai hänet astumaan lavalle.

”Astuin lavalle, huusin nimeni ja mitä aioin esittää ja aloitin. Itku tuli saman tien.”

”Yhtäkkiä näin esitykseni katsojien silmin. Ymmärsin jokaisen sanan heidän kauttaan ja sisältö aukeni minulle uudella tavalla. Vaikka esitys oli tuttu, oli se nyt täysin uusi. Näin jokaisen katsojan ja heidän elämänsä tässä esityksessä. Halusin kertoa heidän tarinansa ja auttaa heidän äänensä kuuluviin. Esitin heille koko sydämestäni ja sain vietyä tarinan loppuun. Kun kävelin esityksen jälkeen yleisön läpi, eräs asunnoton nainen, joka oli ravannut levottomasti edestakaisin koko esityksen ajan, tarttui minuun. Hän sanoi: ’Kiitos. Se oli suoraan minun elämästäni. Kiitos.’” (Kuustonen 2011, 15)

Iina kertoo ensimmäistä esitystä seuranneella kiertueellaan kohdanneensa erilaisia yleisöjä ja paikkoja. Vankila, vanhainkoti, päihdehoitoyksikkö, asumisyksikkö, kidutettujen kuntoutuskeskus, joiden käytävistä ja ruokasaleista tuli teattereita. Tiloihin syntyi lava ja katsomo. (emt., 15)

”Teatterin taika teki loput. vaikka esityspaikat olivat levottomia ja ihmiset sekaisin, aina kun esitys alkoi, katsojat imeytyivät seuraamaan ja kokemaan sitä. Se yllätti ja kosketti minua joka kerta. Kohtasin näissä paikoissa pyyteetöntä lähimmäisenrakkautta.” (emt., 15)

Samassa ensi-illassa toisen opiskelijan Saara Kotkaniemen esittäessä omaa monologiaan ja katsoessa erästä katsojaa silmiin tämä kysyi: ”Annatko minulle jotain kaunista?” (emt., 16)

Iinan hieno kuvaus kokemuksestaan avaa sen, minkä äärellä olemme monesti olleet. Alun ennakkoluulo ja pelko uutta tuntematonta kohtaan. Tem-pautuminen mukaan kokemiseen tai tekemiseen.

Yhdessä koettu herättää ajatuksia kokemisen hetkellä ja elää yhteisön tarinoissa vielä pitkään jälkekinpäin.

Yhteinen kokemus, joka luo tunteen meistä, asukkaista, henkilökunnasta ja vierailijoista, ihmisistä yhdessä. Mahdollisuus uuden syntymiseen totutun arjen keskelle. ”Kiitos. Se oli suoraan minun elämästäni. Kiitos.”

Taiteilijana, vierailijana linan kokemus on, että näihin tilanteisiin on heittädyttävä omana itsenään, koska ihmiset aistivat epäaitouden. ”On oltava itse valmis paljastumaan, jotta sitä voi edellyttää muilta”. (emt., 17) Ja toinen havainto, ilman työntekijöiden motivaatiota yhteistyöhön vierailijan on vaikea, jopa mahdoton saada luottamuksen ilmapiiriä syntymään. (emt., 18)

Tästähän on kysymys kaikessa siinä, mikä tuodaan erilaisiin sosiaalityön ja terveydenhuollon yksiköihin niiden perustehtäväksi määritetyn lisäksi. Koko yhteisön yhteisestä tahtotilasta johonkin uuteen, ennalta kokemattomaan. Taiteilijan tulo ihmisten kotiin, jossa työntekijät tekevät omaa tehtävänsä, on aina ennalta määrittämätön tilanne. Henkilökunnalla on sekä fyysinen, olosuhteisiin liittyvä valta että psyykinen, ilmapiiriin luomiseen liittyvä valta. He voivat kannustaa ihmisiä mukaan yhteisössä tapahtuvaan tai yhdessä liikkeelle lähtöön. He voivat rohkaista ihmisiä uuden kokemiseen. Sillä kukaanhan meistä ei elä pelkästään leivästä, jokaisella meistä on oltava oikeus ja mahdollisuus myös hengen ravintoon. Valinta on yksilöllinen, mutta monipuoliset kokemukset mahdollistavat valinnan ja avaavat uusia ikkunoita nähdä kauemmas. Maailma vyöryy usein niin ahtaaksi käyneeseen arkeen. Siinä on toivo tässä ja nyt.

Vielä linan sanoin: ”Ihmisiä ei tarvitse varoa tai pelätä, eikä varsinkaan aliarvioida. Katsoja katsoo esitystä aina omista lähtökohdistaan ja sitä on turha arvottaa. Sitä paitsi negatiivisenakin pidetyt reaktiot

voivat synnyttää positiivisia seurauksia yhteisöön.” (emt., 29) Ja toisaalta, hänen kiittäessään siitä, että oli saanut tulla esiintymään, erään mummon kommentti: ”Miten olisin voinut sen estää?” (emt., 16)

Taide luo mahdollisuuden johonkin uuteen tai sitten mitään uutta ei tapahdukaan. Jokaisella on oikeus myös kieltäytyä osallistumasta, jos kokee ettei jaksata tai halua. Monesti olen ollut todistamassa sitä, kuinka pelottavaa ja vaikeaa kynnyksen ylittäminen on, mutta kuinka se kuitenkin kannattaa. Yhdessä koettu herättää ajatuksia kokemisen hetkellä ja elää yhteisön tarinoissa vielä pitkään jälkekinpäin.

Näyttelijä Jussi Lehtonen pohtii tätä kysymystä kirjassaan *Samassa valossa – näyttelijäntyö hoitolaitoskiertueella*. Hänen toteamuksensa on, että taiteeseen kuuluu riskinotto. Joku pitää esityksestä, joku ei pidä. Joku tulee teatterista ulos uudesti syntyneenä, joku taas ei koe saaneensa mitään hyvää, päinvastoin. Hoitolaitoskiertueensa näkökulmasta hän kysyykin teatteritaiteen tarpeellisuutta ja paikkaa länsimaisessa kulutusyhteiskunnassa. Onko teatteri kepeä kulutushyödyke muiden rinnalla, vai pitäisikö katsojan saada ottaa tuo riski.

Teatterin historiassa on koettu, miten vaikuttavia teatteri-ilmioita on syntynyt tilanteissa, joissa teatteri on vastannut nimenomaan tarpeeseen. Silloin on useasti ollut kysymyksessä vaatimus kollektiivisesta oikeudesta. Oikeudesta olla oma itsensä, vähemmistö tai kansakunta. Jussi toteaa, että ihmisten yksilöllisyys on uhattuna erityyppisten yksiköiden laitostavassa ilmapiirissä. Näyttelijä voi tarjota katsojalleen peilin, toisen näkökulman, joka avaa oven toiseen todellisuuteen. Tässä voi olla mahdollisuus muutokseen. Voisiko tässä olla mahdollisuus myös toisiin liittymiseen? Kysymys on ihmisarvon ja elämän puolustamisesta. (Lehtonen 2010, 132–133)

Dramaturgiopiskelija Taija Helmisen kokemus yleisökontaktikurssilta on, että teatterin muutosvoima liittyy esitystilanteiden yhteisölliseen kokemukseen. Muutosvoima on keskittyneisyyttä ja avautumista toista ihmistä kohti. Teatteri voi näin auttaa ymmärtämään muita. (Helminen 2011, 11) Yksiköiden yleisö muodostuu yhteisöstä, jossa on oma dynamiikkansa. Esitys voi yhdistää katsojia aivan toisella tavalla kuin teatteritilassa. Yhteisön hiljainen tieto aktivoituu ja valottaa esitystä merkityksellisellä tavalla. Esitys tapahtuu ”juuri meille juuri nyt”. (emt., 31) Punnitessaan teatterin mahdollisuutta voimaannuttaa näitä yleisöjä Taija pohtii katsojien mahdollisuutta siirtyä esiintyjiksi. Tällöin tavoitteena olisi voimaannuttava kokemus esiintyjyyden kautta.

Toiveena tavallinen tulevaisuus on vuonna 2004 ilmestynyt Diakonissalaitoksen naistyön raportti, jonka kysely-tutkimukseen vastasi 32 naistyön palveluissa olevaa naista. Raportti kartoitti naisten elämäntilannetta, toiveita ja tulevaisuuden näkymiä. Asiakkaiden, taiteilijoiden ja sosiaalityön ammattilaisten yhteishankkeena syntyneen *Rakkauten toipilaat* -tanssielokuvan innoittamana syntyi asiakkaiden tanssiryhmä *Dolce*. Raportissa kaksi Dolcen jäsentä kuvaa juuri sitä, mitä sekä elokuvan teko että ryhmä on heille merkinnyt. Mitä on merkinnyt olla tekijänä jossakin uudessa ja ennalta aavistamattomassa.

Yhden ryhmän jäsenen äänellä: ”Olemme saaneet turvallisesti kokea onnistumisia sekä myöskin pitkäjänteisesti opetella sellaista, mikä ei heti onnistu. Ainakin itseni kohdalla tanssi on antanut minulle mahdollisuuden pysähtyä ja yrittää yhä uudestaan ja uudestaan asioita, joita en ole heti osannut...” (Virokannas & Rinta-Panttila 2004, 19)

Ja Rakkauten toipilaat -tanssielokuvaan osallistuneen äänellä: ”Projektin parhaita puolia oli se, ettei

meitä kohdeltu ns. ’sosiaalipauksina’, vaan meiltä edellytettiin samaa kuin mukana olleilta ammatitanssijoilta ja yhdeltä näyttelijältä: sitoutumista sovitun homman toteuttamiseen...” (emt., 19)

Ei siis elämää tuomittuna rooliin – asunnottoman, päihteenkäyttäjän, huostaan otettujen lasten äidin rooliin – vaan elämää, jossa voi unelmoida tavallisesta tulevaisuudesta. Silloin kun omat voimavarat vielä ovat vähäiset, muiden tukemana ja opastamana. Ja sitten kun omat siivet kantavat, itsenäisenä ihmisenä. Siinä on toivo, joka kantaa vaikeiden aikojen yli ja avaa ikkunan uusiin mahdollisuuksiin.

Kuten yksi Kansallismuseon ja Diakonissalaitoksen yhteiseen Unelmieni koti -nukkekotityöpajaan osallistunut nainen totesi, että tekeminen on inspiroivaa ja inspiraatio leviää myös elämän muihin osa-alueisiin. Työpajaan osallistuneena voin vahvistaa tämän myös työntekijän näkökulmasta. Yhdessä tekeminen avaa sekä yksilöllisiä että yhteisiä näkökulmia elämään. Samoin voin liittyä toisen osallistujan toteamukseen: ”Kontakti työntekijöiden kanssa on helpompi tekemisen kautta, auttaa vapauttamaan tunteita, hoitaa mutta ei tunnu että täytyy alistua ja olla auttaja-autettava -suhteessa”.

Tästä on kysymys myös yhteisövalmennuksessa, tämä on se löytämäni samannimisyyys yhteisötaiteen kanssa. Osallisuuden, vastuunoton ja voimaantumisen kokemisesta. Yhdessä löytämisestä ja yhdessä toimimisesta. Uuden oppimisesta ja pois oppimisesta jostakin vanhasta. Muutosprosessista, johon on mahdollisuus silloin, kun itse on siihen valmis ja halukas.

Yhteisövalmennus – kokija ja tekijä

Historiallinen hetki, Diakonissalaitoksen ensimmäinen palvelunkäyttäjien yhteisövalmennus oli

Nähdä itsensä uudessa valossa. Saada uusia voimavaroja ja rohkeutta. Lähteä liikkeelle vastuullisena ja osallistuvana kansalaisena, niin omassa yksikössä kuin ympäröivässä yhteiskunnassa.

loppusuoralla, oli todistusten ja kakkukahvien aika. Kun seremoniat olivat ohi, liikuttunut mies istui ajatuksiinsa vaipuneena silmännurkkiaan pyyhkien. Hänen omien sanojensa mukaan hänellä oli kädessään elämänsä ensimmäinen todistus. Siksi tämä paperi oli niin merkityksellinen hänelle itselleen. Jotain oli tullut suoritettua kunnialla loppuun. Myöhemmin kuulin hänen todenneen, että sama todistus heidän yksikössään oli ainoastaan hänellä, yksikön vastaavalla ohjaajalla ja yksikön johtajalla. Kuulin myös, että valmennusprosessin myötä miehen asema yhteisössä oli muuttunut. Muiden asukkaiden arvostus häntä kohtaan oli lisääntynyt. Ja mikä vielä merkityksellisempää, hän oli itse alkanut arvostaa itseään.

Tässä piilee yhteisövalmennuksen syvin idea. Nähdä itsensä uudessa valossa. Saada uusia voimavaroja ja rohkeutta. Lähteä liikkeelle vastuullisena ja osallistuvana kansalaisena, niin omassa yksikössä kuin ympäröivässä yhteiskunnassa. Muuttaa omia toimintatapojaan ja olla osallisena muutoksenteleeseen sitä kaipaavissa arjen kipupisteissä. Yksikössä tähän muutokseen on sitouduttava jokaisen. Niin asukkaan, jokaisen ohjaajan kuin yksikönjohtajan. Ja koko talossa tästä eteenpäin ketjun viimeiseen lenkkiin saakka. Kysymyksessähän on prosessi, joka peilaa olemassa olevia yhteisöllisiä toimintatapoja ja rakenteita, paljastaen epäkohtia ja haastaen muutokseen. Ja lopujen lopuksi tähtää Diakonissalaitoksen palveluissa olevien ihmisten mahdollisuuteen elää täyttä elämää, yhteisön täysvaltaisina jäseninä. Tämä vaatii uutta näkökulmaa ja uusia toimintatapoja meiltä jokaiselta.

Diakonissalaitoksen henkilöstön yhteisövalmennuksissa on pohdittu paljon yhteisöllisen ammatillisuuden rakentumista. Valmennukseen osallistunut nuori mies pohti omia toimintatapojaan työntekijänä: ”Olenko minä byrokraattinen olento, vai onko sitten-

kin merkityksellisempää kohtaaminen ja läsnäolo.” Toisen työntekijän näkökulma oli työn hektisyydessä: ”Onko arjessa oikeasti niin kiire, että se ajaa asukkaan tarpeiden ohi?” Oman yhteisönsä kehittämistä suunnitteleva työryhmä taas käänsi asumisyksikön käsitteen siten, että he tekevät työtään ihmisten kotona, jolloin työntekijän rooli saakin aivan uuden ulottuvuuden.

Yhteisövalmennusprosessissa voimme tarkastella asioiden nykytilaa ja löytää työkaluja niiden kehittämiseen. Mutta yhteisöllisyyttä ei voi pakottaa. Sen on oltava koko yhteisön yhteinen tahtotila. Sen on lähdettävä kasvuun sisältäpäin. Eräs työntekijä sanoitti asian kauniisti: ”Toivon että kaikki lähtisivät mukaan, silloin yksikkö hengittäisi yhteisöllisyyttä”. Silloin ei kukaan tee kenenkään puolesta vaan tehdään yhdessä. Silloin myös palveluissamme olevilla ihmisillä on mahdollisuus tulla näkyviksi omana itsenään. Kukin voi osallistua toimintaan omalla lahjallaan, omilla taidoillaan ja mielipiteillään. Näin ihmiset voivat kasvaa itsekseen, eivätkä joudu toimenpiteiden kohteiksi. Avoimuus ja yhteinen toiminta luo hyvän ilmapiirin elää ja näin ollen se myös huokoistaa työtä.

Omalta osaltaan tilannetta kuvasi hienosti eräs vertaistoimijamme. Hän kertoi tullessaan johonkin kulttuuritapahtumaamme vähän arkana sivustakatsojana. Muutaman kerran käytyään joku työntekijöistä haastoi häntä mukaan toimintaan. Nyt Diakonissalaitos on hänen yhteisönsä. Mikä sitten on kiinnittänyt hänet juuri tähän taloon? ”Se että kaikki ovat samaa porukkaa. asiat lähtevät liikkeelle yhteisestä päätöksestä. Ne suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä. Jos joku ei toimi, tehdään korjausliike ja jatketaan eteenpäin. Olen kokenut ystävällisyyttä ja vieraanvaraisuutta. Olen saanut arvostusta ja kiitosta. Haluan jakaa saamaani eteenpäin.” Tässä kohdassa olemme

Liikkeelle lähdetään omasta historiasta, niistä henkilöistä ja arvoista, jotka kantavat vielä tässäkin päivässä.

onnistuneet luomaan yhteisön, jossa kaikkien jäsenten mielipiteillä, taidoilla ja lahjoilla on väliä. Mutta paljon on vielä työtä jäljellä koko taloa ajatellen.

Mitä valmennusprosessissa sitten tapahtuu? Mikä on se voima joka havahduttaa johonkin uuteen? Omiin voimavaroihin uskomiseen. Maailman näkemiseen jotenkin toisin. Itsensä näkemiseen maailmassa jotenkin toisin. Valmennuksessa olleiden asukkaidemme ja asiakkaidemme mukaan yksi tekijöistä on ryhmän tasavertaisuus ja yhteinen kokemuksellisuus.

”Välitön tunnelma, jossa hiljaisempikin rohkeni sanoa mielipiteitään. Tutustuminen uusiin ihmisiin.” ”Saada tarpeeksi rehellisesti ilmaistua mielipiteensä ja näkemyksensä sekä isommasta kuvasta että oman yksikön tilanteesta. Fyysisten tilojen, asukastoverien ja työntekijöiden kannalta.” Näin sanoittivat asiaa kaksi asiakasvalmennuksen osallistujaa.

Tulee myös hetki pohtia itseä ja maailmaa näkökulmasta josta näitä harvoin tulee pohdittua: ”Omien voimavarojen tutkiskelu mielenkiintoista. Moniin arkisiin ympäröivän maailman itsestäänselvyyksiin tuli uusia ajattelumalleja. Intensiivijakson viimeinen päivä keskusteluineen osoitti, että hyviä kehittämideoita oli tullut paljon.” Ja toinen näkökulma: ”Hienotajuta verrattuna ns. edelliseen elämään, että pystyn arvioimaan tekemisiäni rehellisesti, avoimesti muokkaamalla asenteeni rakentavammaksi. Työntekijät ja asiakkaat pitäisi saada ymmärtämään mitä on mahdollista tavoitella valmennuksessa, sen hyödyt. Pitäisi tapahtua asenteen muutos, itsensä likoon laittaminen vaikka vain pienellä panoksella.”

Kun asukkaamme tai asiakkaamme toteaa saaneensa lisää rohkeutta lähteä liikkeelle omassa elämässään tai yhteisön jäsenenä koen, että valmennuksessa on tapahtunut jotakin merkityksellistä. ”Teen paljon

kaikenlaista ja potkin muitakin tuolta kerroksesta liikkeelle”, totesi eräs asukas kohdatessamme. Kun joku työntekijöistä kertoo katsovansa työtänsä uudesta näkökulmasta, koen sen yhtä merkitykselliseksi. Liikahdus itsessä mahdollistaa liikahduksen myös ympäristössä. Helsingin Diakonissalaitoksella on sen lähes 150-vuotisessa historiassa eletty monenlaisia vaiheita. Pitkät juuret menneeseen ja reaktiivinen tapa toimia nykyisyydessä ovat voimavaramme. Tämän päivän jälkimodernissa maailmassa emme pärjää enää ”huippuammattilaisina” joilla on perimmäinen tieto ja viisaus hallussaan. Meidän on liityttävä yhteen palveluissamme olevien ihmisten ja ympäröivän todellisuuden kanssa. Jatketava yhteisvoimin, annettava kaikille mahdollisuus tulla mukaan omine lahjoineen ja voimavaroineen.

Yhteisövalmennus on yhteistoiminnallista oppimista jonka tarkoitus on johtaa yhteistoiminnalliseen tekemiseen. Liikkeelle lähdetään omasta historiasta, niistä henkilöistä ja arvoista jotka kantavat vielä tässäkin päivässä. Arvosukupuu-työskentelyn jälkeen paneudutaan omiin voimavaroihin. Missä olen, missä olen ollut hyvä? Mitä osaamista ja vahvuuksia minulla on? Tämä vaihe näyttää meidät monesti uudessa valossa sekä itsellemme että toisille. Itseen tutustumisen jälkeen lähdetään tutustumaan ympäröivään maailmaan. Tutun ympäristön havainnointi uudesta näkökulmasta herättää paljon ajatuksia ja oivalluksia. Miltä ihmisten arki näyttää asumisyksiköissä, päiväkeskuksissa, baareissa, kauppakeskuksissa, kirjastoissa? Mitkä ovat arjen kipupisteet? Tarvitaanko muutosta? Onko muutos mahdollinen? Koetun analysoinnin jälkeen on toiminnan aika.

Palaan vielä ryhmäläistemme ajatuksiin liittyen valmennuksen tähän vaiheeseen. ”Asiakaslähtöisyys ei ole vain sana, termi. Mutta asiakkaidenkin on pakko

[positiivinen] tiedostaa, mitä on sivistynyt ja aikuismainen elämäntapa. Täytyy olla hyvien puolella.” Ja toinen näkökulma valmennuksessa koetun ja opitun toteuttamiseen. ”Miten asiat, joista on keskusteltu saadaan konkretisoitua? Mikä on asiakkaiden kunto ja halu lähteä rakentamaan yhteisöllisyyttä?” Yhteisövalmennuksen perimmäinen idea on oppiminen, oppiminen jostakin pois ja johonkin. Tässä on sen mahdollisuus tukea palveluissamme olevien ihmisten voimavaroja, osallisuutta ja mahdollisuutta vastuunottoon. Mutta tähän tarvitaan meitä jokaista. Siksi henkilökunnan yhteisöllisen ammatillisuuden vahvistaminen on koettu tärkeäksi.

Kehittääksemme jatkuvasti yhteisövalmennusprosessejamme olemme keränneet palautetta jokaiselta ryhmäläiseltä heidän kokemuksistaan. Jossain vaiheessa aloimme saada ehdotuksia palvelunkäyttäjien ja henkilöstön yhteisövalmennusten yhdistämiseksi. Ensimmäinen kokeilu yhdisti kaksi ryhmää siinä vaiheessa, kun lähdettiin liikkeelle yhteisöjen kehittämiseen. Tässä valmennuksessa oli mukana myös vapaaehtoistoiminnan edustajia. Tämän jälkeen olemme aika nopeasti tehneet sen johdopäätöksen, että yhteiset valmennukset asukkaille, asiakkaille, työntekijöille ja sidosryhmillemme ovat toimintatapamme jatkossa. Näissä valmennuksissa palveluissamme olevat ihmiset ja työntekijät kohtavat tasavertaisina kumppaneina, jokaisella on sama asema, jokaisen mielipide on yhtä arvokas. Tästä on hyvä lähteä yhteisen arjen kehittämiseen.

Kannustavaa palautetta yhteisistä valmennusprosesseista olemme saaneet sekä palvelunkäyttäjiltä että työntekijöiltä. Yhden osallistujan vastaus kysymykseen, mikä valmennuksessa oli hyvää: ”Tutustuminen toinen toisiimme, huomata olemme samanlaisia.” Ja toisen osallistujan sanoin: ”Jatkakaa

samaan malliin! Näen yhteisön IHAN eri silmin & oon innostunut & valmis sekä valveutunut tekemään yhteisön eteen PALJON TÖITÄ jotta yhteiset toiveet toteutuisivat.” Tämä puhukoon sen puolesta, että olemme oikealla tiellä.

Yhteisöjen kehittämisen näkökulmasta nousee vahvasti esille palveluissamme olevien ihmisten aseman vahvistaminen toimijoina. Ihmisten äänen kuuleminen ja mielipiteiden huomioiminen yksikön toimintoja kehitettäessä. Toiminnallisuus, mielekäs ja kehittävä tekeminen. Viihtyisyys ja arjen estetiikka, se että ihmisten yhteisöt henkisivät välittämistä ja inhimillisyyttä, kuten yksi ryhmä asian esitti. Asiat joista haaveillaan ovat realistisia ja mahdollisia yhdessä toteuttaa. Ne ovat myös ensimmäinen askel polulla, joka voi viedä meitä yhdessä eteenpäin.

Palvelun käyttäjien ja työntekijöiden yhteiset valmennukset koetaan innoittavuutensa lisäksi myös pelottaviksi. Perinteinen subjekti-objekti-asetelma vaihtuu kumppanuuteen, joka antaa enemmän mutta myös vaatii enemmän. Se vaatii uutta asennoitumista molemmilta osapuolilta. Se antaa yhdessä ja toisiltaan oppimista ja johtaa yhdessä tekemiseen. Se luo luottamusrakenteita, jotka antavat mahdollisuuden yhteisöjen vahvistumiseen. Ensimmäisiin yhteisiin valmennuksiin lähteneet osallistujat ovat rohkeita edelläkävijöitä. Heidän innostuksensa on avain valmennusten jatkumiseen tämän muotoisena.

”Yhteisövalmennuksen kohokohtia olivat tutustumiset ja kohtaamiset ihmisten kesken. Tätä kautta elämän tarkastelu eri näkökulmin ja yhteisen ymmärryksen luominen. Tästä seurasi luottamuksellisuutta, jonka laista arjessa ei ole kyetty luomaan – yhteisön kehittämisestä yhteinen asia. Ryhmä loi toivoa tulevaan. Myös ruokailuhetket olivat mukavia ja vahvistivat tunnesidettä. Myös se että ryhmä oli selkeästi

tavoitteellinen oli hyvä.” Yhteisövalmennukset ja niiden yhteinen kehittäminen ovat tuoneet meidät tähän kohtaan, tästä on hyvä lähteä eteenpäin!

Pieni katsaus hyvinvoinnin historiaan

Pieni katsaus hyvinvoinnin ja terveyden historiaan on välttämätön sekä yhteisötaiteen että yhteisövalmennuksen näkökulmasta tässä ajassa. Niiden ihmisten elämässä, jotka ovat asukkaina ja asiakkaina Diakoniasalaitoksen palveluissa. Markku T. Hyypän ja Hanna-Liisa Liikasen teos *Kulttuuri ja terveys* sekä Hyypän artikkeli *Elinvoimaa yhteisöstä* avaavat hienosti kullekin ajalle tyypillisiä suuntauksia. Emme loppujen lopuksi ole toiminnassamme minkään uuden ja ihmeellisen äärellä. Jo ennen ajanlaskumme alkua Aristoteles pohti samoja teemoja joita me pohdimme tänään.

Käsitys ihmisen terveydestä on kautta historia ollut sidoksissa kyseiseen aikaan. Ennen 1900-lukua se nähtiin kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Kreikkalaisen Aristoteleen (384–322 eaa.) mukaan aktiivinen toiminta oli avain ihmisen hyvinvointiin. Hän piti merkityksellisinä ystävyys-suhteita ja näki terveyden yhteisöllisenä ilmiönä, vaikka ajattelikin ihmisen tavoittelevan hyvää elämää itselleen, ei muille.

Juutalainen lääkäri-filosofi Maimonides (1135–1204), Aristoteleen, Hippokrateen ja Galenoksen perinteen jatkaja, painotti terveyden edistämisen keinoina biologisia, psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä. Hänen mukaansa tarinoiden kerronta, lukeminen, musiikki ja huumori olivat merkityksellisiä tasapainon eli terveyden kannalta. Marsilio Ficino antaa vuonna 1489 kirjoittamassaan teoksessa terveysneuvoja opiskelijoille ja oppineille. Ruokavalion lisäksi tuli nauttia

musiikista, miellyttävistä tuoksuista, kävelyistä kauniilla niityllä ja iloisesta seurasta.

Luonnontieteellinen terveyden malli, jossa terveys käsitetään sairauden vastapuolena, alkoi muuttaa aikaisempaa ymmärrystä 1800-luvun loppupuolella. Ja vaikka aikaisemmin riehuneita tauteja on tänä aikana tunnistettu ja hävitetty, ei terveyden edistämisessä ole enää 2000-luvulla onnistuttu. Siksi ollaan pikkuhiljaa palaamassa holistiseen ja kulttuuriseen käsitykseen terveydestä. Tämän päivän terveyskäsitteen juuret juontavat siis ajalta ennen valistuksen esiinmarssia.

Uusin poliittinen filosofia hyvinvoinnin edistämiseksi on kansalaisten yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen. Tämä tarkoittaa ihmisten omien voimavarojen käyttöönottoa ja hyödyntämistä. Yhteisön jäsenten aktivoimista omaehtoiseen toimintaan. Myös osallistuminen taide – ja kulttuuritoimintaan nähdään mahdollisuutena lisätä hyvinvointia. Filosofit Hans-Georg Gadamerin mukaan terveys on läsnäoloa muiden kanssa. Kuten myös aktiivista osallistumista siihen, minkä kokee elämässä tärkeäksi. (Hyypä & Liikainen, 20, 23, 25, 29, 34, 39)

Pohjanmaalla tehdyissä väestötutkimuksissa on osoitettu, että aktiivinen kulttuuriharrastustoiminta, vapaa-ajan yhdistystoiminta ja ystävyysverkosto liittyvät hyvään terveyteen. Kulttuuri – ja taideharrastusten on todettu muodostavat yhteistä identiteettiä. Tästä syntyy me-henki joka johtaa sosiaalisen pääoman ja terveyden syntyyn. (emt., 86)

Kun kulttuuritapahtumaan ja kokemukseen liittyvää yhteisöllisyyttä halutaan kuvata kansanomaisesti, metaforaksi voidaan ottaa kuoro. Kuorossa ihmiset toimivat yhdessä, tuntevat keskinäistä luottamusta, eivätkä ole lähiomaisia tai tuttuja. Yhteisöllisyyden kannalta myös laulutaidottomien kuoro toimii aivan

hyvin. Ei siis ole varmaan, perustuuko kuorossa toimimisesta saatu myönteinen kokemus laulamisen tuottamaan taidenautintoon vai yhteisöllisyyteen. Kuorolaulun kuunteleminen voi myös olla myönteinen taide-elämys. (emt., 67)

Useimmissa kulttuurin terveystutkimuksissa selvitävissä tutkimuksissa painopiste onkin yhteisöllisyydessä. Tällöin ajatuksena on, että kulttuurin harrastamiseen liittyvä yhteisöllisyyden kokemus heijastaa yhteisön peruskulttuuriin kuuluvaa sosiaalista pääomaa, jota pidetään kulttuuri- ja taidetilaisuuksien terveystutkimuksen todellisenä syynä. Näitä tutkimuksia voidaan kutsua kulttuuriosallistumisen terveystutkimuksiksi. (emt., 90)

Useat kansalliset ja kansainväliset tutkimukset liittävät sosiaalisen pääoman kansanterveyteen ja tavalista pidempään elinikään. Vaikka sosiaalinen pääoma on yhteisöllinen käsite, se voidaan mitata yksilöistä, jolloin kulttuuri- ja taideharrastusten voimakas vaikutus saadaan mukaan. Määritelmän ja mittaamisen monimielisyydestä huolimatta, sosiaalisen pääoman avulla voidaan tutkia ja ymmärtää, kuinka kulttuuri ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat ihmisen eloonjäämiseen. Joidenkin teoreetikkojen mielestä hyvinvointivaltio riittää sosiaalisesti pääomaksi. Hyypän ja Liikasen mukaan sosiaalisen pääoman ydin on horisontaalisessa kansalaisaktiivisuudessa, joka perustuu normiksi muodostuneen peruskulttuurin ja keskinäisen luottamuksen löysään verkostoon. Jos kulttuuri- ja taideaktiivisuus kuuluu peruskulttuuriin, siitä koituu hyötyä koko yhteisölle. (emt., 98, 99)

Taiteilija Rafael Wardi työskenteli taiteilijana Nikkilän sairaalassa vuodesta 1959 alkaen yli 25 vuotta. Vuonna 2003 hän totesi: ”Minä symboloin heille suurta vapautta. Maalasin mielelläni heidän kanssaan. Ei taiteilija ketään paranna, mutta taiteen kautta jo-

kainen voi löytää mahdollisuuksia”. Hän korosti, että hoitolaitoksissa kulttuuri näyttäytyy myös ruokailuissa, keskusteluissa ja läsnäolossa.

Monen ihmisen arkinen ympäristö ja pitkäaikainen koti ovat laitoksessa. Tällöin yhteisön velvollisuutena on antaa mahdollisuus luovuuteen ja elämyksiin sekä tukea asiakkaan omaa kulttuuritaustaa. Samalla maldaltuu kynnyksellä laitoksen ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. (emt., 105)

Taiteen ja kulttuurin synnyttämät arjen elämykset ja esteettisyys ovat monelle ihmiselle hyvän elämän edellytys ja ehto. Toisille ne merkitsevät mahdollisuutta irrottautua arjesta ja kokea elämyksiä, toisille rakasta harrastusta tai ajanvietettä. Yksilölle tärkeintä on vapaus ja mahdollisuus valita oma elämysmaailmansa riippumatta siitä, asuuko hän omassa kodissa tai hoitolaitoksessa.

Kauneus voi olla se, joka yhdistää arkipäiväisyyden johonkin suuremmaksi koettuun. Eero Ojasen kauneusfilosofia kuvaa kauneutta ihmisyyteen liittyväksi perusilmioiksi. Kauneus on kohteen ominaisuus, kuten myös asenne, tasapaino, harmonia ja oikeat mittasuhteet. Kauneuden ideaa ei tavoita ilman sisäisen kauneuden myöntämistä.

Taiteen ydin piilee esteettisessä kokemuksessa, jonka välitön, kiehtova tyydytys tekee siitä kiistatoman itsenäisen. Esteettinen kokemus on mahdollinen taiteen yhteydessä sekä tekijälle että kokijalle. Esteettinen kokemus liittyy usein luonnon ja ihmisen arvostamiseen, mutta voi löytyä myös rituaaleista, urheilusta, juhlasta, populaarikulttuurista tai kodin koristamisesta, toteaa Richard Shusterman. (emt., 107)

Pragmaattisen estetiikan filosofian mukaisesti taiteella on itseisarvo. Sen lisäksi sillä on välineellistä ja soveltavaa käyttöä, kun pyritään joko taiteellisiin

tai hyvinvointiin liittyviin henkilökohtaisiin tai yhteisöllisiin tavoitteisiin. Tälle käsitykselle pohjaa ajatus taiteen ja kulttuuritoiminnan mahdollisuudesta sosiaali- ja terveystyön arjessa. Monenlainen taidetoiminta ja siihen liittyvät harrastukset antavat mahdollisuuden toteuttaa hoitolaitoksessa olevan ihmisen luomisen vapautta, tarvetta tehdä kulttuurisia valintoja ja virittää elämänsä parempaan sopusointuun ja harmoniaan itsensä ja ympäristönsä kanssa.

Taiteessa ja kulttuuritoiminnassa on paljon elementtejä, jotka kantavat arkemme, estävät elämän rutinoitumista ja köyhtymistä sekä estävät syrjäytymistä. Taide- ja kulttuuritoiminta saavat mielen liikkeeseen, sekä antavat elämyksiä, tunteita ja kokemuksia. Taiteen voima on sen kyvyssä integroida mielen eri kerrokset ja aistit, joiden avulla voidaan terävöittää maailman näkemistä. (emt., 110, 111)

John Deweyn ja Richard Shustermanin mukaan taide on ihmisten keskinäistä yhteydenpitoa, kaksisuuntaista kommunikaatiota, joka koetaan elämyksenä. Se luo hyvänolon tunteita ja hyvinvointia ollen emotionaalinen dynaaminen, rytmisen, tasapainoon pyrkivä ruumiillinen kokemus. Dewey sanoo taide-elämyksen rikastuttavan arkipäisen tapahtuman ja muuttavan sen merkitykselliseksi esteettiseksi elämykseksi. Näin se vaikuttaa syvästi kokijaan ja voi muuttaa hänen elämänsä lopullisesti. (emt., 36)

Taide- ja kulttuuritoiminta voivat lisätä ihmisen hyvinvointia löytämällä luovien keinoin käyttöön uusia resursseja ja käyttämätöntä kapasiteettia. Professori Antti Karisto kutsuu tätä ”näkyväksi sosiaalipolitiikaksi”. Empowerment (valtaistaminen) voi tapahtua osallistamalla kulttuuritoimintaan, jolle asetetaan sosiaalisia tavoitteita. Se vahvistaa epäsuo-

rasti elämänhallintaa ja kykyä selviytyä ongelmista sekä nopeuttaa kulttuurista ja sosiaalista muutosta. Valtaistaminen on myös yksi terveyden edistämisen menetelmistä. (emt., 124)

Kun yhteiskunnan rakenteet hajaantuvat modernisaatiokehityksen myötä, yksilöt joutuvat kokemaan elämänsä merkityksiä eri elementeistä. Tällöin voidaan ajatella, että taide- ja kulttuuritoiminta toimii sosiaali- ja terveydenhuollossa ennalta ehkäisevänä politiikan tavoin. Taidesektorin voi toimia sosiaalipoliittisena tekijänä estämällä syrjäytymistä ja tulkitsemalla erilaisuutta. (emt., 126, 127)

Jotta yhteistyö taiteen viemiseksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa onnistuisi ja kehittyisi, tulisi tarkastella ainakin seuraavia edellytyksiä. Lähtökohtana on, että taide- ja kulttuuritoiminta nähdään tärkeänä osana jokaisen ihmisen elämää ja tarpeita. Toinen edellytys on, että kulttuurin ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattikuntien asenteet muuttuvat toisiaan kohtaan tasa-arvoisemmiksi. Taiteilija on useimmiten hoitolaitoksissa vieraalla maaperällä ja tarvitsee muun henkilökunnan tukea ja perehdytystä. Myös yksiköiden jäykät rakenteet pitäisi saada joustamaan niin, että ne antaisivat tilaa luovuudelle ja kokeiluille, kiireettömyydelle ja vapaudelle. (emt., 178, 179)

Sosiaalityöllä on mahdollisuudet vastata reflektiivisesti työn moniulotteisuuden ja yhteiskunnan haasteisiin jatkuvassa, muutoksiin suuntautuvassa asiakaskeisessä oppimis- ja työskentelyprosessissa. Työn oikeutus joudutaan etsimään yhä uudelleen asiakkaan luottamuksesta ja toiminnan tuloksellisuudesta muuttuvassa arjessa. Refleksiivisen toiminnan käsite pohjaa muun muassa pragmaattisen koulukunnan ajatuksiin ja esimerkiksi John Deweyn elämykselliseen taidekäsitteeseen, Paolo Freiren tiedostamaan

saattamisen ajatuksiin ja Donald Schönen reflektiivisen toimijan käsitteeseen.

Sosiokulttuurinen innostaminen voidaan nähdä reflektiivisen sosiaalityön metodina. Käsitteenä se on peräisin ranskalaisten ankeasta todellisuudesta maailmansotien ja natsimiehityksen jälkeen ja länsimaisen sivilisaation kriisistä. Leena Kurjen mukaan liikkeelle-panevana voimana olivat sosiaalipedagogiset tavoitteet, kulttuurinen demokratia sekä osallistumisen ja sosiaalisen luovuuden liike, joka heijasti ranskalaisen sosiologian valtavirtoja. Anglosaksissa maissa sosiokulttuurinen innostaminen johti yhteisöjen kehittämiseen ja myöhemmin yhteisötaiteeseen. Saksalaisella kielialueella se eteni sosiaalipedagogisten menetelmien kehittämiseen. (emt., 128)

Sosiokulttuurinen innostaminen on ihmisten välistä vuorovaikutusta, sosiaalistava ja kasvattava pedagoginen työmuoto. Innostamisen tarkoituksena on kohdata omia tunteita, luoda sosiaalisia verkostoja, avartaa maailmankuvaa ja kiinnostusta ympäröivään todellisuuteen. Oppimisen kautta pyritään lisäämään ihmisten välistä kommunikaatiota ja vahvistamaan yksilöä oman elämänsä haltuunotossa. Tästä kaikesta on kyse Helsingin Diakonissalaitoksella tehtävässä samanjuurisessa yhteisötaiteessa ja yhteisövalmennuksessa.

Lähteet

.....
Helminen, Taija (2011) *Vieraan läheltä: Eräs pyrkimys määrittää dramaturgin yhteiskuntasuhdetta ja työtä hoitolaitoksissa*, pro gradu -tutkielma, Dramaturgian koulutusohjelma, Teatterikorkeakoulu.
 .....

.....
Hyypä, Markku T. (2007) *Elinvoimaa kulttuurista*, Teoksessa Bardy, Marjatta & Riikka Haapalainen & Merja Isotalo & Pekka Korhonen (toim.) *Taide keskellä elämää*, Like, Helsinki, s. 155–159.
 .....

.....
Hyypä, Markku T. & Liikanen Hanna-Liisa (2005) *Kulttuuri ja terveys*, Edita, Helsinki.
 .....

.....
Kuustonen, Iina (2011) *Annatko minulle jotain kaunista?* Näyttelijäyys hoitolaitoskiertueella, pro gradu -tutkielma, Näyttelijäntöön koulutusohjelma, Teatterikorkeakoulu.
 .....

.....
Lehtonen, Jussi (2010) *Samassa valossa – Näyttelijäntö hoitolaitoskiertueella*, Kustannusosakeyhtiö Avain, Hämeenlinna.
 .....

.....
Rakkauden toipilaat, **Hanna Brotherus**, 2003, Ohjaus: Hanna Haaslahti, tanssilyhytelokuva, Helsingin Diakonissalaitos.
 .....

.....
Virokannas, Elina & Rinta-Panttila Kirsti (2004) *Toiveena tavallinen tulevaisuus*, Helsingin Diakonissalaitoksen naistyö. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2004.
 .....

Päihteet ja rötöstely olivat pitkään Ossin elämän tärkein sisältö. Tämä kierre johti muutamia vuosia sitten Diakonissalaitokselle korvaushoittoon ja väliaikaiseen asumiseen yömajoituksessa. Sitten järjestyi asunto Auroratalosta, ja elämä alkoi muutenkin muuttaa muotoaan. Tällä hetkellä Ossi sanoo olevansa onnellinen mies.

Ossin tarina

Kirsti Rinta-Panttila

Istumme Helsingin Diakonissalaitoksen päiväkeskus Kansalaistoiminta-areenalla nuoren miehen, Ossin, kanssa. Ossi on juuri lopettamassa kuukauden kestänyttä työharjoitteluaan liittyen Helsingin Diakoniaopiston *Oma Tuoli* -koulutukseen. Hän on lupautunut avaamaan minulle sitä reittiä, joka johti hänet tähän kohtaan.

Ossi toteaa, että hänen mielessään koulutus kuuluu nuoruuteen, mutta hänen kohdallaan asiat menivät toisin. Ammattikoulun verhoajalinja jäi kesken, päihteet olivat jo silloin mukana kuvassa ja kun matemaatikka ei sujunut, poika päätti lähteä. Koulun jälkeen harrastuksena oli pilven pössyttely, kesätöitä hän teki vielä joitakin kesiä koulun loputtua.

Jossain vaiheessa elämää päihteistä ja rötöstelystä tuli Ossin elämän tärkein sisältö. Tämä kierre johti muutamia vuosia sitten Helsingin Diakonissalaitokselle korvaushoitoon ja väliaikaiseen asumiseen Munkkisaaren palvelukeskuksen yömajoituksessa. Sitten järjestyi asunto Helsingin Diakonissalaitoksen Auroratalosta Alppikadulta ja elämä alkoi muutenkin muuttaa muotoaan.

Tällä hetkellä hauraanoloinen, kauniskasvoinen Ossi sanoo olevansa onnellinen mies. Asunto on rauhallinen ja sieltä on hienot maisemat yli Helsingin. Päihteiden kanssa hän on sinut, hän ei käytä kamaa eikä myöskään toimita sitä muille. Kaverit kunnioittavat hänen päätöstään. Hän naurahtaa, että kyllästyi huonolaatuiseen amfetamiiniin niin että lopetti koko käytön. Vakavoiduttuaan hän toteaa, että itselle on herättävä halu muutokseen, että muutos voi tapahtua. Yksi retkahdus, josta on jo aikaa, loppui lyhyeen kun hän pääsi Tervalammelle katkolle.

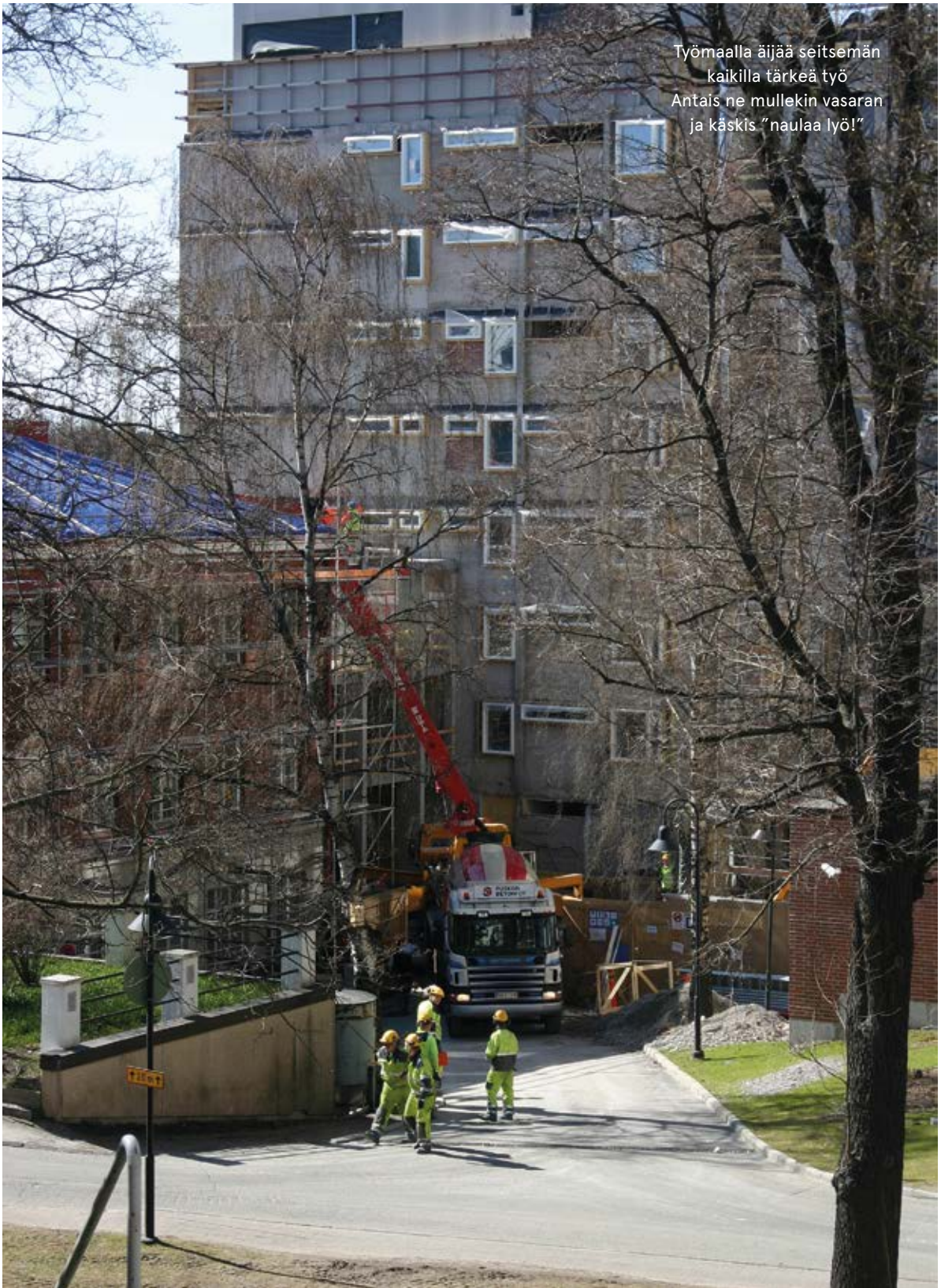
Kun päihteet jäivät elämästä pois, tuli aikaa ja halu tehdä jotain uutta. Ossi pääsi mukaan työtoimintaan siivoten rappukäytäviä Auroratalossa. Palkkiona tästä oli mielekäs tekeminen ja pieni taskuraha. Tässä vaiheessa Auroratalon henkilökunta houkutteli Ossin lähtemään Kaapeli-yhteisövalmennukseen. Valmennuksen tavoitteena on asukkaiden ja asiakkaiden vastuunoton ja osallisuuden mahdollistaminen, omien voimavarojen löytäminen ja käyttöön otto. Valmennusprosessi oli lyhyt, mutta yksi askel eteenpäin uudella polulla. Ossi sanookin, että valmennuksen suorittaminen huomioitiin asumisyksikössä kahvitilaisuudella; se ja kehut tuntuivat hyvältä.

Tämän jälkeen alkoi Oma Tuoli -koulutus, joka kestää kaksi lukukautta ja mahdollistaa töihin menon tulevaisuudessa. Ossi sai tiedon tästä asumispalveluasukkaille räätälöidystä koulutuksesta Auroratalon työntekijöiden kautta. Heidän tukensa oli tärkeää siinä kohdassa, kun haku koulutukseen oli menossa ja haastatteluun meno jännitti. Muutenkin hän kiittelee Auroratalon henkilökuntaa, jonka hän sanoo tekevän paljon enemmän kuin mitä tarvitsisikaan.

Koulunkäynnin Ossi toteaa tuovan uutta sisältöä päiviin, opiskelijaporukka on mukava ja lämmin ruoka koulupäivinä tärkeä. Myös matka pihan poikki Auroratalosta Helsingin Diakoniaopistolle on sopivan mittainen. Ossi kertoo hakeneensa piha-asiamiehen harjoittelupaikkaa eräästä koulusta. Se on myös toive tulevaksi työksi.

Nykyinen elämäntilanne on hyvä, toteaa Ossi. On tärkeää, että ihminen otetaan vakavasti ja että omalla äänellä on painoarvoa. Eikä vain ajatella, että tuolta se puliukko tulee. Hän toivoo myös muiden löytävän tämän saman reitin, joka hänelle itselleen on auennut.

Työmaalla äijää seitsemän
kaikilla tärkeä työ
Antais ne mullekin vasaran
ja käskis "naulaa lyö!"

RE - VIIRIT

Marianne Förström, Pekka Kiuru, Tiina Nurmenniemi, Kaijus Varjonen

*Istuin puiston penkillä
vieressä tornitalo
piikkilanka kasvoi sen ympärillä
ikkunoista kajasti sen valo*

*Kauppa täynnä tavaroita
äideillä keltaiset kassit
jaloissa kiljuvat kakarat
Stockalle virtaa massit*

*Minä istun tällä penkillä
mietin mistä nuo kaikki on tullu
aamulla tohtori Penttilä
kerto i Minä olen se hullu*

*Työmaalla äijää seitsemän
kaikilla tärkeä työ
Antais ne mullekin vasaran
ja käskis "naulaa lyö!"*

CABLE

*Nousen puiston penkiltä
vedän päälleni keltaisen liivin
kävelen takaisin raksalle
ja illalla tapaan Viivin*

Aktiiviseen Asumiseen! -hankkeessa osallistavan yhteisövalmennuksen menetelmiä sovellettiin sekä Diakonissalaitoksen että sen hankekumppaneiden henkilöstön ja asiakkaiden valmennukseen. Vantaan Koisorannan palvelukeskuksen henkilöstön valmennuksessa Jenni Heikkilä purki havainnointikokemustaan draaman keinoin, ja Kirsti Rinta-Panttila teki muistiinpanoja ryhmäkeskustelua varten.

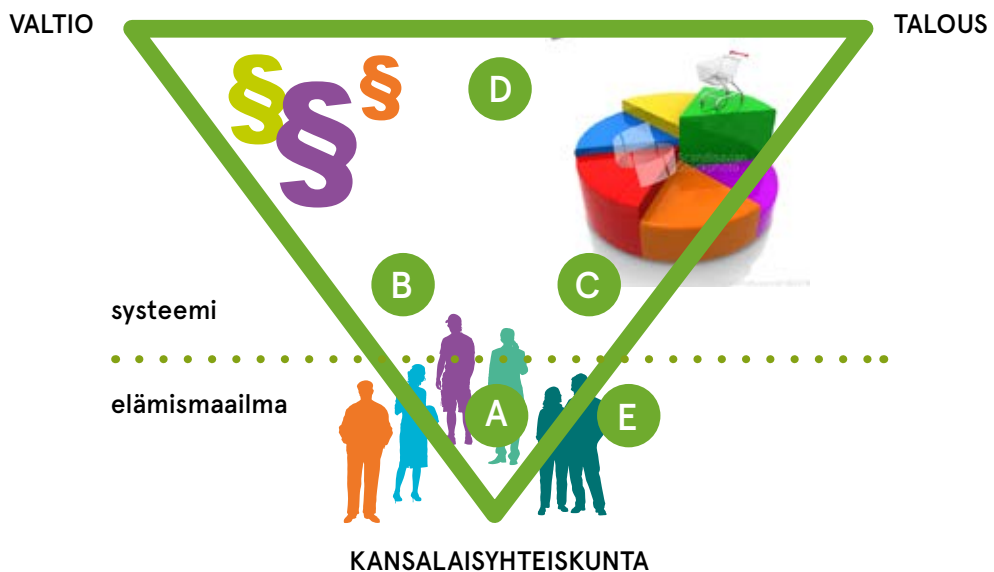

Yhteenveto: Yhteisölliset menetelmät suomalaisen työelämän kehittämisessä

Jouni Kylmä

Helsingin Diakonissalaitoksen *Kaapeli*-sovellukset ovat olleet luonteeltaan hyvin erilaisia, vaikka kaikki ovat perustuneet alkuperäisen *CABLE*n hyväksi havaittuun sosiopedagogiseen prosessiin. Näiden erojen kautta voimme päästä käsiksi siihen kuinka *Kaapeli* haastaa eri tavoin työelämää kehittymään. Alla olevaan kuvaan on koottu Helsingin Diakonissalaitoksen erilaisia *Kaapeli*-sovelluksia sijoitettuna modernin yhteiskunnan kokonaisuuteen. Tarkastelemalla kutakin sovellusta erikseen, voidaan saada esiin se kuinka erilaisiin työelämän kehittämishaasteisiin *Kaapeli* taipuu.

CABLE syntyi alun perin Manchesterissa ja Rotterdamissa yhdyskuntakehittämisen tarpeista (community development). Yhdyskuntien ja asuinalueiden nopeat ja dramaattiset muutokset – Rotterdamissa surinamilaisten maahanmuuttajien invaasio, Manchesterissa kaupungin dramaattinen saneeraaminen sittemmin toteutumattomien olympialaisten vuoksi – loivat tarpeen asukkaille ja muille toimijoille tuottaa ”vastasuunnittelua ja -toimintaa”. Brittiläinen, kansalaisten verraten suora yhteen kokoontuminen ja organisoituminen – myös ilman viranomaisaloitetta – edustavat pohjoismaiseen yhdyskuntatyöhön näh-

Kuva 2. Kaapeli-sovelluksia modernin yhteiskunnan kentässä

den vaihtoehtoista tapaa yhteistyöhön. Skandinaaviselle yhdyskuntatyölle tästä näkökulmasta nousee haaste, että hyvinvointiammattilaisia on poisopettava byrokratiatyöstä ja luotava tilaa kansalaisten oma-aloitteisuudelle. Byrokratia ei ole tässä populistinen kirosana, vaan weberiläisessä mielessä käytetty käsite, joka kuvaa organisaation, vaikkapa Helsingin Diakonissalaitoksen standardoitua, ennakoitavissa olevaa, läpinäkyvää, laillistettua ja täsmällistä tapaa toimia. Myös Rotterdamissa havaittiin, että tieto ja ymmärrys ihmisten arjesta ja sen pullonkauloista on siellä – arjessa – jonne alueellisten, kunnan ja seurakunnan työntekijöiden on jalkauduttava.

Kaapeli-sovellus A:

Ammatillisen osaamisen jalkauttaminen kansalaisten elämismaailmaan

Tätä jalkautumisen mallia (kuvassa sovellus A) edustavat ne Kaapeli-toteutukset, joissa sosiopedagogisen valmennusprosessin avulla kokoontuneet kansalaiset alkavat miettiä asuinalueensa ongelmia ja ratkaisuja. Alkuperäisintä CABLEa edustavat *Roottori*-hankkeen lähiökehittämiskontekstiin sijoittuvat yhteisöprosessit Helsingissä ja Vantaalla. Seudun asukkaat ovat kokoontuneet monenmoisiin yhteisyyttä luoviin prosesseihin. Monet näistä syntyneistä yhteisöistä ovat jatkaneet toimintaansa hakien paikkansa seudun sosiaalisista rakenteista ja organisaatioista. Prosessi on kasvanut yksilötason voimaantumista kokonaisten yhteisöjen voimavaraistumiseksi sitä mukaan kun yhä uusia organisaatioita (kunnat, seurakunnat, yritykset, kansalaisjärjestöt) ovat liittyneet mukaan.

Samaa alkuperäistä perusmallia toteutettiin myös Namibiassa (*Diakonia in City*) ja Botswanassa (*LUDI-*

BO), mutta lähtökohta oli toinen. Eteläisen Afrikan yhteiskunnista puuttuu lähes kaikki se, mitä Suomesa voimme kutsua sosiaalibyrokraatiaksi. Toiminnan fasilitointia sellaiselta taholta on vaikea saada: ei ole olemassa muuta apua kuin kansalaisten oma keskinäinen apu.

Ammatillisuutta ja työelämää tämä kansalaislähtöinen toteutustapa haastaa siten, että se vaatii sosiaalityön, yhdyskuntasuunnittelun, diakonian – sanalla sanoen ammatillisten toimijoiden – jalkautumista kansalaisten pariin. Rotterdamilaisessa toteutuksessa tätä alleviivataan erityisellä tavalla. Kun kaupunginosaan tai seurakuntaan tulee uusi työntekijä, hänen perehdytyksensä alkaa siten, että ensimmäiset kuukaudet hän tutustuu alueeseen kävellen. Uudella työntekijällä ei ole toimistoa eikä hän tee muistiinpanoja. Hänen tehtävänä on kohdata ihmisiä ”live-tilanteissa ja liveinä”. Kohtaamisiin eivät haastattelulomakkeet ja muistiinpanotekniikat eivätkä sovi. Vasta myöhemmin uusi työntekijä voi laittaa kokemaansa muistiin ja analysoida sitä. Exposure on siis vakavasti otettava osa työhön perehdytyksessä ja sitten väline itse työssä. Tätä harrastetaan suomalaisessa toimistokeskeisessä työtavassa vielä liian vähän.

Kaapelin panos keskusteluun uudesta ammatillisuudesta on se, että asiakas- ja kansalaislähtöisyyden toteutumiseksi on välttämätöntä siirtää ammatillisen osaamisen prosesseja entistä enemmän kansalaisten elämismaailman puolelle. Kuitenkin asiakkaan ja työntekijän kumppanuus on erilaista systeemisen maailman sisällä, esimerkiksi laitoksessa, verrattuna siihen, että he kohtaisivat asiakkaan kotona tai kahvilassa, asiakkaan elämismaailmassa. Näin ammatillinen kohtaaminen asiakkaan kanssa tavoittelee enemmän kansalainen-kansalainen -dialogisuutta.

Dialogisuuden sosiaalinen tilaus ja luonnollisuus ovat yhä enemmän edessä sosiaali- ja terveydenhuollon rakennemuutoksen vuoksi – etenkin vanhushuollossa – kun palvelut siirtyvät laitoksesta kotiin ja arkeen. Sivumennen sanottuna Kaapeli soveltuu erinomaisen hyvin vanhustyön työntekijöiden ja vapaaehtoisten koulutukseen myös siksi, että se sisältää paljon muistelua (arvosukupuu-, voimavara- ja sukupolvityökentelyt) identiteettityön välineenä.

Kaapeli-sovellus B:

Ammatillisen osaamisen kulttuurinen muutos laitosympäristössä

Suurin osa Helsingin Diakonissalaitoksen Kaapeli-sovelluksista on toteutettu hyvinvointivaltiollisessa kehityksessä (kuvassa sovellus B). Helsingin Diakonissalaitoksen *Aktiiviseen asumiseen!* -hanke sijoittui Helsingin Diakonissalaitoksen ja pääkaupunkiseudun kuntien asumispalveluihin. Samoin lukuisat Helsingin Diakonissalaitoksen omat henkilöstö- ja asiakasvalmennukset toteutuvat tässä tilanteessa, julkisnormein ohjatun laitoksen rakenteessa. Tämä on luonnollista, koska pääosa suomalaisista hyvinvointipalveluista tuotetaan ja standardoidaan hyvinvointivaltiollisesti, julkisen ohjauksen alla, mutta sama koskee myös useimpien kansalaisjärjestöjen tuottamia palveluita. Kirjallisuudessa kansalaisjärjestöjen osallistumisesta julkiseen palvelutuotantoon käytetään nimityksiä ”quasi NGO” tai ”quango” (Ewijk 2010, 26). Quango on oleellinen – etenkin rahoituksellisesti – osa julkista palvelujärjestelmää (semi-public) ja niin ollen sen normiohjauksen alainen. Näin on myös Helsingin Diakonissalaitoksen tuottamien palvelujen laita.

Kaapeli-sovelluksessa B prosessin toimijat ovat palvelunkäyttäjät ja ammattilainen. Helsingin Diakonissalaitoksen valmennusprosesseissa, etenkin Aktiiviseen asumiseen! -hankkeessa, on tutkittu tätä suhdetta. Keskeiseksi kysymykseksi on noussut se, kuinka palvelunkäyttäjät voivat olla aloitteellisia ja omistajia omissa asioissaan, esimerkiksi laitosasumisensa suhteen. Aktiiviseen asumiseen! -hankkeen *Asunto ensin* -periaate alleviivaa asukkaiden kansalaisoikeuksia, siis hyvin liberalistisesti. Toisaalta työntekijät edustavat hyvinvointivaltion normituksia yleisestä hyvästä – saksalaisen idealismin mielessä. Tätä dialogia on käyty valmennusryhmissä ja palveluyksiköissä ja monia tämän rajan ylityksiä on tehty. Laitosrakenteen hierarkioita on purettu ja eri sosiaalisten näyttämöjen välisiä valoverhoja raotettu.

Havainnot kertovat, että monissa palveluyksiköissä vallitsee itse asiassa kaksi palvelumallia – ja niiden välillä tietty jännite. Kaapeli-henkisiä työntekijöitä ja työyhteisöjä on vielä verraten vähän siihen nähden, että valmennuksia on ollut vuodesta 2009 lähtien jo kymmeniä. ”Saksalaisesta” palvelumallista ”brittiläiseen” siirtyminen on syvälle käyvä kulttuurinen muutos ja se vaatii vuosia aikaa. Tämän siirtymän välttämättömyys on tunnustettu ja kirjattu myös Helsingin Diakonissalaitoksen uusimpaan diakoniastrategiaan (2014–17) otsikolla ”Aktiiviseen kansalaisuuteen”.

Kaapeli-sovellus C:

Yhteisömenetelmät työmarkkinakontekstissa ja niiden ulkopuolella

Aivan uusi tilanne on edessä vietäessä Kaapeli työmarkkinakontekstiin (kuvassa sovellus C).

Helsingin Diakonissalaitoksen tytäryhtiö Diadome Oy:n *TyöKaapeli*-hanke syntyi ajatuksesta soveltaa Kaapelin dialogisuutta työttömän työnhakijan ja työn tarjoajan, yrityksen, väliseen vuorovaikutukseen. Jyväskylässä ja Helsingin Malminkartanossa toteutuissa piloteissa paikallisten työttömien yhdistysten (Jyvässeudun työttömät ry., Horisontti ry.) kanssa huomattiin, että Kaapelin omaelämäkerrallinen työskentely tuo esiin sellaisia voimavaroja ja osaamisia, jotka harvoin pääsevät ansioluettelon sivuille tai tulevat esille työhaastelussa tai työviranomaisten arvioinneissa. Syntyi idea luoda Kaapeli-prosessi, jossa työnantaja vakuuttuu työnhakijan valmiuksista ja vahvuuksista, vaikka ansioluettelo on vaatimaton.

Suomalaiset välityömarkkinat paljastuivat kuitenkin heti hankkeen alussa hyvin sosiaalivaltiokeskeisiksi. Työttömien yhdistysten ja työnantajien kanssa ei juuri ollut yhteyttä, työttömät olivat ja pysyivät työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä: mahdollisten työkokeilujen ja palkkatukijaksojen jälkeen he palasivat työttömiksi. Ulospääsy työttömyydestä ”oikeille” työmarkkinoille näyttäytyi toivottomana.

TyöKaapelin ensimmäiseksi tehtäväksi asetettiin toivottomuuden murtaminen Kaapelin sosiaalipedagogiikan avulla. Ajatuksena oli rakentaa työnhakijoiden ja työnantajien (lähiesimiehet, rekrytoijat, työhön perehdyttäjät) yhteinen elämäkerrallinen työskentely, joka sellaista luottamusrakennetta, jotka edesauttavat työllistymistä. Prosessi kiinnittäisi työnhakijaa paremmin yritykseen, ja toisaalta se antaisi työnhajdolle syvempää ymmärrystä työnhakijan vahvuuksista ja osaamisista. Mutta mikä voisi olla se lisäarvo, jonka Kaapeli voisi luvata työmarkkinoilla, jotka toimivat markkinoiden pelisäännöillä, ostoin ja myyminen, tuotoin ja menoin.

Kuvan Kaapeli-sovellus C asemoituu aitoon työmarkkinatilanteeseen, jossa talous ja tuotanto tarvitsevat työntekijöitä ja kansalaiset työllistyvät sellaisiksi. TyöKaapeli-hankkeessa käteen jäikin kaapelisovellus E, mikä tarkoittaa sitä, että kansalaiset ovat syrjäytyneet työmarkkinoilta välityömarkkinoille – ja lopulta sosiaalihuollon asiakkaiksi, jolloin tarvittaisiin taas sovellusta B. Kaapeli-sovellus C:n alkuperäinen ajatus kohtauttaa työnhakijat ja työnantajat muuttui yhteyden rakentamiseksi työttömien kesken, heidän yksilö- ja ryhmäkohtaiseksi voimaannuttamiseksi. Työnantajien edustajia tai edes työttömien yhdistysten toimihenkilöitä on saatu mukaan vain vähän, vaikka kiinnostusta yhteisövalmennuksiin onkin ollut. Työelämän kiire ja paineet hidastavat kehittämisprosesseihin mukaan lähtemistä.

Eräs ennakkoluulottomista kaapeliprosessiin mukaan lähteneistä työnantajista on ollut julkiselle sektorille liiketoiminnan tukipalveluja tarjoava Palmia. Palmeniassa työskentelee muiden muassa noin 700 siivoustyöntekijää, laitoshuoltajaa. Heistä enemmistö on maahanmuuttajataustaisia. Työntekijöiden kiinnittyminen työhönsä on huomattu olevan suhteellisen heikkoa: työsuhteet jäävät lyhyiksi, rekrytointi on vaikeaa. Kaapelin lisäarvolupaus tähän tilanteeseen on, että lyhytkin sosiopedagoginen prosessi lähentää työnhakijaa ja työn tarjoajaa, ja kiinnittää rekrytoitavia tulevaan työhönsä paremmin. Toinen lupaus koskee työntekijöiden keskinäistä yhteisöllisyyttä. Siivoustyö on yksinäistä ja rutiininomaista. Sen maahanmuuttajia kotouttavat vaikutukset ovat verraten vähäisiä: suomen kieli ei juuri kehity, sosiaaliset sidokset jäävät vähäisiksi.

Kaapeli-lähestymistapa ei sinänsä luo yhteisöllisyyttä. Kaapelin synnyttämät yhteisön kehittämisprosessit vaativat jotakin yhteisöllistä alustaa juurtuakseen.

Kaapeli-sovellus D:

Yhteisömenetelmät yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineenä

Kaapeli-sovellus D tarkoittaa kaapelimenetelmän hyödyntämistä yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineenä. TyöKaapeli-hankkeeseen liittyneessä akateemisten pitkäaikaistyöttömien valmennusprosessissa kävi ilmi ensinnäkin se, että korkea koulutustaso, monipuolinen ja kansainvälinenkään työkokemus eivät suojele työttömyydeltä. Työvoimapolitiittiset koulutukset, uravalmennukset ja muut työllistämistoimet eivät ole juurikaan parantaneet tämän kohde-ryhmän asemaa. Tämän seikan edessä ryhmä alkoi miettiä kokonaan uudenlaista asemansa parantamisen strategiaa. Kuinka työttömät ammattiyhdistysliikkeen jäsenet huomiodaan siinä korporatistisessa kentässä, missä työntekijä- ja työnantajajärjestöt sekä julkinen valta kohtaavat (nk. kolmikantasopiminen)? Työttömien edunvalvonta on jäänyt lähes pelkästään työttömien yhdistyksille, joilla ei kuitenkaan ole sijaa edunvalvontaneuvotteluissa. Akateemisten työttömien joukossa syntyi ajatus korporatistiselle tasolle suuntautuvasta aktiivisuudesta: työttömien ajajäsenten ääni tulee saada kuuluvammaksi esimerkiksi tulopoliittisissa neuvotteluissa. Siellä päätetään myös työttömille mahdollisuuksia antavista eduista, kuten vaikkapa koulutuseteleistä. Siksi ammattiliitoissa tarvitaan voimakkaampaa työttömien edustusta.

Yhteisöllisyys ei synny tyhjiössä

Kaapeli-lähestymistapa ei sinänsä luo yhteisöllisyyttä. Kaapelin synnyttämät yhteisön kehittämisprosessit vaativat jotakin yhteisöllistä alustaa juurtuakseen.

Laitos tai palvelu (kaapelisovellus B) voi toimia sellaisena, saamaan tapaan kuin asuinalue (kaapelisovellus A). Mikä tahansa ”lokaaliteetti”, ihmisten arjestaan käsin hahmottama yhteen kokoontumisen tila, ”pieni maailma”, on Kaapeli-kasvuprosessien onnistumisen ehto. Siksi Helsingin Diakonissalaitoksella on käytetty paljon aikaa sen pohtimiseen miten palvelu-työsköissä voidaan luoda yhteen kokoontumisen mahdollisuuksia. Asumispalveluissa se on luontevaa: yhteiset tapaamiset, kokoontumis- ja viihtymistilat ja yhdessä tekeminen ovat koko ajan kehittämisen kohteina. Usein kuitenkin byrokraattisen työn muodot lyövät läpi ja ainoa yhteen kokoontumisen muoto on lopulta kokous.

Helsingin Diakonissalaitoksen päihde- ja mielen-terveystyön palvelualueen Kaapeli-prosesseissa on huomattu, että yhteisöllisten prosessien kasvualustana tuntuu toimivan myös päihdeiden käyttäjien oma alakulttuuri. Asiakkaat ovat pitkän käyttöhistoriansa ja ”pienien piirien” vuoksi vanhastaan tuttuja, kuin saman heimon jäseniä, jolloin yksilöitynyt kokemus osoittautuu yhteiseksi (vrt. Maffesoli 1988, uusheimostumisen idea).

Kaapeli-prosessi voi toimia eräänlaisena ulkoa tulevana, mutta helposti sisäistettävänä sosiaalisena ”boosterina”, joka saattaa ihmiset löytämään omat mahdollisuutensa ja niiden yhteisölliset kehittämisen. Ja kuten aiemmin on esitetty, tuo yhteisöllisyys voi rakentua vankan traditionaalisen, modernin funktionaalisuuden ja postmodernin kevyiden sosiaalisten sidosten varaan.

Kaapelin teoreettinen yhteenvedo

Kaapelin sosiaalipedagoginen idea on ymmärrettävissä konstruktivistisen oppimisen kehyksessä. Peter Kolb (1984) on rakentanut kokoavan kuvan, ns. Kolbin ympyrän kuvaamaan monimuotoista ja -taisoista konstruktivistisen oppimisen prosessia, missä oppiminen ja sen sisällöt luodaan kaksikulotteisessa dialektisessa prosessissa. Kaapelille on tunnusomaista toisaalta kokemuksen ja käsitteellistämisen vastakkaisuuksien yhteenkietoutuminen, toisaalta reflektion ja toiminnan vastakkaisuuksien keskinäinen haaste.

Kaapelin prosessi alkaa omakohtaisten kokemusten (kokemisten) keräämisellä. Tämä tapahtuu erilaisilla elämäkerrallisilla menetelmillä [omaelämäkerta, omat voimavarat (kyvyt, osaamiset), arvot ja asenteet]. Tämän jälkeen tapahtuu näiden reflektio: kuka olen, mistä tulen, kuinka kokemuksineni liityn toisiin ja yhteiskuntahistoriaan (sukupolvityöskentely). Tämän jälkeen ollaan valmiita käsitteellistämään: kuinka esimerkiksi työelämä on muuttunut, ja miten selitän tämänhetkisiä työelämäkokemuksiani. Apuna käytetään sosiologista modernisaatioteoriaa ja modernin yhteiskunnan kokonaisrakennetta ymmärtäviä esityksiä. Sitten seuraa havainnoinnin (exposure)

tehtävä: sosiaalisen todellisuuden kokeminen. Tämän jälkeen ollaan valmiimpia siirtymään toimintaan. Menetelmällisesti sitä edeltää suunnittelu (kehittämistehtävän mahdollisuuksien pohtiminen). Kun suunnitelma on valmis, alkaa toiminnallinen osuus. Toiminta voi johtaa muutokseen, mikä puolestaan tuottaa uusia kokemuksia. Ja näin kehä jatkuu uudelle kierrokselle.

Lähteet

.....
van Ewijk, Hans (2010) *European Social Policy and Social Work. Citizenship-based social work*, Routledge, London and New York.
 .....

Kolb, D.A. (1984) *Experimental Learning*, Prentice Hall, Eaglewood Cliffs.
 .....

Maffesoli, Michel (1988) *The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in Mass Society*. Theory, Culture and Society, Sage, London.
 .....

Tekijät

Antti Elenius, teol.lis.
kansainvälisen diakonian johtaja
Helsingin Diakonissalaitos
antti.elenius@hdl.fi

Kristiina Elenius, kauppat.tri
varainhankintapäällikkö
Helsingin Diakonissalaitos
kristiina.elenius@hdl.fi

Maija Hyle, hall.lis.
ohjelmakoordinaattori
Helsingin Diakonissalaitos
maija.hyle@hdl.fi

Jouni Kylmälä, valt.maist.
yhteisövalmentaja
Diadome Oy
jouni.kylmala@hdl.fi

Kirsti Rinta-Panttila, diakonissa
yhteisövalmentaja
Helsingin Diakonissalaitos
kirsti.rinta-panttila@hdl.fi

Ossi (nimi muutettu)
palvelunkäyttäjä

Marianne Förström
Pekka Kiuru
Tiina Nurmenniemi
Kaijus Varjonen
Kaapelivalmennusryhmä

